

Arbeidsmarkedstilknytning blant ungdom som har falt fra videregående skole

- *Betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer*

Line Rak Haugen

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET i OSLO
Høst 2011

© Line Rak Haugen

År 2011

Tittel: Arbeidsmarkedstilknytning blant ungdom som har falt fra videregående skole

Forfatter Line Rak Haugen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Kopisten

II

Sammendrag

Formålet med denne kvantitative studien er å undersøke arbeidsmarkedstilknytningen til ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre, når de er 21 år gamle. Spesielt undersøkes det hvilke betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning. Sosioøkonomisk bakgrunn defineres i studien som mors og fars utdanning og mors og fars inntekt. Karakterer viser til ungdommenes karakterer fra ungdomsskolen. Utvalget som benyttes er ungdom som begynte på videregående skole i 2002 eller 2003 og som sluttet i løpet av de tre første årene på videregående skole.

Hovedproblemstillingen i oppgaven er: *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer for arbeidsmarkedstilknytning til ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre, ved 21 års alder?*

Det er utledet to underproblemstillinger for å komme nærmere denne hovedproblemstillingen

- i) *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre*
- ii) *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i heltidsarbeid blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre og som er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder?*

Min studie skiller seg fra den tidligere forskningen på feltet på flere måter:

For det *første* fokuserer en del av den tidligere forskningen på feltet enten på betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn eller karakterer. En utfordring med et slikt ensidig fokus er at ungdoms sosioøkonomiske bakgrunn ikke bare kan tenkes å ha en direkte effekt på hvor ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning, men også en indirekte effekt via ungdommenes egne skoleprestasjoner. Forskning som tar for seg betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer for sannsynligheten *for å slutte på videregående skole* viser at det er korrelasjon mellom disse forholdene. Det er derfor rimelig å anta at analyser som undersøker betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn for arbeidsmarkedstilknytning uten å ta høyde for karakterprestasjoner, kan overestimere betydningen av den sosioøkonomiske bakgrunnen. På samme måte kan det tenkes at studier som undersøker effekten av karakterer uten å ta høyde

for sosioøkonomisk bakgrunn kan overestimere betydningen av karakterer. I tillegg til å undersøke hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning, undersøker også denne studien hvordan effekten av sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer henger sammen. For det *andre* er det, så vidt jeg vet, ingen studier som har undersøkt hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid relativt til deltidsarbeid, slik jeg undersøker underproblemstilling II. For det tredje benyttes det i denne studien en mer fingradert operasjonalisering av sosioøkonomisk bakgrunn enn det som er blitt gjort i tidligere forskning.

Med utgangspunkt i tidligere forskning og teori diskuterer og redegjør jeg for ulike mekanismer som fører til at ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har ulik arbeidsmarkedstilknytning. Spesielt fire forklaringer løftes frem: 1) at ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn har ulike *ambisjoner og preferanser* med hensyn til arbeidsmarkedstilknytning 2) at ulikhet på arbeidsmarkedet er et resultat av at noen ungdom har tilgang til nettverk som i større grad forsyner de med informasjon om ledig arbeid 3) at arbeidsgivere diskriminerer, og 4) at ungdom besitter ulik tilegnede egenskaper eller ressurser, som gjør at de fremstår som mer attraktive på arbeidsmarkedet enn andre. Disse fire teoriperspektivene er ofte anvendt når man forsøker å forklare ulikhet i arbeidsmarkedet. På bakgrunn av teorien og tidligere forskning utledes det hypoteser som testes i analysekapitlene.

De kvantitative analysene i min studie bygger på et omfattende datamateriale som er blitt tilgjengeliggjort i forbindelse med forskningsprosjektet "*Educational Careers: Attainment, Qualification, and Transition to Work*", gjort ved Instituttet for sosiologi og samfunnsgeografi (ISS) ved Universitetet i Oslo.

For å svare på underproblemstilling I opererer jeg med en dikotom avhengig variabel med kategoriene "i arbeid" og "ikke i arbeid". Ungdom som er tilbake i utdanning er fjernet fra utvalget. For å svare på underproblemstilling II utelates ungdom som er tilbake i utdanning eller som ikke er i arbeid. Utvalget består altså av de ungdommene som er i arbeid. Jeg benytter en dikotom avhengig variabel med kategoriene "i heltidsarbeid" og "i deltidsarbeid". De to avhengige variablene som undersøkes er begge dikotome, og det benyttes derfor binær logistisk regresjon. Det gjøres separate analyser for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglig studielinjer.

Hovedfunnene i studien er at karakterer har betydning for ungdoms arbeidsmarkedstilknytning. Sosioøkonomisk bakgrunn har ikke så stor betydning.

Mer presist viser analysene knyttet til **underproblemstilling I** at karakterer har en kurvelineær effekt med hensyn til sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder når ungdommene holdes like med hensyn til sosioøkonomisk status. Effekten er positiv, før den avtar og blir negativ.

Sosioøkonomisk bakgrunn har hovedsakelig betydning for de som har gått på yrkesfaglig studielinje når det kontrolleres for demografiske kjennetegn, karakterer, tidligere arbeidserfaring og hvor mange år man har gått på skolen. Analysene viser at effekten av mor og fars inntekt for sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder, er positiv, men ujevn. Når det gjelder foreldres utdanning er det bare fars utdanning som har betydning. De med fedre med universitets eller høyskoleutdanning har lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn ungdom med foreldre med lavere utdanning enn videregående skole. Til tross for at analysene viser at sosioøkonomisk bakgrunn har noe betydning, må det påpekes at effektene er små.

I analysene undersøkes det også om effekten av sosioøkonomisk bakgrunn har en indirekte effekt via ungdommenes karakterer. Analysene bekrefter til dels dette. Videre undersøkes det om sosioøkonomisk bakgrunn har en indirekte effekt via andre variabler, som tidligere arbeidserfaring og hvor mange år ungdommene har gått på skolen. Analysene bekrefter dette.

Analysene knyttet til **underproblemstilling II** viser at karakterer har en kurvelineær effekt med hensyn til sannsynligheten for å være i heltidsarbeid, kontrollert for sosioøkonomisk bakgrunn. Effekten er positiv, før den avtar og blir negativ.

Betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn varierer i forhold til om ungdommene har gått på yrkesfaglig eller studieforberedende linjer. Mor og fars inntekt har kun betydning for de som har gått på yrkesfaglig studieretning. Effekten er imidlertid veldig varierende, og forskjellene små. En kan si at mor og fars inntekt ikke har så mye å si. Når det gjelder foreldres utdanning viser analysene at både mor og fars utdanning har betydning for de som har gått på *studieforberedende studieretning*, mens mors utdanning har betydning for de som har gått på yrkesfaglig studielinje. Effektene viser at de med foreldre med universitets eller

høyskoleutdanning har lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn ungdom med foreldre med lavere utdanning enn videregående skole. Til tross for at analysene viser at sosioøkonomisk bakgrunn har noe betydning, må det påpekes at effektene er små.

Også med hensyn til underproblemstilling II undersøkes det om effekten av sosioøkonomisk bakgrunn har en indirekte effekt via ungdommenes karakterer. Analysene viser at dette så vidt er tilfellet. Videre undersøkes det om sosioøkonomisk bakgrunn har en indirekte effekt via tidligere arbeidserfaring og hvor mange år ungdommene har gått på skolen. Analysene bekrefter dette.

Forord

Flere personer fortjener takk for at denne oppgaven faktisk har blitt noe av.

Først og fremst må det rettes en stor takk til min hovedveileder Gunn Elisabeth Birkelund for rask og konstruktiv tilbakemelding, og en alltid åpen dør! Også min biveileder Arne Mastekaasa fortjener en stor takk for tilrettelegging av datamateriale og hjelp til å forstå syntax'ens verden når den har blitt for komplisert.

Videre må også Erik og Mari takkes. Dette året hadde ikke vært det samme uten dere! Det samme kan sies om Tove og Guro, som jeg har kunnet dele både oppturer og nedturer med de siste lange og intensive månedene.

Til dere som har lest korrektur, Mari og Sara, tusen takk.

Mamma og pappa: tusen takk for oppmuntrende ord og påminnelse om at livet er mer enn en masteroppgave når jeg har hatt det som verst.

Til sist, kjære Øystein: Tusen takk for all hjelp og kjærlighet det siste året. Det hadde ikke gått uten deg.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning og bakgrunn	1
1.1	Problemstilling.....	4
1.2	Begrepsavklaring og avgrensinger	4
1.3	Hvem slutter på skolen?	5
1.4	Teoretiske perspektiver.....	5
1.5	Hvorfor studere dette tema?	6
1.6	Gangen i studien	7
2	Frafallsungdom og arbeidsmarked.....	9
2.1	Sosioøkonomisk status, karakterer og arbeidsmarkedstilknytning.....	10
2.2	Sosioøkonomisk bakgrunn og arbeidsmarkedstilknytning.....	13
2.2.1	Foreldres inntekt.....	13
2.2.2	Foreldres utdanning.....	14
2.3	Karakterer og arbeidstilknytning	14
2.4	Foreliggende studier, deltid versus heltid.....	15
2.4.1	Sosioøkonomisk status og sannsynligheten for å være arbeide heltid versus deltid	15
2.4.2	Karakterer og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid versus deltidsarbeid .	16
2.5	Mer om meritter: tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole..	16
2.6	Hva mangler i foreliggende forskningen	17
2.7	Hvordan posisjonerer min studie seg i forhold til den tidligere forskningen?	19
3	Teoretiske perspektiver	20
3.1	Mekanismebasert forklaring	21
3.2	Ulikhet som resultat av ungdommens preferanser og ambisjoner.....	23
3.2.1	Ambisjons- og preferansemekanismen	24
3.3	Nettverksteori	26
3.3.1	Kontaktmekanisme.....	27
3.4	Diskriminering/kulturell kapital	29
3.4.1	Diskrimineringsmekanisme.....	31
3.5	Ungdommenes tilegnede egenskaper- humankapital	33
3.5.1	Merittmekanismer	34
3.6	Sammenhenger mellom de ulike mekanismene	38

3.7	Oppsummering	40
4	Data og metode	43
4.1	Presentasjon av datamaterialet.....	43
4.2	Avgrensning av datamaterialet	43
4.3	Avgrensning ved hovedbeskjeftigelses-analysene	44
4.4	Operasjonalisering av variabler	45
4.4.1	Avhengig variabel	45
4.4.2	Forklaringsvariabler	48
4.4.3	Kontrollvariabler	54
4.5	Analyseteknikk	55
4.6	Statistisk usikkerhet, modellens tilpasning til data og forklart variasjon	56
5	Beskrivelse av datamaterialet	59
5.1	Deskriptiv statistikk og studieretning	59
5.2	Sosioøkonomisk status og arbeidstilknytning	64
5.3	Sosioøkonomisk status og grad av arbeidsmarkedstilknytning.....	66
6	Ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning - å ha en jobb.....	70
6.1	Beskrivelse av analyseopplegg og analysetabell	70
6.2	Betydningen av sosioøkonomisk status ved kontroll for demografiske variabler.....	72
6.3	Kjønn, innvandringsstatus og bosted.....	76
6.4	Studielinjer.....	78
6.5	Betydningen av ungdomsskolekarakterer.....	78
6.5.1	Sosioøkonomisk status – redusert effekt ved kontroll for karakterer.....	81
6.6	Arbeidserfaring og antall år på videregående skole	82
6.7	Sosioøkonomisk status- redusert effekt når, men fortsatt noe betydning.....	83
6.8	Redusert effekt av ungdomsskolekarakterer.....	88
6.9	Ulike effekter for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglige linjer?	89
6.10	Oppsummering.....	90
7	Grad av arbeidsmarkedstilknytning - heltid eller deltid?	92
7.1	Analyseopplegg	92
7.2	Betydning av sosioøkonomisk status ved kontroll for demografiske variabler.....	94
7.3	Innvandringsstatus, bosted og kjønn	98
7.4	Studielinjer.....	99
7.5	Betydningen av ungdomsskolekarakterer.....	100

7.5.1	Sosioøkonomisk bakgrunn – liten redusert effekt.....	102
7.6	Arbeidserfaring og antall år på videregående skole	102
7.6.1	Sosioøkonomisk status- liten betydning.....	103
7.7	Karakterer- noe redusert betydning	108
7.8	Ulike effekter for de som har gått på studieforbere­dende og yrkesfaglige linjer? ..	108
7.9	Oppsummering	109
8	Diskusjon og avslutning	112
8.1	Oppsummering av funn fra forskningsspørsmål I og II	112
8.2	Hva kan forklare funnene fra kapittel 6 og 7?	116
8.2.1	Sosioøkonomisk bakgrunn.	116
8.2.2	Meritter	120
8.2.3	Redusert effekt av sosioøkonomisk status når meritter inkluderes i analysene?	123
8.3	Hvordan kan foreldres inntekt ha positive effekter når utdanning har negativ effekter?.....	124
8.4	Alternative forklaringer	124
8.5	Konklusjon.....	125
8.6	Videre forskning	126
	Litteraturliste.....	129
	Vedlegg	134

Oversikt tabeller:

Tabell 3.0	Sammenheng mellom forskningsspørsmål, teori, mekanisme og hypoteser	41
Tabell 5.0.	Utvalget fordelt på yrkesfaglig og studieforbere­dende studieretning.....	59
Tabell 5.1.	Deskriptiv statistikk, avhengige variabler etter studieretning.....	60
Tabell 5.2.	Deskriptiv statistikk, uavhengige variabler etter studieretning.....	61
Tabell 5.3	Sammenhengen mellom mor og fars inntekt og om man er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder. Sortert etter studieretning.....	65
Tabell 5.4.	Sammenhengen mellom mor og fars utdanning og om man er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder. Sortert etter studieretning.....	66

Tabell 5.5. Sammenhengen mellom mor og fars inntekt og om man er i heltidsarbeid ved 21 års alder. Sortert etter studieretning.	67
Tabell 5.6. Sammenhengen mellom mor og fars utdanning og om man er i heltidsarbeid ved 21 års alder. Sortert etter studieretning.	68
Tabell 6.0 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på studieforbereende studieretning. Dikotom avhengig variabel: Inntektsgivende arbeid ved 21 års alder.	73
Tabell 6.1 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på yrkesfaglig studieretning. Dikotom avhengig variabel: Inntektsgivende arbeid ved 21 års alder	74
Tabell 7.0 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på studieforbereende studieretning. Dikotom avhengig variabel: heltidsarbeid ved 21 års alder	95
Tabell 7.1 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på yrkesfaglig studieretning. Dikotom avhengig variabel: heltidsarbeid ved 21 års alder	96
Tabell 8.0. Sammenheng mellom forskningsspørsmål, mekanisme, hypotese og om analysene har gitt støtte til hypotesen.	115
Oversikt figurer:	
<i>Figur 3.0 Illustrasjon av OED-modellen</i>	20
<i>Figur 3.1 illustrasjon av sammenheng mellom mekanismer og arbeidsmarkedstilknytning samt innbyrdes sammenhenger mellom mekanismene.</i>	39
<i>Figur 6.0 sammenhengen mellom ungdomsskolekarakterer og sannsynligheten for å være i arbeid ved 21 års alder etter studieretning, kontrollert for demografiske og sosioøkonomiske variabler</i>	80
<i>Figur 6.1 sammenhengen mellom mor og fars utdanning og sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.</i>	85
<i>Figur 6.2 sammenhengen mellom mor og fars inntekt og sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder, etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer og tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.</i>	87

Figur 7.0 sammenhengen mellom karakterer og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid ved 21 års alder etter studieretning, kontrollert for demografiske og sosioøkonomiske variabler. 101

Figur 7.1 sammenhengen mellom mor og fars utdanning og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid ved 21 års alder etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer og tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole. 105

Figur 7.2 viser sammenhengen mellom mor og fars inntekt og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid ved 21 års alder etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer og tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole. 107

1 Innledning og bakgrunn

Frafall fra videregående skole er et tema som i løpet av de siste årene har blitt viet mye oppmerksomhet fra flere hold. I mediebildet har frafallsproblematikken vært hyppig debattert, og dreid seg om alt fra de økonomiske tapene et høyt frafall påfører samfunnet, til hvem det er som faller fra (se for eksempel Aftenposten 29.12.09; Aftenposten 07.05.11). At frafall fra videregående skole er et sentralt samfunnsproblem erkjennes også fra politisk hold, hvor det blant annet er en uttalt målsetting om å legge til rette for at flest mulig klarer å oppnå formell kompetanse gjennom videregående skole (Stortingsmelding 44, 2008-2009). Frøfall er således et problemområde som oppfattes som viktig å gjøre noe med. Likevel viser nyere forskning at om lag en tredjedel av hvert elevkull slutter uten å ha fullført videregående utdanning (Hernes 2010: 10-11).

Et interessant spørsmål med tanke på frafallsproblematikken er derfor hva som skjer med ungdommen *etter* at de har falt fra? Både internasjonal og norsk forskning har vært opptatt av dette temaet (Se bl.a. Falch, Borge; Nyhus, Lujala og Strøm 2010; Opheim 2009; Falch og Nyhus 2009; Brekke og Fekjær 2008, Grøgaard 2006). Spådommene kan synes dystre for ungdommen som ikke fullfører: de har både dårligere arbeidsmarkedstilknytning og lavere inntekt enn de som fullfører skolen, samt høyere sannsynlighet for å havne i fengsel, være arbeidssøkere og mottakere av offentlig stønad (Falch, Borge, Nyhus, Lujala og Strøm 2010:3; Opheim 2009: 325; Falch og Nyhus 2009:5, 32-33).

Mange av studiene som undersøker hvordan det går med de som slutter på videregående skole sammenligner arbeidsmarkedstilknytningen til ungdom som *har sluttet* på videregående skole med arbeidsmarkedstilknytningen til ungdom som *har fullført* videregående skole (Opheim 2009; Falch og Nyhus 2009; Frøseth 2008; Falch m.fl. 2010, Falch, Johannesen, Strøm 2009). Med en så stor andel ungdom som slutter på videregående skole hvert år, er det imidlertid fruktbart også å sammenligne de som faller fra med *hverandre*, og på den måten undersøke hvilke forhold som har betydning for deres arbeidsmarkedstilknytning. Det overordnede formålet med denne masteroppgaven er å undersøke nettopp hvilke forhold som spiller inn på ”drop-outs” sin arbeidsmarkedstilknytning. Mer presist vil jeg ta sikte på å undersøke arbeidsmarkedstilknytningen til ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre når de er 21 år.

Hvilke forhold er det rimelig å anta at vil ha en innvirkning på de frafalne ungdommens arbeidsmarkedstilknytning når de er 21 år? Mange ulike faktorer kan være av betydning. I

denne studien er jeg primært opptatt av betydningen av sosial bakgrunn og frafallsungdommens karakterprestasjoner. Sosial bakgrunn vil operasjonaliseres som *sosioøkonomisk bakgrunn*, målt som *mor og fars utdanning og inntekt*. Karakterer måles som *ungdommens karakterprestasjoner i grunnskolen*.

En kan således si at jeg undersøker hvilken betydning ungdommenes *medfødte* og *erhvervede* egenskaper har for suksess på arbeidsmarkedet. Mens *medfødte* viser til trekk ved en person som for eksempel kjønn eller landbakgrunn, så er *erhvervede* egenskaper en ikke-medfødte egenskap, altså noe man har oppnådd selv, som for eksempel utdanning. *Erhvervede* egenskaper kan således sies å henge sammen med en person *meritter*.

Sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer er forhold som også tidligere er blitt vektlagt som viktige, og flere studier har allerede undersøkt betydningen av disse for frafallsungdommens *arbeidsmarkedstilknytning*. Funnene i disse studiene viser hovedsakelig at både sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har betydning for suksess på arbeidsmarkedet blant ungdom som sluttet på videregående skole uten formell kompetanse (Opheim 2009; Brekke og Fekjær 2008; Frøseth 2008; Bratsberg, Raaum, Røed og Gjefsen 2010; Falch m.fl. 2010, Støren, Opheim og Helland).

Som jeg kommer nærmere tilbake til i kapittel 2, ser flere av disse studiene *enten* på betydningen av karakterer *eller* sosioøkonomisk bakgrunn. En utfordring med et slikt ensidig fokus er at ungdoms sosioøkonomiske bakgrunn ikke bare kan tenkes å ha en direkte effekt på hvor ungdommene havner i arbeidsmarkedet, men også en indirekte effekt via ungdommenes egne skoleprestasjoner (Breen og Whelan 1993:7). Mor og fars inntekt/ utdanning og barnas skolekarakterer henger altså sammen (Støren 2005:82).

Studier som undersøker hva som øker sannsynligheten for *frafall fra videregående skole* finner at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn reduseres når karakterer inkluderes i analysene (Byrhagen, Falch og Strøm 2006: 50; Falch m.fl 2010: 33). Det er derfor rimelig å anta at tilsvarende vil være tilfellet når man undersøker frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning. Med andre ord er det plausibelt å anta at analyser som undersøker betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn for arbeidsmarkedstilknytning uten å ta høyde for karakterprestasjoner, kan overestimere betydningen av den sosioøkonomiske bakgrunnen. På samme måte kan det tenkes at studier som undersøker effekten av karakterer uten å ta høyde for sosioøkonomisk bakgrunn kan overestimere betydningen av karakterer. Noe av den foreliggende forskningen på feltet inkluderer både sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer

(se for eksempel Opheim:2009; Frøseth:2008 og Connolly:1992) Disse studiene kjennetegnes imidlertid av at de har små utvalg, mindre nyanserte operasjonaliseringer av sosioøkonomisk bakgrunn enn hva jeg benytter, eller undersøker litt andre forhold enn det denne studien gjør. Dette utdypes i kapittel 2.

Mens ungdoms sosioøkonomiske bakgrunn kan karakteriseres som en medfødt egenskap, er altså karakterer knyttet til ungdommenes ervervede egenskaper, eller meritter. Et annet aspekt ved frafall, som er nært knyttet til ungdommens *meritter* er *når frafallet inntraff i studieløpet* og hvilken *arbeidserfaring ungdommen har hatt imens de gikk på videregående skole*. Tidligere studier viser at begge disse forholdene har innvirkning på frafallungdommens arbeidsmarkedstilknytning (se for eksempel Grøgaard 2006; Støren, Opheim og Helland, 2009; Bratsberg, Raaum, Røed, Gjefsen 2010). Som jeg utdyper i kapittel tre er det også grunn til å tro at disse faktorene har innvirkning på den betydningen sosioøkonomisk bakgrunn har på sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet. På bakgrunn av dette vil jeg i denne oppgaven også ta disse faktorene med i betraktning for å undersøke frafallungdommens tilpasning i arbeidsmarkedet.

Min studie vil altså kunne bidra til økt kunnskap flere måter. For det *første* så vil denne studien, som bygger på landsomfattende registerdata fra SSB, kunne bidra til fornyet kunnskap om hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for frafallungdoms arbeidstilknytning når det tas hensyn til begge disse faktorene samtidig. Videre gir innsikt i hvordan frafallstidspunkt fra videregående skole og tidligere arbeidserfaring påvirker ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning. For det *tredje* vil den si noe om antall år gått på skolen og tidligere arbeidserfaring har innvirkning på betydningen sosioøkonomisk bakgrunn har på arbeidsmarkedstilknytning.

De resterende avsnittene i dette innledningskapittelet vil brukes til å vise hvordan jeg skal gå frem for å undersøke den overordnede tematikken i denne studien. *Først* presenterer jeg studiens problemstillinger med tilhørende underproblemstillinger. *Dernest* beskriver jeg utvalget jeg analyserer og redegjør for noen sentrale begreper i studien samt hvilke avgrensninger som er gjort i datamateriale. Avslutningsvis redegjør jeg mer konkret for hva formålet med denne studien er og hvordan resten av denne oppgaven er strukturert.

1.1 Problemstilling

Formålet med denne studien er altså å undersøke arbeidsmarkedstilknytningen til ungdom som har falt fra videregående skole, og da spesielt hvilke betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterprestasjoner har for frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning.

Hovedproblemstillingen i denne studien er således:

Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer for arbeidsmarkedstilknytningen til ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre, ved 21 års alder?

Det er utledet to underproblemstillinger for å komme nærmere denne hovedproblemstillingen

- iii) *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre?*
- iv) *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i heltidsarbeid blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre og som er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder?*

Disse forskningsspørsmålene fanger opp to seleksjonsprosesser. Først inkluderes alle som har falt fra videregående skole og jeg undersøker hvilke faktorer som har betydning for om de har fått innpass på arbeidsmarkedet. Deretter ser jeg kun på dem som har fått innpass på arbeidsmarkedet og undersøker hvilke faktorer som har betydning for om de har fått heltidsarbeid relativt til deltidsarbeid. Ved å utforme forskningsspørsmålet på denne måten får jeg undersøkt om de ungdommene som er i deltids og heltidsarbeid skiller seg fra hverandre.

1.2 Begrepsavklaring og avgrensinger

To begreper som går igjen i denne studien er frafall og arbeidsmarkedstilknytning. I denne studien defineres man som å ha falt fra videregående opplæring dersom man har sluttet på skolen uten å fullføre og ikke har returnert de to påfølgende årene¹.

Arbeidsmarkedstilknytning, defineres som å ha arbeid eller ikke å ha arbeid. Videre vil det å ha arbeid kunne deles inn i å ha heltids eller deltidsarbeid. Ungdom som er tilbake i utdanning

¹ Tilsvarende frafallsdefinisjon er benyttet av Idun Brekke og Silje Fekjær (2008)

utelates fra analysene. Jeg diskuterer både frafallsbegrepet og arbeidsmarkedstilknytningsbegrepet nærmere i kapittel 4.

For å besvare problemstillingene benyttes registerdata fra statistisk sentralbyrå (SSB). Flere avgrensninger ved datasettet er gjort. Studien er basert på informasjon om ungdom som begynte på videregående skole i 2002 og 2003 og som har falt fra i løpet av de tre første årene. Det er to grunner til dette. Den første er at jeg kun har informasjon om grunnskolepoeng (ungdomsskolekarakterer) for kullene 2002 og fremover. Den andre er at det å bruke årskullene 2002 og 2003 gir meg et størst utvalg. Årsaken til dette er at jeg kun har informasjon om ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning frem til 2008.

Ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning måles når de er 21 år gamle. Årsakene til denne avgrensningen er for det første at jeg slipper uønskede alderseffekter. Den andre er at dette er den eneste alderen man kan måle alle ungdommene samtidig med den beskrevne frafallsdefinisjon og dataene denne studien har tilgang til. På grunn av begrensninger i datasettet vil ungdom som ikke begynte på videregående skole når de var 16 år utelates fra analysene. Dette gjelder 5,6 prosent av mitt utvalg og vil diskuteres nærmere i kapittel 4.

1.3 Hvem slutter på skolen?

Det er ikke tilfeldig hvem som slutter på skolen. Tidligere forskning viser at både sosioøkonomisk bakgrunn og avgangskarakterer i grunnskolen har betydning for om man fullfører videregående skole (Hernes 2010:11-13).

Ungdommene jeg studerer har således vært igjennom en seleksjonsprosess som kan påvirke funn i denne studien. Det er ikke urimelig å tenke seg at sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer kan ha mindre betydning for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet for denne gruppen fordi de allerede er selekterte med hensyn til disse to variablene. På den andre siden kan det også tenkes at denne gruppen ungdom har så lav utdanning, at faktorer som sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer blir avgjørende for arbeidsmarkedsutfall.

1.4 Teoretiske perspektiver

Arbeidsmarkedet består av to parter: arbeidstaker og arbeidsgiver, eller etterspørselssiden og tilbudssiden (Birkelund og Petersen 2006:132) I denne studien benytter jeg meg av teorier som peker på ulike sosiale *mekanismer* som er avgjørende for arbeidsmarkedssuksess, men

som skiller seg fra hverandre med hensyn til om de legger hovedvekt på arbeidsgiver eller arbeidstaker. Teoriene som benyttes i denne studien er teorien om humankapital, nettverksteori, diskrimineringsteori og preferanseteori. Disse fire teoriperspektivene er ofte anvendt når man søker å forklare ulikheter i arbeidsmarkedet. Teoriene utdypes grundig i kapittel 3 og vil ikke behandles videre her. Jeg vil derimot vie litt plass til å forklare hva jeg legger i begrepet *mekanisme*. I denne studien benyttes *mekanismebaserte* forklaringer som et overordnet teoretisk rammeverk og som et analytisk verktøy for å forsøke å spesifisere akkurat *hva* det er som skaper ulikhet på arbeidsmarkedet. I min oppgave benyttes Peter Hedstrøms definisjon av mekanismer: mekanismer er (...)som en samling av enheter og aktiviteter som er organisert på en slik måte at de (ofte) frembringer et spesielt fenomen (Hedstrøm 2005:14,25). *Samlingene av enheter* må her forstås som individer og hvordan disse individene handler og samhandler. En mekanismebasert *forklaring* forsøker å peke på de mekanismene som frembringer et sosialt fenomen. I denne studien vil dette sosiale fenomenet være frafallsungdoms ulike arbeidsmarkedstilknytning. Mekanismebegrepet vil utdypes ytterligere i kapittel 3.

1.5 Hvorfor studere dette tema?

Det er tre hovedgrunner til at en studie som dette er interessant.

For det *første* så vil den kunne frembringe faglig innsikt om konsekvensene av frafall. Det er få studier som undersøker hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning når begge variablene inkluderes i analysene. De studiene som inkluderer både sosioøkonomisk status og karakterer har andre svakheter. Det er heller ikke undersøkt hva forholdet mellom disse to variablene er.

Videre er det, så vidt jeg vet, ikke tidligere undersøkt hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid relativt til deltidsarbeid blant ungdom som har falt fra videregående skole og som er tilknyttet arbeidsmarkedet ved 21 års alder, slik problemstilling II i min studie skal undersøke.

For det *andre* vil det å undersøke frafallsproblematikken ha en samfunnsmessig relevans. Stoltenberg II, den sittende regjeringen på nåværende tidspunkt, har uttalt at det er et behov for å styrke innsatsen mot frafall (Regjeringen, 2010). Et ledd i denne prosessen er å frembringe mer kunnskap om hvilke konsekvenser det å slutte på skolen kan ha. Ved å

undersøke hvilke faktorer som er utslagsgivende for hvordan det går med frafallsungdom på arbeidsmarkedet, så håper jeg å kunne bidra til å frembringe slik kunnskap.

For det *tredje* gir denne studien oss et større innblikk i hvilken betydning medfødte egenskaper har for suksess på arbeidsmarkedet. I Norge tar man sikte på at arbeidslivet skal være inkluderende og rettferdig. Det er ervervede og ikke nedarvede egenskaper som skal avgjøre om man lykkes i arbeids og samfunnsliv. I følge regjeringen så skal ”alle, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunn og arbeidsliv” (Stortingsmelding 9, 2006-2007). Ved å undersøke betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer for arbeidsmarkedstilknytningen for ungdom som har falt fra i videregående skole så kan man si noe om dette er tilfellet eller ikke.

1.6 Gangen i studien

Den resterende oppgaven er strukturert i syv kapitler.

I neste kapittel, kapittel 2, tar jeg for meg tidligere relevant forskningen på feltet. Kapitlet er hovedsakelig delt opp i tre deler. Del én konsentrerer seg om foreliggende studier som retter seg mot underproblemstilling I, mens del to omhandler foreliggende forskning som kan belyse underproblemstilling II.

I kapittel 3 skisseres det teoretiske rammeverket for studien. Fire ulike teorier som alle bidrar til å belyse forskningsspørsmålene presenteres. På bakgrunn av de fire teoriene trekker jeg ut de viktigste mekanismene som kan tenkes å forklare ulikhet i arbeidsmarkedstilpasning. Jeg avslutter kapittel 3 med å utlede noen empiriske testbare hypoteser som skal undersøkes i analysekapitlene.

I kapittel 4 presenterer jeg datamaterialet som ligger til grunn for analysene. Her beskriver jeg hvilke avgrensninger jeg har gjort i dataene, og gjennomgår hvordan jeg har operasjonalisert variabler for å kunne undersøke hypotesene, samt beskriver de metodologiske teknikkene som benyttes i analysene.

Kapittel 5,6 og 7 er analysekapitlene i denne oppgaven. Kapittel 5 er et deskriptivt analysekapittel som har som formål å redegjøre for hvordan mitt datamaterial fordeler seg på mine avhengige og uavhengige variabler. Kapittel 6 og 7 undersøker henholdsvis forskningsspørsmål I og forskningsspørsmål II. Her benyttes multivariate analyseteknikker.

I avslutningskapittelet, kapittel 8, diskuteres funnene fra kapittel 6 og 7 og jeg drøfter noen mulige forklaringer av hovedfunnene.

2 Frafallsungdom og arbeidsmarked

Som nevnt i innledningskapittelet foreligger det tidligere forskning som tar for seg hvilke betydning sosioøkonomisk bakgrunn og meritter har for frafallsungdoms innpass på arbeidsmarkedet. Formålet med dette kapittelet er å sammenfatte den mest *relevante* forskningen på feltet, og gjennom det posisjonere denne studien i forskningsfeltet. Jeg har organisert gjennomgangen av tidligere forskning i kapittelet tre hoveddeler:

Den *første* delen retter seg mot forskningsspørsmål I. Her begynner jeg med å beskrive studier som undersøker hvilken betydning *både* sosioøkonomisk bakgrunn og *karakterer* har for å være i arbeid blant de som slutter på videregående skole. Deretter ser jeg på studier som tar for seg hvordan henholdsvis foreldres utdanning og inntekt virker inn på ungdommens sysselsetting uten å inkludere karakterer før jeg så gjennomgår studier som undersøker betydningen karakterer har på sannsynligheten for å være i arbeid uten å inkludere sosioøkonomisk bakgrunn. Det må påpekes at noen av studiene som beskrives i dette avsnittet ikke definerer det å være i jobb som én kategori, slik jeg gjør i min studie, men skiller mellom deltid- og heltidsarbeid, når de snakker om sannsynlighetene for å være i jobb.

Den *andre* delen retter seg mot forskningsspørsmål II. Hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for sannsynligheten for å være tilknyttet heltidsarbeid versus deltidarbeid blant frafallsungdom som er i arbeid, er, som nevnt innledningsvis, et relativt ubeskrevet blad i tidligere forskning. Jeg har imidlertid valgt å presentere to studier som kan gi en indikasjon på hva jeg kan forvente å finne i mine analyser.

Den *siste delen* i dette kapittelet tar for seg studier som undersøker hvilke betydning tidligere arbeidserfaring og hvor mange år man har gått på videregående skole har for arbeidsmarkedstilknytning. Til tross for at mine forskningsspørsmål ikke eksplisitt dreier seg om betydningen av disse forholdene, så er det som nevnt innledningsvis, rimelig å anta at de for det første vil ha betydning for ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning, og for det andre kunne påvirke sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og arbeidsmarkedstilknytning. På samme måte som karakterprestasjoner, faller, som nevnt, *arbeidserfaring og hvor mange år man har gått på videregående skole* inn under det større temaet *meritter*.

Jeg avslutter dette kapittelet med å sammenfatte det jeg mener er svakheter ved studiene som er gjennomgått, og forsøker å posisjonere min studie i forhold til den foreliggende faglitteraturen.

2.1 Sosioøkonomisk status, karakterer og arbeidsmarkedstilknytning

Det foreligger som nevnt ikke veldig mange norske studier som tar for seg betydningen av *både* karakterer og foreldres sosioøkonomiske bakgrunn med tanke på frafallungsdoms sannsynlighet for å få seg en jobb. Noen relevante studier foreligger imidlertid:

En av disse er gjort av Mari Wigum Frøseth blant personer som avsluttet videregående opplæring i Østfold våren 2003 (Frøseth 2008). Studien undersøker ungdommenes utdannings og yrkeskarriere tre år etter at de sluttet på videregående skole. Det skilles mellom seks beskjeftigelser: høyere utdanning, utdanning på videregående nivå, heltidsarbeid, deltidsarbeid, arbeidsledig og annen beskjeftigelse (Frøseth 2008:17). Resultatene viser at ungdom med foreldre med høy utdanning har noe lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid sammenlignet med ungdom med foreldre med lav utdanning. Dette gjelder både for høsten 2003 og høsten 2006. Det må påpekes at studien til Frøseth også viser at ungdom med foreldre med høy utdanning, har noe større sannsynlighet for å være i utdanning enn ungdom med foreldre med lav utdanning. Dette kan være forklaringen på hvorfor ungdom med foreldre med høy utdanning i mindre grad er i heltidsarbeid (Frøseth 2008: 69-70). Når det gjelder betydningen av karakterer så viser analysene at de som stod utenfor utdanning og arbeid hadde noe lavere gjennomsnittskarakterer fra grunnskolen enn de som var i utdanning eller arbeid både i 2003, 2004, 2005 og 2006. Det påpekes imidlertid at forskjellene ikke var signifikante hvert år (Frøseth 2008:70). Studien viser samlet sett at både karakterer og foreldres utdanning har noe betydning for frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning når begge variablene tas hensyn til. Studien undersøker ikke forholdet mellom sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer. Det skilles heller ikke mellom mor og fars utdanning. Videre baserer studien baserer seg på data fra Østfold, og forteller således ikke så mye om hvorledes disse sammenhengene ser ut på landsbasis.

En annen studie som både inkluderer karakterer og sosioøkonomisk bakgrunn er en studie gjort av Vibeke Opheim (2009). Hun ser på hva de som *ikke har* fullført videregående skole, men som har fått en heltidsjobb, tjener i forhold til de som *har* fullført videregående

opplæring². Denne studien bruker altså en noe annen operasjonalisering på tilknytning til arbeidsmarkedet enn hva jeg gjør i denne studien, men gir likevel en innsikt i frafallsungdommens innpass i arbeidsmarkedet. Studien finner at de med yrkesaktive foreldre oppnår et høyere inntektsnivå enn de ungdommene med foreldre som ikke er yrkesaktive (Opheim 2009:332) Videre finner Opheim at foreldres utdanning, målt som om en av foreldrene har høyere utdanning eller ikke, er negativt korrelert med inntektsnivået til ungdommen. Dette gjelder både for de som har fullført og falt fra videregående opplæring. At foreldres utdanning er negativt korrelert med ungdommenes inntekt er forsøkt forklart på tre ulike måter. For det *første* at de med foreldre med høy utdanning som ikke selv har gått videre til utdanning, er en negativ selektert gruppe. For det *andre* at de med foreldre med høy utdanning kun er i arbeid i en midlertidig periode før de selv går videre til utdanning. For det *tredje* at foreldre med lav utdanning har tilgang til nettverk som er nyttige for å få ufaglærte jobber (Opheim 2009:332). Forklaringene nevnes bare og vi får ikke innsikt i om noen av de stemmer.

Med tanke på karakterer, hovedsakelig målt som karakterer fra videregående kurs trinn 1 (vk1), viser studien til Opheim at den gjennomsnittlige årlige inntekten er sterkt positivt relatert til ungdommenes karakterer³ (Opheim 2009:329,333). For ungdom som har falt fra videregående skole uten å fullføre har karakterer så stor betydning at de kan veie opp for manglende formell kompetanse med tanke på inntektsnivå (Opheim 2009:336).

I likhet med studien til Frøseth viser altså studien til Opheim at både karakterer og sosioøkonomisk bakgrunn har betydning når det tas hensyn til begge variablene. Studien undersøker imidlertid ikke sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og karakterer. At studien inkluderer både foreldres utdanning og yrkesstatus i analysene gir oss en bredere definisjon av sosioøkonomisk bakgrunn enn dersom bare foreldres utdanning skulle vært inkludert. Yrkesstatus er imidlertid en dikotom variabel som angir om foreldrene enten har eller ikke har arbeid, og vi får ikke vite om ungdoms inntekt varierer med foreldres inntekt. Til sist må det også påpekes at det ikke skilles mellom mor og fars utdanning og yrkesstatus.

Det foreligger også internasjonale studier på betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn og karakterprestasjoner for personer som faller fra utdanningen. I en engelsk studie som

² Utvalget i studien er ungdom som startet i VGS første gang 1999-2001 og som var yrkesaktive i heltidsstilling i 2005 (Opheim 2009:327)

³ For dem som ikke har opplysninger om karakterene fra vk1, brukes karakterer fra grunnkurs (Opheim 2009:329)

undersøker hva britiske gutter som kun har fullført grunnskolen (compulsory school) tjener 7 år etter at de sluttet⁴ (Connolly m.fl 1992:460), viser resultatene at mors utdanning har en liten signifikant betydning for inntektsnivået til guttene. Gutter som har mødre med utdanning utover grunnskolen tjener litt mer enn gutter som har mødre som kun har grunnskole. Dette strider altså mot funnene de to studiene over viser angående foreldres utdanning. Analysene viser også at både mors og fars klasse ved fødsel har betydning for guttenes inntektsnivå⁵ (Connolly m.fl 1992:466-467).

Når det gjelder karakterer finner studien at effekten av å ha gode prøveresultater i standardiserte lese og matteprøver når man er 16 år, har en positiv effekt for inntektsnivået (Connolly m.fl 1992:468). I studien testes også effekten av ”national schooling qualifications” eller såkalte ’O’ levels. Disse testene er mer omfattende enn lese- og matteprøvene, og brukes blant annet til å avgjøre om en person kan få adgang til visse yrker (Connolly m.fl 1992:462) Analysene viser at det å ha bestått en eller flere ’O’level prøver i en alder av 16 år har positiv betydning for inntektsnivået (Connolly m.fl 1992:468). I tillegg til å si noe om betydningen av både prøveresultater og sosial bakgrunn, så gir denne studien også et innblikk i samspillet mellom de to variablene. Studien viser at effekten av familiebakgrunn reduseres minimalt når man inkluderer prøveresultater fra matte og leseprøver i analysene. Det antyder at effekten av familiebakgrunn ikke nødvendigvis er en indirekte effekt som kommer til syne via prøveresultater (Connolly m.fl 1992:468). Etersom studien er gjort i England, og analysene omhandler gutter som sluttet i 1974 så kan ikke disse funnene umiddelbart overføres til dagens norske forhold. Videre er utvalget i denne studien gutter som har sluttet på skolen etter å ha fullført det som tilsvarer grunnskole i Norge, og er således ikke frafallsungdom, slik jeg undersøker i denne studien. Den gir likevel interessant innsikt i samspillet mellom karakterer og sosial bakgrunn.

⁴ Rapporten er basert på panel/surveydata bestående av 1514 gutter som sluttet på grunnskolen i 1974. Inntekt er målt i 1981 (Connolly m.fl 1992:463).

⁵ Klasse defineres i denne studien som 1) professional and managerial 2)intermediate non manual 3) skilled, manual and non-manual 4) semi-skilled 5) unskilled manual and non-manual (Connolly m.fl 1992:478).

2.2 Sosioøkonomisk bakgrunn og arbeidsmarkedstilknytning

Ved siden av studiene jeg har tatt for meg så langt, så foreligger det noen studier som gir en god innsikt i hva henholdsvis foreldres bakgrunn og karakterer isolert sett har å si for ungdommens sannsynlighet for å være sysselsatt. Jeg vil over de tre neste avsnittene ta for meg de mest relevante av disse.

2.2.1 Foreldres inntekt

To norske studier viser at foreldres inntektsnivå er positivt korrelert med ungdommens arbeidsmarkedstilknytning.

I en studie gjort ved Ragnar Frisch senteret i 2011 undersøkes det både hvor lang tid det tar før ungdom som slutter på videregående skole er i jobb, og hvilke inntektsnivå ungdommene har det første året etter at de sluttet. (Bratsberg m.fl 2010:3). Analysene, som er basert på registerdata fra 1992 til 2007, viser at foreldres inntektsnivå har en positiv effekt både for hvor lang tid det tar før ungdommene får jobb og for ungdommenes inntektsnivå. (Bratsberg m.fl 2010: 22,26,27). Foreldrenes inntekt er målt som foreldrenes samlede inntekt når ungdommene var mellom 7 og 16 år (Bratsberg m.fl 2010: 5), Studien sier således ikke noe om forskjeller i betydningen av mors eller fars inntekt.

At foreldres inntekt er positivt korrelert med arbeidsmarkedstilknytning bekreftes også i en studie gjort av Idun Brekke og Silje Fekjær (2008). De benytter seg av registerdata fra perioden 1994 til 2001, for å undersøke hvilken betydning etnisitet har for sannsynligheten for å være i *heltidsarbeid*, *deltidsarbeid* eller *utdanning* sammenlignet med å *ikke være sysselsatt*⁶. I studien undersøkes også betydningen av sosioøkonomisk status. Det foretas separate analyser for de som har gått på yrkesfaglig og studieforberedende linjer (Brekke og Fekjær 2008:17). Analysene viser at foreldres inntekt har positiv betydning for sannsynligheten for både å være i deltidsarbeid og heltidsarbeid sammenlignet med og ikke være sysselsatt. Dette gjelder både for ungdom som har gått på yrkesfaglig og studieforberedende linjer (Brekke og Fekjær 2008:16). Også i denne studien er foreldres inntekt defineres som foreldrenes samlede gjennomsnittsinntekt i perioden da ungdommen var mellom 10 og 18 år (Brekke og Fekjær 2008:11), og det skilles ikke mellom mor og fars

⁶ I studien defineres frafall som å ha sluttet på videregående skole uten å ha fullført og ikke ha startet igjen de neste to årene (Brekke og Fekjær 2008:2).

inntekt. Brekke og Fekjær foreslår at grunnen til at foreldres inntekt har positiv effekt er at foreldre med høy inntekt presser barna sine til å søke jobb i større grad en ungdom med foreldre med lav inntekt. En annen forklaring er at ungdom med foreldre med høy sosioøkonomisk status har en typisk væremåte som verdsettes av arbeidsgivere (Brekke og Fekjær 2008: 22). Det undersøkes ikke om forklaringene stemmer.

2.2.2 Foreldres utdanning

I den nevnte studien til Brekke og Fekjær viser analysene at ungdom som har foreldre med bachelor eller mastergrad har lavere sannsynligheten for å være i *heltidsarbeid* sammenlignet med de ungdommene som har foreldre med lavere utdanning enn videregående skole (Brekke og Fekjær 2008:16,17). Dette gjelder både for de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglige studielinjer. Videre viser analysene at ungdom som har gått på studieforbereende linjer og har foreldre med masterutdannelse har lavere sannsynlighet for å være i *deltidsarbeid* enn ungdommene som har foreldre med lavere utdannelse enn videregående skole. For ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinjer har de med foreldre med bachelorgrad lavere sannsynlighet for å være i deltidsarbeid sammenlignet med ungdom med foreldre med lavere utdanning enn videregående skole (Brekke og Fekjær 2008:16,17).

Studiene ovenfor peker i retning av at frafallsungdom med foreldre med høy utdanning i mindre grad har heltidsarbeid, og til dels deltidsarbeid, enn barn med foreldre med lav utdannelse. Samt at ungdom med foreldre med høyere inntekt har større sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet. I det påfølgende vil jeg gå igjennom forskning som tar for seg hvilken betydning karakterprestasjoners isolert sett har for frafallsungdoms tilknytning til arbeidsmarkedet.

2.3 Karakterer og arbeidstilknytning

Tidligere forskning som ikke tar høyde for variasjoner i ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn, viser at karakterprestasjoner har en positiv betydning for sysselsetting etter at man har falt fra på skolen.

Den viktigste studien her er gjort av Støren, Opheim og Helland (2009). I studien undersøkes det hvilken betydning kompetanse- og karakternivå har for sannsynligheten for å være i arbeid

blant ungdom som enten har falt fra eller aldri har begynt på videregående skole⁷. Studien finner at sannsynligheten for å få arbeid øker jo bedre karakterer ungdommen har⁸. Effekten er imidlertid avtagende og vil kunne illustreres som en omvendt u-kurve (Støren, Opheim og Helland 2009:276).

Samlet sett peker således foreliggende studier i retning av at gode karakterprestasjoner har en positiv innvirkning på frafallungs arbeidsmarkedstilpasning. Dette vitner om at merittene til ungdommen, altså det som kan kalles deres ervervede egenskaper, spiller inn på arbeidsmarkedsmuligheter.

2.4 Foreliggende studier, deltid versus heltid

Vi har så langt sett på studier som i hovedsak tar for seg i hvilken grad sosioøkonomisk bakgrunn og ungdommens karakterer har for om ungdommen får jobb eller ikke. Noen av studiene vi har gjennomgått ser både på sannsynligheten for å være i deltidsarbeid og heltidsarbeid, sammenlignet med å ikke være i arbeid. Når det gjelder studier som ser eksplisitt på sannsynligheten for å være i heltidsjobb versus deltidsjobb blant ungdommen som har falt fra videregående skole og som er tilknyttet arbeidsmarkedet, er det tynnere. I hvert fall med tanke på studier som undersøker *både* betydningen av karakterer og sosioøkonomisk status. Som nevnt innledningsvis er det meg bekjent ingen studier som undersøker denne sammenhengen. I den tidligere omtalte studien til Fekjær og Brekke er (2008) det likevel mulig å få en indikasjon på hvordan sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid relativt til deltidsarbeid ser ut.

2.4.1 Sosioøkonomisk status og sannsynligheten for å være arbeide heltid versus deltid

Som nevnt undersøker Brekke og Fekjær (2008) hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn har for ungdoms sannsynlighet for å være i heltidsarbeid eller deltidsarbeid sammenlignet med å ikke være i arbeid (Brekke og Fekjær 2008). Fordi studien sammenligner ungdom som er i heltids og deltidsarbeid med ungdom som *ikke* er i arbeid, så gir den mindre informasjon om forholdet mellom ungdommene i heltidsarbeid og deltidsarbeid. Analysene viser

⁷ Studien baserer seg på registerdata hvor personer som begynte på videregående skole (for første gang) i 1999, 2000 og 2001 inkluderes. Ungdommene undersøkes i 2005. De ungdommene som er i høyere utdanning i 2005 eller tidligere ekskluderes fra analysene (Støren m.fl 2009:265)

⁸ I denne studien benyttes karakterer fra første året på videregående skole (Opheim, Støren og Helland 2009:268)

imidlertid at sosioøkonomisk bakgrunn har større betydning for om man havner i heltidsarbeid enn for om man havner i deltidsarbeid sammenlignet med å ikke være i arbeid. Studien viser også at dette er tilfellet med hensyn til foreldres utdanning (Brekke og Fekjær 2008:17).

På bakgrunn av dette kan man anta at sosioøkonomisk bakgrunn vil ha betydning for om ungdom som er i arbeid enten er i heltidsarbeid eller deltidsarbeid.

2.4.2 Karakterer og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid versus deltidsarbeid

Når det gjelder tidligere forskning som omhandler karakterers betydning for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid relativt til deltidsarbeid, eller forskning som tar for seg både karakterer og foreldres sosioøkonomiske bakgrunn, så er dette et mangelfullt forskningsfelt. En studie hevder imidlertid at karakterer ikke har så stor betydning for om man får heltids eller deltidsarbeid. Den tidligere nevnte studien til Frøseth finner at det er liten forskjell i karakterprestasjoner mellom de ungdommene som gikk over til heltids og deltidsarbeid etter at de sluttet på skolen (Frøseth 2008:9,71).

2.5 Mer om meritter: tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.

Som nevnt i forrige kapittel ser denne oppgaven på hvilken betydning ungdommens medfødte egenskaper og meritter har for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet. De medfødte egenskapene representeres ved ungdommenes sosioøkonomisk bakgrunn, mens karakterer er et mål på meritter. Som presisert kan det imidlertid tenkes at ungdommenes meritter ikke kun utspiller seg i karakterprestasjoner. For eksempel så kan det tenkes at arbeidserfaring og hvor mange år ungdommen gikk på skolen før de sluttet har betydning for arbeidsmarkedstilknytningen. Hva sier så tidligere forskning om disse to forholdene?

For det første viser tidligere forskning at arbeidserfaring fra deltidsarbeid øker sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid. I en studie gjort av Grøgaard (2006) ble 2800 ungdom som begynte på videregående skole høsten 1994 fulgt semester for semester frem til høsten 2000. Funnene i studien tyder på at arbeidserfaring fra deltidsarbeid har en positiv betydning for sannsynligheten for å være i lønnet arbeid høsten 2000. Hvis man

derimot undersøker betydningen av deltidsarbeid på sannsynligheten for å ha fast og relevant heltidsarbeid, så finner man at deltidsarbeid har en negativ betydning (Grøgaard 2006:35). Det er viktig å påpeke at Grøgaard ikke skiller mellom de som har fullført og de som har sluttet på videregående skole når han undersøker betydningen av tidligere arbeidserfaring. Funnene i studien gjelder altså ungdom som helhet. Videre er det viktig å merke seg at deltidsarbeid i denne studien refererer til all type deltidsarbeid man har hatt i perioden fra man begynte i videregående skole og frem til måletidspunktet for studien, seks år senere (Grøgaard 2006:26-27). I denne studien vil det undersøkes om deltidsarbeid man har hatt *imens* man var elev på videregående skole har betydning for arbeidsmarkedsutfall. Dette utdypes i kapittel 4.

Hvor mange år man har gått på videregående skole før man faller fra har også betydning for arbeidsmarkedstilknytningen. I den nevnte studien til Støren, Opheim og Helland (2009) finner man at sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet øker med hvor lenge ungdommen har gått på videregående før de faller fra. Her skilles det mellom kompetansenivåene *ingen utdanning utover grunnskolen, bestått GK (grunnkurs), bestått VK1 og registrert i VK2, men ikke bestått* (Støren, Opheim og Helland 2009:277). At kompetansen ungdommene oppnår har betydning for suksess på arbeidsmarkedet bekreftes i den tidligere nevnte studien fra Ragnar Frisch senteret (2010). Resultatene viser at de som har oppnådd delkompetanse kommer raskere i arbeid, og har høyere inntektsnivå enn de som ikke har oppnådd delkompetanse (Bratsberg m.fl. 2010: 21, 27). Interessant for denne studiens tema er at når det inkluderes kompetanse i analysene, endrer ikke betydningen av foreldres inntekt på ungdommens arbeidsmarkedstilpasning i nevneverdig grad (Bratsberg m.fl. 2010: 21-22, 27)

2.6 Hva mangler i foreliggende forskningen

Som gjennomgangen ovenfor viser så foreligger det noen studier som undersøker hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for frafallungs inngang i arbeidsmarkedet. Det er imidlertid mulig å peke på enkelte svakheter ved disse studiene.

For det *første* er det kun Frøseths studie av den foreliggende forskningen, som både undersøker betydningen av sosioøkonomisk status og karakterers betydning for ungdoms arbeidsmarkedstilknytning. Til tross for at studien til Frøseth inkluderer både karakterer og sosioøkonomisk status, så må det bemerkes at den ikke sier noe om forholdet mellom disse variablene. Videre benytter Frøseth seg kun av foreldrenes utdanning som mål på sosial

status. Som jeg vil komme tilbake til i punkt to i denne gjennomgangen så kan dette være problematisk. Til sist må det også bemerkes at Frøseths studie er basert på et utvalg av ungdom som er fra Østfold, og det er usikkert om ungdommen i Østfold gir et landsrepresentativt bilde.

Også studiene til Opheim og Connolly inkluderer *både* karakterer og sosial bakgrunn. Opheim undersøker imidlertid *inntekt* blant heltidsansatte, og fanger derfor ikke opp ungdommen som faller utenfor arbeidsmarkedet. Studien til Connolly baserer seg som nevnt på engelske data. Dessuten undersøker Connolly, i likhet med Opheim, ungdommenes inntektsnivå og ikke hvorvidt de har en jobb eller ikke.

Verken studien gjort ved Ragnar Frich senteret eller studien til Brekke og Fekjær inkluderer karakterer i sine analyser. Studien til Opheim, Støren og Helland har på sin side ikke med sosioøkonomisk bakgrunn. Som allerede nevnt kan det være grunn til å tro at man overestimerer betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn eller karakterprestasjoner dersom ikke begge forhold inkluderes i analysene.

Den *andre* innvendingen handler om hvordan man operasjonaliserer sosioøkonomisk status. Av studiene redegjort for i dette kapittelet så er det kun studien til Brekke og Fekjær som undersøker effekten av både foreldres utdanning og foreldres inntektsnivå når man måler sosioøkonomisk status. Foreldres utdanning og inntekt kan regnes som mål på henholdsvis kulturell og økonomisk kapital, og fanger opp ulike *sider* ved en ungdoms sosioøkonomiske bakgrunn. De forskningsbidragene som operasjonaliserer sosioøkonomisk status som enten foreldres utdanning eller inntekt vil ikke ha mulighet til å fange opp hvilke del av en ungdoms sosioøkonomiske bakgrunn som har betydning.

Videre er det ingen av studiene som skiller mellom far og mors inntekt og utdanning. Som jeg skal redegjøre for i mitt metodekapittel, kapittel 4, så vil en operasjonalisering hvor en skiller mellom mor og fars utdanning og inntekt være mer fruktbar enn en operasjonalisering som ikke gjør det. Årsaken til dette er at den førstnevnte operasjonaliseringen ikke står i fare for å neglisjere effekten av enten mor eller fars utdanning/inntekt.

For det *tredje* så gir de fleste av studiene jeg har redegjort for kun en deskriptiv beskrivelse av hvordan sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer påvirker arbeidsmarkedstilknytning. Det betyr at de kun redegjør for det de finner i analysene, uten å gi en forklaring på hva som frembringer de mønstrene og korrelasjonene de finner. Som jeg vil komme nærmere inn på i kapittel 3 så er det rettet kritikk mot denne måten å drive sosiologisk forskning på. Unntakene

er studiene til Opheim og Brekke og Fekjær som gir noen korte forsøk på å forklare hvorfor foreldres utdanning har negativ effekt.

2.7 Hvordan posisjonerer min studie seg i forhold til den tidligere forskningen?

I forrige avsnitt pekte jeg på noen svakheter ved den tidligere forskningen.

I motsetning til mye av den tidligere forskningen, vil jeg inkludere både sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer i mine analyser. Dette vil bidra til økt kunnskap om hvordan disse to variablene påvirker ungdoms sannsynlighet for å være i arbeid.

I tillegg vil jeg også undersøke hvordan effekten av sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer henger sammen. Dette gjøres ved å inkludere disse variablene trinnvis, slik at man ser hvor mye av effekten av sosioøkonomisk status som skyldes karakterer.

For det andre vil jeg definere sosioøkonomisk status som mor og fars utdanning og mor og fars inntekt. Hensikten med en så fingradert operasjonalisering er å undersøke om mor og fars inntekt og utdanning har lik betydning for sannsynligheten for arbeidsmarkedstilknytning, eller om ulikheter i arbeidsmarkedet kun kan tilskrives enten mors utdanning og inntekt eller fars utdanning og inntekt.

For det tredje vil min studie frembringe ny kunnskap om arbeidsmarkedstilknytningen blant de som har falt fra videregående skole ettersom den skal undersøke om sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har betydning for om de ungdommene som er tilknyttet arbeidsmarkedet enten er i heltidsarbeid eller deltidsarbeid. Som allerede nevnt så har ingen, så vidt jeg kjenner til, undersøkt dette tidligere.

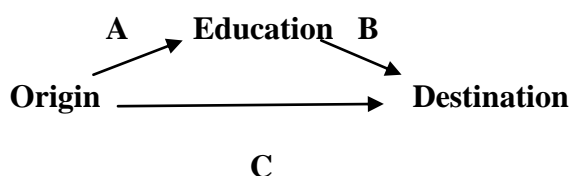
I neste kapittel skal jeg gå igjennom det teoretiske rammeverket for denne studien.

3 Teoretiske perspektiver

Formålet med dette kapittelet er å presentere det teoretiske rammeverket som vil utgjøre bakgrunnen for analysene i denne studien. Med utgangspunkt i teoriene som presenteres samt tidligere forskning, vil jeg i dette kapittelet også utlede noen empirisk testbare hypoteser som vil undersøkes i analysene.

Før jeg går nærmere inn på hvilke teoretiske tilnærminger som vil være interessante med tanke på mine problemstillinger, er det imidlertid fruktbart først å gi en nærmere forklaring av hvordan foreldres sosioøkonomiske bakgrunn og karakterer antas å være knyttet til hverandre. Dette kan illustreres via *The Origin- Education-Destination model* (heretter OED- modellen)⁹ (Breen & Whelan 1993:7).

Figur 3.0 Illustrasjon av OED-modellen

Modellen viser hvordan en persons sosioøkonomiske *destinasjon* kan være et direkte resultat av både opphav og utdanning. Destinasjon til en person vil i denne studien eksempelvis være hvorvidt vedkommende har fått jobb eller ikke, og dersom en person har fått jobb, om han er i heltid eller deltidsarbeid. Figuren viser at opphav også kan ha en indirekte effekt og virke via utdanning. Opphav kan i denne sammenheng betraktes som personers sosioøkonomiske bakgrunn, og da primært i form av foreldres utdanning og inntekt. Modellen antar således at den direkte effekten av foreldres sosioøkonomiske status reduseres, når man tar hensyn til ungdommenes egne akademiske prestasjoner, som for eksempel karakterer. I tillegg til karakterer er antall år gått på videregående skole et mål på akademiske prestasjoner. En kan derfor forvente at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn vil reduseres også når det tas hensyn til hvor mange år en ungdom har gått på skolen.

Et poeng å merke seg her er at denne modellen illustrerer hvordan sammenhengene mellom opprinnelse og destinasjon ser ut i samfunnet generelt. Ungdommene som undersøkes i denne studien er som nevnt en selektert gruppe. Dette *kan* ha implikasjoner for hvorvidt disse sammenhengene også vil eksistere i mine analyser.

⁹ Modellen er en forenkling av *The basic model of social stratification*, laget av Blau og Duncan (1967)

Med denne forståelsen av sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og utdanningsprestasjoner til grunn, vil jeg videre ta for meg de teoretiske rammeverkene som vil stå sentralt i denne studien. Ulikhet på arbeidsmarkedet kan forklares på mange måter. Spesielt fire teoretiske tilnærminger er relevant for min studie:

En første mulig forklaring på hvorfor det er ulikhet i arbeidsmarkedet er ungdom har ulike *ambisjoner* eller *preferanser* i forhold til arbeidsmarkedstilknytning avhengig av hvilken sosioøkonomisk bakgrunn de har. Ulikhet på arbeidsmarkedet kan også forklares gjennom *nettverksteori*. Denne tilnærmingen vil anta at ungdom har ulik tilgang til nettverk, som i tur påvirker deres muligheter på arbeidsmarkedet. En tredje forklaring er at arbeidsgivere favoriserer noen ungdom fremfor andre. En slik type favorisering kan være ubevisst og for eksempel skyldes at arbeidsgiverne mener at noen ungdom har en mer ”egnet” *kulturell kapital* enn andre. Slik favorisering kan betegnes som en form for *diskriminering*. En fjerde mulig teoretisk forklaring er at ungdom besitter ulik mengde *humankapital*. Selv om disse ungdommene har det til felles at de ikke har fullført videregående skole så kan de like fullt besitte ulike tilegnede egenskaper eller ressurser, som gjør at noen av dem fremstår som mer attraktive på arbeidsmarkedet enn andre.

I tillegg til disse fire teoriene, som eksplisitt prøver å forklare ulikhet i arbeidsmarkedet, så lener denne studien seg også på et mer overordnet teoretisk rammeverk; *mekanismebasert forklaring*, som benyttes for å spesifisere akkurat hvilke mekanismer som kan *forklare* hvorfor det er ulikheter i arbeidsmarkedet.

De resterende delene av dette kapitlet er strukturert på følgende måte: Først presenterer jeg hovedpunktene i hva en mekanismebasert forklaring er, og hvorfor det er fruktbart å benytte seg av dette som et overordnet analytisk rammeverk. Deretter redegjør jeg for de fire teoretiske tilnærmingene som eksplisitt søker å forklare ulikheter i arbeidsmarkedet.

Underveis i denne gjennomgangen vil jeg for hvert teoretisk perspektiv trekke ut de vesentlige mekanismene som skisseres i teoriene, og på bakgrunn av disse og tidligere forskning utlede hypoteser.

3.1 Mekanismebasert forklaring

Som nevnt i gjennomgangen av den foreliggende forskningen som er gjort på dette temaet, er mange av studiene av relativt deskriptiv karakterer. Noen hevder at det og deskriptivt vise til

hvilke faktorer som har en innvirkning på fenomenet man studerer utgjør en forklaring (Salmon 1971), mens andre, blant annet Peter Hedstrøm, kaller dette ”enkel variabelsosiologi” (Hedstrøm 2005:1) En beskrivelse av et sosial fenomen, hevder Hedstrøm, forteller oss hvordan noe er formet, eller hvordan det varierer over tid eller mellom ulike grupper eller sosiale settinger, men den sier ikke noe om *hvorfor* fenomenet ser ut, endres eller varierer som det gjør (Hedstrøm 2005:13). Ett av formålene i min oppgave blir både å beskrive hvordan fenomenet ser ut, og forsøke å forklare hva som frembringer fenomenet.

Hva en forklaring er, er omdiskutert i den samfunnsvitenskapelige fagtradisjonen. En vanlig definisjon på en forklaring er at den tilkjenner plausible, kausale redegjørelser for hvorfor fenomener skjer, hvorfor noe endres over tid, eller hvorfor visse hendelser varierer i tid og rom (Hedstrøm 2005:13) I denne oppgaven vil jeg bruke mekanismebaserte forklaringer for å redegjøre for hvorfor mitt fenomen ser ut som det gjør. Kjernen i denne typen forklaring er at man forklarer et observert fenomen ved å peke på de sosiale *mekanismene* som fører til at fenomenet oppstår (Hedstrøm 2005:11- min kursivering). Som nevnt i innledningskapittelet forstås en *mekanisme* i denne oppgaven som en samling av enheter og aktiviteter som er organisert på en slik måte at de (ofte) frembringer et spesielt fenomen (Hedstrøm 2005:14,25- min kursivering). Samlingene av enheter må her forstås som individer og hvordan disse individene handler og samhandler. Med andre ord så er en mekanismebasert forklaring en handlingsbasert forklaring av sosiale fenomener.

Menneskelig handling, som her refererer til bevisst handling, baseres på tre komponenter; *Ønsker* som viser til et menneskes lyst eller begjær, *oppfatninger* som referer til den objektive forståelsen av hvordan verden ser ut og *muligheter* som defineres av ”menyen” av tilgjengelige handlingsalternativer en person har. Summen av disse tre komponentene former handlingene til en person. Ved å avdekke hva som ligger i disse tre komponentene, så er vi altså et steg nærmere å forklare hvorfor mennesker handler som de gjør (Hedstrøm 2005: 38-39).

I forhold til de fire teoriene som skisseres over de neste avsnittene vil disse tre komponentene fungere på ulikt vis. Felles er det imidlertid at man innen samtlige teorier vil kunne se hvordan muligheter, oppfatninger og ønsker kan virke inn på ungdommens arbeidsmarkedstilgang. Jeg begynner med å ta for meg et teoretisk rammeverk som kanskje i særlig grad er knyttet til personers ønsker og oppfatninger.

3.2 Ulikhet som resultat av ungdommens preferanser og ambisjoner

En første forklaring på hvorfor det er ulikhet på arbeidsmarkedet kan være at de med høy sosioøkonomisk bakgrunn har et *høyere ambisjonsnivå eller andre preferanser* med hensyn til arbeidsmarkedstilknytning, enn de med lav sosioøkonomisk bakgrunn. En slik forklaringen på ulikhet i arbeidsmarkedet kan sees på som en videreføring av Raymond Boudons sosial posisjonsteori og Breen og Goldtorpes teori om nyttemaksimering (Opheim 2004:18). Disse teoriene fokuserer på å forklare hvorfor ungdom fra ulike klasser i ulik grad tar utdanning. Dette avsnittet vil kort redegjøre for hovedpunktene i disse teoriene, før det så fokuserer på hvordan teoriene kan anvendes til å forklare ulikheter på arbeidsmarkedet.

I følge Boudon (1974) kan sosiale forskjeller utdanningssystemet forklares ved hjelp av *primære og sekundære effekter*. Primære effekter viser til hvordan kulturelle forskjeller påvirker barns skoleprestasjoner som igjen påvirker ungdommenes utdanningsvalg og utdanningsmuligheter. De sekundære effektene handler om at ungdom med ulik sosial bakgrunn gjør ulike utdanningsvalg selv når deres akademiske prestasjoner holdes like. Årsaken til dette er at personer med ulik sosiale bakgrunnen har ulike forutsetning for å møte kostnader knyttet til det å ta utdanning, og derfor har ulike rasjonelle vurderinger av hvorvidt det vil være lønnsomt å fortsette i utdanning eller ikke (Goldthorpe 2000: 173).

Breen og Goldthorpe (1997) viderefører denne teorien og hevder at sosiale ulikheter i utdanningssystemet hovedsakelig skyldes tre mekanismer. For det *første* så kan utdanningsulikhet forklares med at alle familier, uansett klasse, først og fremst forsøker å sikre seg at deres barn unngå nedadgående sosial mobilitet. Barn fra lavere klasser velger å slutte på skolen i større grad enn ungdom fra høyere klasser fordi de ikke behøver å ta utdanning for å unngå nedadgående sosial mobilitet. For det *andre* så er ulikhet i utdanningssystemet et resultat av at barn med høy sosioøkonomisk bakgrunn har bedre *akademiske resultater* enn barn med lav sosioøkonomisk bakgrunn. Hvilke akademiske resultater man allerede har oppnådd påvirker videre *forventningene* om fremtidige resultater og dermed også ønsket om å fortsette i utdanning. For det *tredje* så er ulikhet i utdanningssystemet en konsekvens av at ungdom fra lavere klasser har færre ressurser til å imøtekomme kostnadene som følger med det å gå på skolen, enn ungdom fra høyere klasser, og derfor velger bort utdanning i større grad. (Breen og Goldthorpe 1997: 285-286). I en artikkel fra 2002 uttyper Goldthorpe hvordan disse mekanismene fungerer. Her hevder han at i

tillegg til å unngå nedadgående sosial mobilitet, så streber mennesker sekundært etter å oppnå oppadgående sosial mobilitet (Goldthorpe 2000: 242). For personer fra lavere klasser kan det være konflikt mellom målet om å avansere i klasseposisjon og det å ”beholde” egen klasseposisjon. Å ta utdanning er en god strategi for å avansere til høyere samfunnslag, men som nevnt så er det også knyttet en viss risiko til det å ta utdanning (Goldthorpe 2000:244-248) Det kan derfor være ”tryggere” å sikre egen klasseposisjon enn å prøve å avansere for ungdom fra lave klasser med lite ressurser. For ungdom fra høyere klasser vil det å ta høyere utdanning ofte være en nødvendighet for å unngå nedadgående sosial mobilitet. På grunn av tilgjengelige ressurser er imidlertid ikke risikoen like høy for disse ungdommene (Goldthorpe 2000:248-249, 251).

Breen og Goldthorpe (1997) hevder altså at ønsket om å unngå nedadgående sosial mobilitet er en forklaring på hvorfor ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn i ulik grad tar utdanning. Det er imidlertid mulig å tenke seg at ønsket om å unngå nedadgående sosial mobilitet også kan forklare hvilke arbeidsmarkedstilknytning ”dropout”- ungdom får. Det er for eksempel ikke utenkelig at ungdom som har falt fra videregående skole og har foreldre med høy sosioøkonomisk bakgrunn har et større ønske om å prøve å gjenopprette sin sosiale posisjon etter at de har falt fra videregående skole enn ungdom med lav sosioøkonomisk status. Disse ungdommene har jo hatt en større ”fallhøyde” med hensyn til sosial posisjon. Faktisk så kan det jo tenkes at ungdom med foreldre med veldig lav sosioøkonomisk status ikke har gjennomgått nedadgående sosial mobilitet ved å falle fra på skolen. Dersom det å være tilknyttet arbeidsmarkedet kan føre til at man til dels gjenoppretter sin sosiale status, så er en rimelig antagelse at ungdom med foreldre med høy sosioøkonomisk status har større ambisjoner og motivasjon knyttet til det å være i arbeid og andre preferanser i forhold til hvilken type jobb man burde ha, enn personer som har foreldre med lav sosioøkonomisk status som kanskje aldri fullførte videregående skole selv.

3.2.1 Ambisjons- og preferansemekanismen

Mekanismen som tar utgangspunkt i ungdommenes mål om å unngå nedadgående sosiale mobilitet kaller jeg ambisjons- og preferansemekanismen. Med tanke på handlingsteorien som ble skissert innledningsvis i forbindelse med mekanismebaserte forklaringer, vil denne mekanismen fange opp både hvordan ønsker og oppfatninger kan skape ulikhet.

Ungdommens ønsker kan sies å være ønske om å opprettholde en sosial posisjon, og oppfatninger kan tenkes å være hvordan de best mener de kan holde på sin sosiale posisjon.

I forrige avsnitt redegjorde jeg for hvordan ambisjons- og preferansemekanismen kunne brukes til å forklare ulikhet på arbeidsmarkedet. I forhold til ungdommene i denne studien kan imidlertid mekanismen spisses ytterligere. I tillegg til å forvente at de ungdommene med foreldre med høy sosioøkonomisk status har større ambisjoner om å få seg en jobb og da gjerne en heltidsjobb, enn de ungdommene med foreldre med lav sosioøkonomisk status, så kan en også anta at foreldre med høy sosioøkonomisk bakgrunn har mer ressurser enn ungdom med foreldre med lav sosioøkonomisk status og kan legge til rette for at ungdommene får seg jobb rent praktisk, ved for eksempel å investere i pent tøy til intervju situasjoner osv.

Tidligere forskning viser, som nevnt, at foreldres inntekt har positiv betydning for ungdoms arbeidsmarkedstilknypning (se for eksempel Opheim 2009; Brekke og Fekjær 2008). Med utgangspunkt i ambisjons og preferansemekanismen, og foreliggende forskning, kan følgende forventinger formuleres i hypoteseform i forhold til forskningsspørsmål I:

Hypotese 1a sysselsetting: Sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder øker jo høyere inntektsnivå far har.

Hypotese 1b sysselsetting: Sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder øker jo høyere inntektsnivå mor har.

Hypotese 1c sysselsetting: Sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid ved 21 års alder øker jo høyere utdanningsnivå far har.

Hypotese 1d sysselsetting: Sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid ved 21 års alder øker jo høyere utdanningsnivå mor har.

Tilsvarende hypoteser kan utledes i forbindelse med forskningsspørsmål II:

Hypotese 1a sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid øker desto høyere inntektsnivå far har.

Hypotese 1b sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være for å være i heltidsarbeid øker desto høyere inntektsnivå mor har.

Hypotese 1c sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid ved 21 års alder øker jo høyere utdanningsnivå far har.

Hypotese 1d sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid ved 21 års alder øker jo høyere utdanningsnivå mor har.

3.3 Nettverksteori

Nettverksteori hevder at det er aktørens tilgang til nettverk som er avgjørende for en persons arbeidsmarkedstilknytning (Granovetter 1995).

I følge Mark Granovetter, en sentral skikkelse innenfor nettverksteori, kan man ikke anta at aktørene i et marked besitter perfekt informasjon (Granovetter 1995:25). Hovedtanken i nettverksteorien står i tråd med dette da den mener at ulikhet på arbeidsmarkedet er en konsekvens av at personer har ulik tilgang til nettverk og dermed også informasjonen som følger med nettverkene (Granovetter 1995). At informasjon er en sentral ressurs i forhold til arbeidsmarkedstilknytning er forståelig når man vet at rundt 50 prosent av alle ansettelser skjer gjennom personlig bekjentskap, altså uformelle kontakter (Greve 1998; Hansen 1997:183). Hvem som kjenner til deg som arbeidssøker, og hvilke arbeidsgivere du kjenner til er derfor av betydning når man er på jakt etter arbeid.

I artikkelen ” *The strenghts of weak ties* ” utdyper Granovetter (1973) hvordan ulike strukturer på nettverk skaper ulikhet i tilgang til informasjon, som igjen skaper ulikhet på arbeidsmarkedet. Nettverk, hevder han, er bygget opp av de sosiale tilknytningene personer har til hverandre. Disse tilknytningene kaller han bånd. Det går et distinkt skille mellom sterke bånd, som man har til personer man har sterke sosiale tilknytninger til, som for eksempel familie eller venner, og svake bånd som man har til ” ikke nære ” bekjente (Granovetter 1973: 2). Tanken er at det gir flere fordeler å ha en stor kontaktflate med nettverk som er bygget opp av svake bånd, enn en liten kontaktflate bestående av nettverk med sterke bånd. Årsaken til dette er at i nettverk som er preget av sterke bånd så utveksles informasjon mellom mennesker som kjenner hverandre godt, og nettverket forsyner derfor ikke aktørene med ny informasjon (om for eksempel jobber). I nettverk med svake bånd vil tilgangen på ny informasjon være større, og mulighetene for relevant informasjon tilsvarende stor (Granovetter 1973:5). Med andre ord: har du en stor omgangskrets med mange svake bånd så er sannsynligheten for at du hører om en ledig jobb, på for eksempel en fest, større enn hvis du har en omgangskrets som bare består av nære venner.

Hvilke nettverk man innlemmes i har betydning for arbeidsmarkedstilknytning. Hvordan henger imidlertid nettverk sammen med en aktørs sosiale posisjon i samfunnet? Og har de med høy sosioøkonomisk status en annen type nettverk enn de med lav sosioøkonomisk status som gjør at de har et fortrinn med hensyn til arbeidsmarkedstilknytning?

I en studie gjort av Li, Savage og Warde (2008) finner man at personer fra høye sosiale lag har nettverk bestående av personer med høyere status enn personene fra lave sosiale lag. Studien som tar sikte på å undersøke hvordan sosial kapital er forbundet med sosial stratifikasjon, opererer med fire klassetyper: *stabil service klasse*, *oppadgående mobil*, *nedadgående mobil* og *stabil arbeiderklasse*. Jobbtype brukes som et mål på en persons sosiale status. Studien finner at de personene som er i stabile serviceklasser har størst sannsynlighet for å omgås med personer med høy sosial status, mens de fra den stabile arbeiderklassen har minst sannsynlighet for å ha kontakt med personer med høy sosial status (Li, Savage, Warde 2008:391, 397-398). I tillegg til at de fra serviceklassen har størst sannsynlighet for å ha kontakter med høy status så har de også størst spredning med hensyn til hvilken status kontaktene deres har (Li et al 2008:398). Det kan altså virke som at de fra høye sosiale lag har ”bedre” nettverk enn de fra lave sosiale lag.

3.3.1 Kontaktmekanisme

Nettverksteori hevder altså at ulikhet i arbeidsmarkedet er et resultat av ulik tilgang til nettverk, eller hvem du har kontakt med. Med tanke på en mekanismebasert forklaring, og de tre aspektene som antas å ligge bak individers handlinger, er det mest nærliggende å anta at denne teorien beskriver aspekter som virker inn på ungdommens *muligheter* i arbeidsmarkedet. Kjenner de ikke rett folk, vil heller ikke muligheten til å høre om åpne stillinger være der. Samtidig kan det også tenkes at oppfatninger og ønsker spiller inn her. Dersom man ikke kjenner noen som arbeider på en arbeidsplass, eller arbeidsgiver, kan det for ungdommen *oppfattes* som lite realistisk at de skal få stillingen. Det kan også tenkes at ungdommen har et ønske om å jobbe med personer de har en eller annen sosial relasjon til, enten gjennom kontakter i nettverk eller direkte kjennskap. Disse aspektene kan sammenfattes i det jeg har kalt for *kontaktmekanismen*.

På bakgrunn av kontaktmekanismen kan en anta at ungdom med foreldre med lav sosioøkonomisk status har lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet enn ungdom med foreldre med høy sosioøkonomisk status på grunn av sine kontakter. Da jeg

undersøker betydningen av mor og fars inntekt og utdanning, så er det teknisk sett foreldrenes, og ikke ungdommenes, nettverk jeg undersøker. I følge Granovetter er imidlertid foreldre og andre nære voksnes nettverk også viktig for ungdoms arbeidsmarkedstilknytning (Granovetter 1995:77). Vi kan derfor også anta at foreldre med høy sosioøkonomisk status har et nettverk av den typen som kan skaffe ungdommene en jobb, mens det omvendte er tilfellet for ungdom med foreldre med lav sosioøkonomisk status.

Fordi jeg undersøker en selektert gruppe ungdom som i hovedsak vil rette seg inn mot ufaglært arbeid, er det imidlertid grunn til å tro at kontaktmekanismen vil virke *motsatt vei* enn det den vanligvis gjør. Mer presist så kan det tenkes at ungdom med foreldre med lav sosioøkonomisk bakgrunn har nettverk, som er mer egnet for å tilknytte seg arbeidsmarkedet. Videre kan en også tenke seg at foreldre med lav sosioøkonomisk status har nettverk som forsyner ungdommene med bedre og mer pålitelig informasjon om arbeid som i større grad passer for ufaglært ungdom, enn hva nettverkene til foreldre med høy sosioøkonomisk status gjør. Ganske enkelt ettersom det er rimelig å forvente at foreldre med lavere sosioøkonomisk status i større grad vil jobbe innen sektorer som i større grad ansetter ufaglærte personer. Som Brekke og Fekjær (2008) skriver i sin studie ” *Having a mother working as a teacher is probably less useful than having a father working at a restaurant when seeking a unskilled job* ” (Brekke og Fekjær 2008:22).

Både foreldres inntekt og utdanning kan brukes som mål på foreldrenes nettverk. Tidligere forskning på feltet har i hovedsak funnet at ungdom med foreldre med lav utdanning har større sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet enn ungdom med foreldre med høy utdanning (Opheim 2009:332; Frøseth 2008:69; Brekke og Fekjær 2008:16). Med bakgrunn i denne tidligere forskning og nettverksteori kan følgende hypoteser utledes i forbindelse med forskningsspørsmål I:

Hypotese 2a sysselsetting: Sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder reduseres jo høyere inntektsnivå far har.

Hypotese 2b sysselsetting: Sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder reduseres jo høyere inntektsnivå mor har.

Hypotese 2c sysselsetting: Sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder reduseres jo høyere utdanningsnivå far har.

Hypotese 2d sysselsetting: Sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid ved 21 års alder reduseres jo høyere utdanningsnivå mor har.

Tilsvarende hypoteser kan utledes i forhold til forskningsspørsmål II:

Hypotese 2a sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid reduseres desto høyere inntektsnivå far har.

Hypotese 2b sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være for å være i heltidsarbeid reduseres desto høyere inntektsnivå mor har.

Hypotese 2c sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid, reduseres jo høyere utdanningsnivå far har.

Hypotese 2d sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid reduseres jo høyere utdanningsnivå mor har.

Det er verdt å merke seg at hypotesene ovenfor nesten tilsvarende hypotesene om effektene av mor og fars utdanning og mor og fars inntekt utledet på bakgrunn av ambisjons og preferansmekanismen. Forskjellen er at de har en negativ forventning til betydningen av mor og fars utdanning og mor og fars inntekt.

3.4 Diskriminering/kulturell kapital

En tredje forklaring på hvorfor det er ulikhet i arbeidsmarkedet er at *arbeidsgivere* diskriminerer noen typer mennesker i arbeidsmarkedssammenheng^{10,11}

Diskriminering på arbeidsmarkedet er ofte forklart med utgangspunkt i menneskers følelser. Diskriminering forekommer fordi noen mennesker føler motvilje, frykt eller avsky for andre mennesker og derfor bevisst velger disse menneskene bort i, for eksempel, ansettelsessituasjoner. Denne typen diskriminering kalles *intensjonell diskriminering* (Reskin 2002:219). Ettersom intensjonell diskriminering oppstår på bakgrunn av menneskers følelser,

¹⁰Begrepet diskriminering er i *Det store norske leksikon* definert som å: "(...)behandle noen mindre gunstig enn andre. Ordet brukes ofte for å betegne en usakelig eller urimelig forskjellbehandling av andre individer, etniske grupper, nasjonaliteter, religiøse samfunn osv., ut fra følelsesmessige eller tradisjonelle holdninger" (Det store norske leksikon 2011)

¹¹ Diskriminering i min oppgave refererer til illegal diskriminering, ikke legal diskriminering.

og ikke er styrt av rasjonalitet, så vil denne formen for diskriminering kunne føre til at man velger bort arbeidssøkere som faktisk er mest egnet for jobben (Becker 1971: 14,39)

I motsetning til intensjonell diskriminering er *statistisk diskriminering* basert på at det er kostnadsrasjonalitet, ikke følelser, som forklarer hvorfor vi finner ulikhet i arbeidsmarkedet (Reskin 2002:219). Statistisk diskriminering oppstår i situasjoner hvor arbeidsgiver bevisst velger ikke å ansette arbeidstakere med en viss karakteristikk, som for eksempel kvinner, basert på en antagelse om at de er mindre produktivitetseffektive enn for eksempel menn, (Reskin 2002:219; Arrow 1973). Felles for intensjonell og statistisk diskriminering er at de forutsetter intensjon (Reskin 2002: 220). Ifølge Barbara Reskin er imidlertid ikke diskriminering alltid et intensjonelt valg. Noen ganger diskriminerer man også som en konsekvens av automatiske, ubevisste, kognitive prosesser (Reskin 2002:220-221).

Kategorisering er et eksempel på en ubevisst kognitiv redskap som alle mennesker benytter seg av. Denne kategoriseringsmekanismen bidrar til å forenkle egen hverdag og brukes, blant annet, til å sortere mennesker i *inn- og ut- grupper*. *Inn-gruppe medlemmer* er personer man har mer til felles med, stoler mer på, er mer komfortable med og lojale mot enn *ut-gruppe medlemmer*. Til tross for at man anser *ut-gruppe medlemmer* som konkurrenter, så viser forskning at dette ikke automatisk fører til at man diskriminerer ut-gruppe medlemmer. Diskrimineringen oppstår heller som en konsekvens av *inn-gruppe* favorisering (Reskin 2002:222). En slik favorisering kan selvfølgelig ha konsekvenser i en ansettelsessituasjon. Den personen arbeidsgiver favoriserer vil ha en fordel. En konsekvens av kategoriseringsmekanismen er stereotypisering. Stereotypisering innebærer at vi tillegger visse grupper karakteristikk som ikke nødvendigvis er sanne. Til tross for at bevis tyder på at stereotypien ikke er sann, så fungerer den menneskelige hjernen på en slik måte at den har letter for å huske det som støtter opp under stereotypien enn det som svekker den. Således er det lett å ta i bruk stereotypiene når vi mangler informasjon om andre. Et eksempel kan være ideen om at personer med lav sosial status er late, eller at ungdom som kommer fra rike familier er snobbete (Reskin 2002:223).

På mange måter kan kategorisering av inn og ut grupper knyttes til Pierre Bourdieus begrep om kroppsliggjort *kulturell kapital*. *Kroppsliggjort kulturell kapital* må forstås som nedarvede mentale og legemlige disposisjoner som er avgjørende for smak, viten, forståelse av verden, oppførsel, og så videre. Den kroppslige kulturelle kapitalen er en del av en persons identitet, eller habitus, som Bourdieu kaller det (Bourdieu 2006:75-77) *Kroppsliggjort kulturell kapital*

akkumuleres og utvikles gjennom hele livet, men er hovedsakelig et resultat av sosialisering gjennom familien. Hvem dine foreldre og besteforeldre er har derfor stor betydning for egen kulturell kapital og klassifisering av omverden (Esmark 2006:89). Et sentralt poeng for Bourdieu er at et samfunn vil være ordnet etter personers habitus. (Bourdieu 2006:77,81; Bourdieu: 1987:91). Som Bourdieu Bemerket: "(...) *the space is constructed in a way that the closer the individual agents in it, the greater their probable number of common properties, and conversely, the farther they are from each other, the fewer properties they will have in common*" (Bourdieu: 1987:91). Da personer med same kulturelle kapital og habitus "tiltrekkes" hverandre er det rimelig å forvente at den ungdommen som har likest kulturell kapital som arbeidsgiver vil ha et fortrinn i en ansettelsesprosess.

3.4.1 Diskrimineringsmekanisme

Mekanismens som kan trekkes ut av diskrimineringsteori og kulturell kapital, vil i all hovedsak virke på *etterspørselsiden* i arbeidsmarkedet. Det er arbeidsgiver sine oppfatninger og ønsker knyttet til hvem de ønsker å ansette som vil skape ulikhet i arbeidsmarkedet. Mulighetene til ungdommen som søker jobb vil imidlertid påvirkes av arbeidsgivernes vurderinger. Det kan også tenkes at dersom ungdom blir valgt bort på usakelig grunnlag, vil det påvirke deres oppfatninger om hvilken type stillinger de tror de er i stand til å få. Dette kan igjen skape ulikhet på arbeidsmarkedet. Denne mekanismen, som samler opp både kulturell kapital og diskriminering, kan kalles *diskrimineringsmekanismen*.

En vanlig antagelse er at diskrimineringsmekanismen vil virke til fordel for ungdom med høy sosioøkonomisk status, da de som har myndighet til å ansette personer, selv antas å ha høy sosioøkonomisk status. I denne studien vil jeg imidlertid argumentere for at diskrimineringsmekanismen vil kunne fungere til fordel for de med lav sosioøkonomisk status. Som nevnt er det viktig å huske at den gruppen ungdom jeg fokuserer på i denne studien er en selektert gruppe som retter seg inn mot ufaglært arbeid. Det er derfor grunn til å anta at diskrimineringsmekanismen kan fungere i motsatt retning av det vi normalt opplever at den gjør. Det å komme fra familier med lav sosioøkonomisk status kan ha sørget for at man er utstyrt med den "rette" kapitalen og er en del av arbeidsgivers inn- gruppe i større grad enn ungdom med høy sosioøkonomisk bakgrunn. En illustrasjon på at kjemien må stemme er uttalelsen lager- og markedsjef Birger Stuve ga til Aftenposten i forbindelse med at de hadde fått inn 119 søknader på en lagermedarbeiderstilling de hadde utlyst: "for en liten bedrift som

oss er det viktig at kjemien stemmer, og at de to lagermedarbeiderne kan komme godt overens” (Aftenposten 29.09.11).

Diskrimineringsmekanismen tar utgangspunkt i det kulturelle aspektet ved en persons sosioøkonomiske bakgrunn. Av foreldres inntekt og utdanning, er det utdanning som fanger opp dette kulturelle aspektet best. Jeg vil således ta utgangspunkt i foreldrenes utdanning for å undersøke om diskrimineringsmekanismen er relevant for denne studien. Som nevnt i kapittel 2 viser tidligere forskning at de frafallsungdommene med foreldre med lav utdanning har større sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet. For å undersøke om det er slik at ungdommens diskrimineres grunnet bakgrunnen deres, er det imidlertid avgjørende at ungdommen som sammenlignes kan sies å ha de samme ”formelle egenskapene”, eller merittene. Dette måles i denne studien som karakterprestasjoner fra grunnskolen, tidligere arbeidserfaring og hvor mange år de gikk på videregående skole. Med utgangspunkt i dette kan følgende hypoteser kan utledes i forbindelse med forskningsspørsmål I:

Hypotese 3a sysselsetting: Sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid ved 21 års alder reduseres jo høyere utdanningsnivå far har, når ungdomsskolekarakterer, antall år på skolen og tidligere arbeidserfaring holdes likt.

Hypotese 3b sysselsetting: Sannsynligheten for å være inntektsgivende arbeid ved 21 års alder reduseres jo høyere utdanningsnivå mor har, når ungdomsskolekarakterer, antall år på skolen og tidligere arbeidserfaring holdes likt.

Med tanke på forskningsspørsmål II kan tilsvarende hypoteser utledes:

Hypotese 3a sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid, reduseres jo høyere utdanningsnivå far har, når ungdomsskolekarakterer, antall år på skolen og tidligere arbeidserfaring holdes likt.

Hypotese 3b sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid reduseres jo høyere utdanningsnivå mor har, når ungdomsskolekarakterer, antall år på skolen og tidligere arbeidserfaring holdes likt.

Det er verdt å merke seg at hypotesene ovenfor er like som hypotesene om effekten av mor og fars utdanning som ble utledet på bakgrunn av nettverksmekanismen.

3.5 Ungdommenes tilegnede egenskaper- humankapital

En siste teori som ofte blir brukt for å forklare forskjeller i arbeidsmarkedet er *humankapitalteorien*. Kjernen i humankapitalteorien at forskjeller på arbeidsmarkedet er et produkt av variasjon i aktørs tilegnede *egenskaper* og *ressurser*, heller enn deres medfødte egenskaper (Becker 1964).

Det var opprinnelig økonomen Mincer (1958) som introduserte begrepet humankapital. Mincer fant ut at på tross av at evner (operasjonalisert som IQ) er normalfordelt i befolkningen, så er ikke lønnskurven tilsvarende normalfordelt. Årsaken til dette, hevder Mincer, er at noen aktører velger å ta utdanning. Utdanning øker en aktørs produktivitet og vil derfor øke sannsynligheten for økonomisk utbytte på arbeidsmarkedet (Mincer 1958). Resonnementet til Mincer bygger på en forutsetning om at personer med utdanning havner i jobb hvor utdanningen deres er relevant.

En annen sentral person som ofte knyttes til humankapitalteorien er Gary S. Becker. I følge Becker er de to vanligste måtene å tilegne seg humankapital på gjennom *utdanning* og *arbeidsmarkedserfaring* (Becker 1993: 17). Ved å ta *utdanning* får en person kunnskap, ferdigheter og et analytisk tankesett som igjen øker en persons humankapital. Det skjer imidlertid også mye læring utenfor skoleinstitusjonen, og da spesielt på arbeidsplasser (Becker 1993: 19,20). *Arbeidsmarkedserfaringen*, hevder Becker, kan enten være av generell eller spesifikk karakterer. Generell arbeidsmarkedserfaring referer til at det man lærer på en gitt arbeidsplass er kunnskap som vil komme til nytte på andre arbeidsplasser også (Becker 1993:33). Spesifikk arbeidserfaring er, i motsetning til generelle arbeidserfaring, ikke verdifull på andre arbeidsplasser enn på arbeidsplassen hvor erfaringen er tilegnet. Som oftest vil erfaringen du tar med deg fra en arbeidsplass ha innslag av både generell og spesifikk karakter (Becker 1993:33, 40).

Mens Becker bare drøfter hvordan utdanning genererer generelle humankapital, så hevder Kalmijn og Lippe at også utdanning kan generere en fagspesifikk humankapital. Den generelle humankapitalen tilegnes via generell utdanning, mens den fagspesifikke humankapitalen kan oppnås ved å ta en spesialisert utdanning (Kalmijn og Lippe 1997: 5).

Den generelle utdanningen i de tidlige årene av en persons liv fokuserer på generell kunnskap som historie, språk, litteratur, geografi, lesing og matte (Kalmijn og Lippe 1997:5). En slik form for humankapital er nyttig i mange ulike arbeidssituasjoner. I motsetning til den generelle utdanningen er den spesialiserte utdanningen organisert slik at man tilegner seg ferdigheter som er mest nyttig i *èn* type jobb eller sektor på arbeidsmarkedet. Det mest åpenlyse eksemplet på en spesialisert utdanning er en yrkesfaglig utdanning (Kalmijn og Lippe 1997:5)

Alle mennesker kan altså akkumulere humankapital, og jo mer humankapital en aktør har, desto mer er han verdt på arbeidsmarkedet (Becker 1993:246-246). Men, en aktørs verdi på arbeidsmarkedet bestemmes også ut i relevansen på den humankapitalen aktøren besitter. Et tankeeksperiment kan tjene som eksempel: To personer søker jobb som lærer på en videregående skole. Den ene har tatt lærerutdanningen og den andre har studert sykepleie. Selv om begge har akkumulert like mye humankapital fordi de har studert like lenge, så vil den personene som har studert til å bli lærer ha mest relevant humankapital, og derfor kunne utføre jobben mer effektivt. Dette kaller Becker *produktivitetsskapasitet* (Becker 1993:112-114).

3.5.1 Merittmekanismer

Som forklart tar humankapitalteorien utgangspunkt i at forskjeller på arbeidsmarkedet kan tilskrives produktivitetsskapasiteten hos mennesker. Et annet ord på produktivitetsskapasitet kan være meritter. Vi kan med andre ord si at ulikhet i arbeidsmarkedet skyldes *merittmekanismer*.

I forhold til å studere ungdom som har sluttet på videregående skole kan det synes irrelevant å snakke om humankapital. Ungdommene vil ikke ha opparbeidet seg noen formell utdanning, og vil ha problemer med å tilknytte seg arbeidsmarkedet (se bl.a. Bratsberg, m.fl 2010:18; Frøseth 2008:64; stortingsmelding 16. 2006/2007).

Til tross for dette kan det argumenteres for at ungdommene både innehar humankapital, og at den kan måles. Humankapitalen blant ungdommene i mitt utvalg kan måles langs fire dimensjoner.

For det *første*, så er det, på bakgrunn av Kalmijn og Lippe sin todeling mellom generell og fagspesifikk utdanning, plausibelt å tenke seg at de ungdommene som har gått på

studieforberedende studieretninger tilegner seg generell humankapital, mens de som går på yrkesfaglig studielinje tilegner seg fagspesifikk humankapital. Tidligere forskning viser at studieretning er viktig for hva elevene gjør i tiden etter videregående. I en studie gjort ved Nifu step, finner Grøgaard (2006) at ungdom som har fullført yrkesfaglige studielinjer, med unntak av de som har gått på helsefag, i større grad er tilknyttet arbeidsmarkedet og i større grad har fast jobb enn ungdom som har gått på studieforberedende studielinjer (Grøgaard 2006:31-32). Selv om dette gjelder for de som har fullført videregående skole, så er det grunn til å tro at den samme mekanismen vil gjelde for de som har sluttet på videregående skole uten å fullføre. Tendensene i Grøgaards studie bekreftes av Opheim (2009) som finner at ungdom som har gått på mekaniske fag, byggfag og elektrofag tjener mest, mens ungdom fra studiekompetanselinjer og formgivingsfag tjener minst (Opheim 2009:334).

For det *andre* kan ungdomsskolekarakterer ha betydning for om ungdommene får seg arbeid. Et karaktersnitt sier noe om en persons ressurser og kan følgelig benyttes som et mål på humankapital i en ansettelsesprosess (Støren, Opheim og Helland 2009: 262). Forskning viser også at karakterer betyr for frafallsungdoms suksess på arbeidsmarkedet (Frøseth 2008; Connolly 1992; Opheim 2009).

Utover betydningen av karakterer så er det, for det *tredje*, også grunn til å tro at hvor mange år en ungdom har gått på videregående skole har betydning for sannsynligheten for å være i arbeid. Som redegjort for i kapittel 2 viste tidligere forskning at kompetansenivået en person har oppnådd har betydning for sannsynligheten for å være i jobb. I denne studien har jeg ikke informasjon om kompetansenivå, men hvor mange år en ungdom har gått på videregående skole. Det er imidlertid plausibelt at antall år gått på skolen skulle ha noe å si. For det første sier antall år man har gått på skolen noe om hvor mye en person har lært. Man må jo anta at en som har gått tre år på videregående har lært mer enn en som har gått et år på videregående. Hvor mange år man har gått på skolen kan imidlertid også være et mål på andre egenskaper ved en person, som for eksempel utholdenhet, pågangsmot og lignende

Karakterer og antall år gått på skolen er generelle mål på en ungdoms produktivitet og tar for seg "utdanningsdelen" av en ungdoms humankapital. Men, også en persons arbeidserfaring utgjør en persons humankapital. At tidligere arbeidserfaring er en verdifull ressurs bekreftes av at arbeidsgivere ofte etterspør en form for erfaringskompetanse (Grøgaard, Markussen, Sandberg 2002:140) Da det er rimelig å anta at arbeidet disse ungdommene sikter seg inn mot er ufaglært arbeid, så kan man også anta at all tidligere arbeidserfaring har positiv betydning på sannsynligheten for å få arbeid, til tross for at

arbeidsoppgavene i den tidligere jobben ikke har direkte overføringsverdi til den nye jobben¹². Som redegjort for i kapittel 2 viser tidligere forskning at deltidsarbeid har positiv betydning for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet generelt, men negativ betydning for sannsynligheten for å være tilknyttet relevant heltidsjobb (Grøgaard 2006).

I tillegg til at disse fire merittemekanismene skiller seg fra hverandre med hensyn til hvilken *del* av humankapitalen de refererer til, skiller de seg også fra hverandre på en artsmessig måte. Karakterer og antall år gått på skolen kan sies å ha en generell karakteristikk. Tidligere arbeidserfaring og studielinje har en spesifikk karakter, og kan være lønnsom på arbeidsmarkedet på en annen måte enn den generelle. Kanskje det ikke gjør noe at du har dårlige karakterer så lenge du har jobbet på et lager tidligere?

På bakgrunn av merittemekanismen ovenfor kan flere hypoteser utledes. Som nevnt hevder humankapitalteorien at hvilken studielinje en ungdom har gått på har betydning for vedkommendes humankapital. Tidligere forskning viste også at studieretning har betydning for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet.

Fordi valg av studieretning har betydning for arbeidsmarkedstilknytning, kan det tenkes at sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har ulik effekt for de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglig studieretning. På bakgrunn av dette vil det i denne studien gjøres separate analyser for ungdom som har gått på studieforbereende og yrkesfaglige studielinjer. Et slikt skille er også benyttet i tidligere forskning på feltet (se for eksempel Brekke og Fekjær 2008). Det vil på bakgrunn av dette ikke utledes en egen hypotese om betydningen av studielinje for *sannsynligheten for å være i arbeid ved 21 års alder og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid*.

Når det gjelder ungdomsskolekarakterer indikerer både tidligere forskning, og merittemekanismen at ungdommenes ungdomsskolekarakterer vil ha en positiv effekt for sannsynligheten for ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning. Følgende hypotese kan utledes i forbindelse med forskningsspørsmål I og II:

¹² Det er selvfølgelig også grunn til å tro at hvilken type arbeidserfaring du har fra før kan spille en rolle i en ansettelsesprosess. Da jeg ikke har informasjon om type hvilke type arbeid ungdommene har hatt tidligere i mine data, vil jeg ikke ha mulighet til å undersøke om dette stemmer.

Hypotese 4 sysselsetting: Sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid øker med karaktersnittet fra ungdomsskolen.

Hypotese 4 sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid øker med karaktersnittet fra ungdomsskolen.

Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet er det plausibelt å anta at effekten av sosioøkonomisk bakgrunn endres når det tas hensyn til karakterer. Dersom det egentlig er ungdommenes meritter som er årsaken til at vi ser ulikhet på arbeidsmarkedet, og ikke ungdommenes sosioøkonomiske status, så kan en forvente at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til meritter. Denne forventningen ble illustrert gjennom OED-figuren. Som nevnt i kapittel 2 har jeg kun funnet én studie som undersøker hvordan effekten av sosioøkonomisk bakgrunn påvirkes når karakterer inkluderes. Studien viser at inkludering av karakterer ikke reduserer effekten av sosioøkonomisk bakgrunn (Connolly 1992). Ettersom studien er gjort i England må man være kritisk med hensyn til hvor overførbare disse funnene er til min studie.

Følgende forventninger kan knyttes til forskningsspørsmål I og II:

Hypotese 5 sysselsetting: Betydningen av foreldres sosioøkonomisk bakgrunn for sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid, reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til ungdomsskolekarakterer.

Hypotese 5 sysselsettingsgrad: Betydningen av foreldres sosioøkonomisk bakgrunn for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid, reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til ungdomsskolekarakterer.

Merittmekanismen har så langt antatt at karakterer har positiv betydning for arbeidsmarkedssuksess og at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn vil reduseres når det tas hensyn til ungdomsskolekarakterer. Som nevnt er det også rimelig å anta at meritter i form av både *tidligere arbeidserfaring* og *antall år gått på videregående skole* også kan ha en positiv betydning for suksess på arbeidsmarkedet. Følgende hypoteser kan utledes med tanke på disse to variablene:

Forskningsspørsmål I:

Hypotese 6 sysselsetting: Ungdom med tidligere arbeidserfaring har større sannsynlighet for å være i inntektsgivende arbeid enn ungdom uten arbeidserfaring

Hypotese 7 sysselsetting: Sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid øker jo flere år man har gått på videregående skole.

Forskningsspørsmål II:

Hypotese 6 sysselsettingsgrad: Ungdom med tidligere arbeidserfaring har større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn ungdom uten arbeidserfaring

Hypotese 7 sysselsettingsgrad: Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid øker jo flere år man har gått på videregående skole.

Vi forventet å se et ”effekttap” av sosioøkonomisk status når ungdommene ble holdt like med hensyn til karakterer. Denne forventningen om effekttap kan også knyttes til tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen. *Tidligere arbeidserfaring* kan imidlertid ikke karakteriseres som ”*utdanning*” i *OED-figuren*, slik *karakterer* og *antall år gått på skolen* kan. Dersom ulikhet i arbeidsmarkedet egentlig skyldes at ungdom med ulik sosioøkonomisk status har ulik arbeidserfaring, så kan en allikevel forvente at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til arbeidserfaring. Følgende hypoteser kan utledes:

Forskningsspørsmål I:

Hypotese 8 sysselsetting: Betydningen av foreldres sosioøkonomisk bakgrunn for sannsynligheten for å være i arbeid, reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til tidligere arbeidserfaring og hvor mange år de har gått på skolen.

Forskningsspørsmål II:

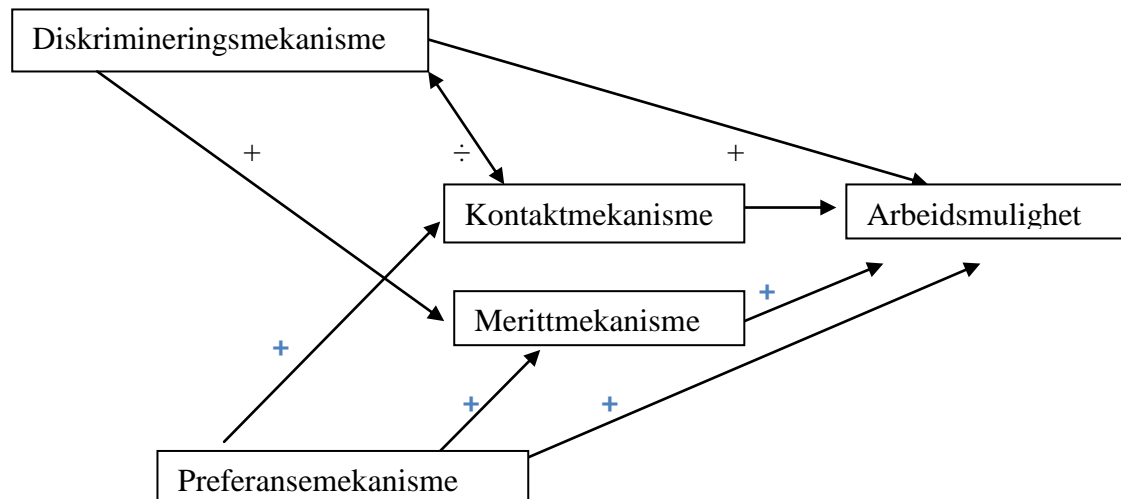
Hypotese 8 sysselsettingsgrad: Betydningen av foreldres sosioøkonomisk bakgrunn for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid, reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til tidligere arbeidserfaring og hvor mange år de har gått på skolen.

3.6 Sammenhenger mellom de ulike mekanismene

Som vist i dette kapittelet kan likelydende hypoteser utledes på bakgrunn av ulike mekanismer. I dette avsnittet vil jeg redegjøre for hvordan mekanismene presentert så langt kan ha innbyrdes sammenhengene. Som en illustrasjon på dette viser figur 3.1 nedenfor hvordan mekanismene presentert i dette kapittelet kan ha betydning for arbeidsmarkedsutfall

og hverandre. Illustrasjonen er kun ment som et forslag på hvorledes de skisserte mekanismene kan virke for å frembringe ulikhet i arbeidsmarkedet.

Figur 3.1 illustrasjon av sammenheng mellom mekanismer og arbeidsmarkedstilknytning samt innbyrdes sammenhenger mellom mekanismene.

Forklaring av figur: Pilene viser retning på kausalrelasjonene mellom de ulike mekanismene. Fortegnene viser om en mekanisme gjør at en annen mekanisme virker i positiv eller negativ retning

Som figuren viser har mekanismene, i tillegg til å ha direkte effekt på arbeidsmarkedet, innbyrdes sammenhenger. Kontaktmekanismen forklarer ulikhet i arbeidsmarkedet med tilgang til ulike nettverk og informasjonen man får via nettverkene.

I tillegg til å ha en egen virkning så kan det også tenkes at kontaktmekanismen er knyttet til diskrimineringsmekanismen. For det første så vil det kunne forstås som en form for diskriminering at hvem du har kontakt med er utslagsgivende for om man får seg jobb. Videre kan man anta at stereotypisering, som er en form for diskriminering, reduseres jo mer informasjon man har om en person. Således vil nettverket du inngår i og kontaktene ungdommene i mitt utvalg har, kunne dempe diskrimineringsmekanismen. Dersom diskrimineringsmekanismen dempes så betyr det videre at hvilke meritter en ungdom har kan ha større betydning for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet.

I tillegg til diskrimineringsmekanismen, så kan kontaktmekanismen være knyttet til preferansemekanismen. Preferansemekanismen antar at ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn har ulike preferanser som er utslagsgivende for deres arbeidsmarkedstilknytning. Det er plausibelt å anta at de med "lave" preferanser ikke benytter seg av og knytter nettverk i

den grad som de som har ”høye” preferanser gjør. Preferansemekanismen kan således *styrke* kontaktmekanismen, ved at de som ikke knytter nettverk ikke får tilgang til informasjon om potensielle jobber. Som nevnt vil informasjonstilgang være avgjørende for arbeidsmarkedstilknytning.

Videre kan det tenkes at hvilke preferanser en person har kan ha betydning for personens meritter. Man kan jo anta at de med høye preferanser jobber mer for å ha gode karakterer og har gått flere år på skolen før de sluttet.

Fordi det er innbyrdes sammenhenger mellom mekanismene så kan det være vanskelig å peke på akkurat hvilke mekanisme som kan tilskrives forklaringskraft. For eksempel så kan det som virket som ungdommenes egne ambisjoner egentlig tilskrives deres kontaktflate.

3.7 Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet tatt for meg det teoretiske rammeverket i denne oppgaven. Fire mekanismer er tenkt å kunne forklare ulikhet på arbeidsmarkedet blant ungdom som har sluttet på videregående skole; ambisjons og preferansemekanismen, kontaktmekanismen, diskrimineringsmekanismen og merittmekanismen. På bakgrunn av disse mekanismene, og tidligere forskning, er det utledet flere testbare hypoteser. I tabell 3.0 oppsummeres forholdet mellom de teoretiske rammeverkene, tilhørende mekanismer og utledede hypoteser, og hvilke forskningsspørsmål de ulike mekanismene og hypotesene skal belyse.

Tabell 3.0 Sammenheng mellom forskningsspørsmål, teori, mekanisme og hypoteser

	Teori	Mekanisme	Hva	Hypotese
Forskningsspørsmål 1	Sosial posisjonsteori	Ambisjons og preferansemekanismen	Far inntekt +	1a sysselsetting
			Mor inntekt +	1b sysselsetting
			Far utdanning+	1c sysselsetting
			Mor utdanning +	1d sysselsetting
	Nettverksteori	Kontaktmekanisme	Far inntekt-	2a sysselsetting
			Mor inntekt -	2b sysselsetting
			Far utdanning -	2c sysselsetting
			Mor utdanning -	2d sysselsetting
	Diskriminering /kulturell kapital	Diskriminerings-mekanisme	Far utdanning -	3a sysselsetting
			Mor utdanning -	3b sysselsetting
	Humankapitalteori	Merittmekanisme	Karakterer +	4 sysselsetting
			Karakterer < sos.bakgrunn	5 sysselsetting
Tidligere arbeidserfaring +			6 sysselsetting	
Antall år på skolen +			7 sysselsetting	
Tidl.arb.erf og år på skolen < sos.bakgrunn.			8 sysselsetting	
Forskningsspørsmål 2	Sosial posisjonsteori	Ambisjons og preferansemekanismen	Far inntekt +	1a grad av sysselsetting
			Mor inntekt +	1b grad av sysselsetting
			Far utdanning+	1c grad av sysselsetting
			Mor utdanning +	1d grad av sysselsetting
	Nettverksteori	Kontaktmekanisme	Far inntekt-	2a grad av sysselsetting
			Mor inntekt -	2b grad av sysselsetting
			Far utdanning -	2c grad av sysselsetting
			Mor utdanning -	2d grad avsysselsetting
	Diskriminering/ kulturell kapital	Diskriminerings-mekanisme	Far utdanning -	3a grad av sysselsetting
			Mor utdanning -	3b grad av sysselsetting
	Humankapitalteori	Merittmekanisme	Karakterer +	4 grad av sysselsetting
			Karakterer < sos.bakgrunn	5 grad av sysselsetting
			Tidligere arbeidserfaring +	6 grad av sysselsetting
			Antall år på skolen +	7 grad av sysselsetting
			Tidl.arb.erf og år på skolen < sos.bakgrunn.	8 grad av sysselsetting

Forklaring av tabellen: + indikerer positiv effekt. – indikerer negativ effekt. < betyr ”reduserer effekten til”.

I neste kapittel skal jeg redegjøre for denne studiens datamateriale og hvordan jeg har operasjonalisert variablene som er ment å teste disse.

4 Data og metode

Gangen i dette kapitlet er som følger: først presenteres datasettet som analysene bygger på. Deretter presenterer jeg avgrensningene jeg har gjort i forhold til dataene. Videre følger et avsnitt som viser hvordan jeg har operasjonalisert dataen. Til sist vil jeg ta for meg hvilke analyseteknikker jeg bruker, før jeg avslutter med et avsnitt om statistisk usikkerhet og modelltilpasning.

4.1 Presentasjon av datamaterialet

Dataene som benyttes i denne oppgaven er registerdata som er blitt tilgjengeliggjort i forbindelse med forskningsprosjektet ”*Educational Careers: Attainment, Qualification, and Transition to Work*”, gjort ved Instituttet for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Dataene er hovedsakelig hentet fra databasene FD-trygd og NUDB (Nasjonal utdanningsdatabase) ved Statistisk sentralbyrå (SSB). Registerdataene er avidentifisert slik at det ikke er mulig å spore enkeltpersoner.

Analysene av dette datamaterialet gjøres i statistikkprogrammet PASW Statistics 18.

4.2 Avgrensning av datamaterialet

Som nevnt i innledningskapitlet er det gjort flere avgrensninger ved datamaterialet i denne studien. For det første består utvalget av ungdom som begynte på videregående skole i 2002 og 2003 og som falt fra i løpet av de tre første årene. Ungdommene defineres som de som har falt fra dersom de har sluttet på skolen uten å fullføre og ikke har returnert de to påfølgende årene. For å lage dette utvalget har jeg på bakgrunn av variablene aar.0 til aar.9 konstruert variablene aarny0 til og med aarny9. Aarny0 refererer til det første året en elev er registrert på skolen. Aarny1 fanger opp de elevene som er registrert som aktive elever det påfølgende året også. Aarny2 fanger opp om elevene er registrert som elever også det tredje året, osv. Disse variablene er så brukt i en kommando som befaler at alle elever som er registrert som aktive elever det første året, men ikke de to påfølgende årene, og som ikke har fullført videregående skole, skal defineres som frafallende. Den samme operasjonen foretas for andre og tredje års

elever¹³. Videre vil jeg måle ungdommenes hovedbeskjeftigelse ved 21 års alder. I avsnitt 4.3 vil jeg redegjøre mer dyptgående for implikasjonene av å måle ungdommene når de er 21 år.

I tillegg til disse to hovedbegrensningene gjøres ytterligere et metodisk grep som begrenser datasettet. Alle som fullfører sin videregående opplæring i tidsrommet fra de falt fra videregående skole og frem til 2008 utelates. Årsaken til at dette grepet gjøres er at jeg i min studie fokuserer på arbeidsmarkedstilknytning blant elever som har *falt fra og som ikke har fullført videregående skole*. Ikke alle ungdommene i mitt utvalg er 21 år, tidspunktet for når ungdommene skal måles, i 2008. Dette gjelder bare de ungdommene som begynte i 2003. På grunn av dette vil noen av de ungdommene som begynte i 2002 og var 21 år i 2007 feilaktig utelates. Jeg vil komme tilbake til dette under avsnitt 4.3.

4.3 Avgrensning ved hovedbeskjeftigelses- analysene

I min studie måles som sagt ungdommene når de er 21 år (se kapittel 1 for grundigere gjennomgang av årsaken til dette). 94,4 prosent av ungdommene i utvalget er 16 år når de begynner på videregående skole. All ungdom som ikke var 16 år det året de begynte på videregående skole utelukkes fra analysene da det ikke er mulig å undersøke hvilken hovedbeskjeftigelse disse har ved 21 års alder. Ungdommene som var 17 år da de begynte på videregående i 2003, var 21 år i 2007. På dette tidspunktet vites det ikke hvem som har falt fra i løpet av det tredje året. Som kjent undersøker jeg ungdom som har sluttet i løpet av de *tre første årene*. Tilsvarende gjelder for de som var 17 år eller eldre da de begynte i 2002. De ungdommene som var yngre enn 16 år da de begynte på skolen i 2002, var ikke 21 år før i 2009 eller senere. Som nevnt har jeg kun informasjon om arbeidsmarkedstilknytning frem til 2008. De ungdommene som var 15 år eller yngre når de begynte i 2002 er 21 år i 2008 og kunne i utgangspunktet vært målt, men utelates for enkelthetens skyld. Dette gjelder 44 personer og utgjør 0,6 prosent av det opprinnelige utvalget.

Som nevnt i forrige avsnitt utelates noen ungdom feilaktig når man utelater de som har fullført videregående skole per 2008. Av mitt opprinnelige utvalg fullførte 99 av de ungdommene som begynte på skolen i 2002 videregående skole i 2008 og utelates derfor. De 99

¹³ Variablene aar.0 til og med aar.9 er konstruert av professor Arne Mastekaasa ved instituttet for sosiologi og samfunnsgeografi på bakgrunn av data fra SSB.

ungdommene var imidlertid 21 år og under utdanning i 2007 og skulle således vært med i analysene. En løsning på dette kunne være og bare utelate personer som hadde fullført videregående opplæring frem til 2007. Ulempen da ville vært at alle som fullførte i 2008, dette gjelder 53 personer, feilaktig ville vært inkludert i analysene og muligens gitt et ukorrekt bilde av arbeidsmarkedstilknytningen blant ungdom som ikke har fullført videregående skole

At jeg måler ungdom i samme alder innebærer at noen ungdom har hatt lengre tid til å finne seg arbeid enn andre. For eksempel vil en som begynte i 2002 og sluttet etter et år hatt lengre tid til å få seg arbeid enn en som begynte i 2003 og sluttet etter tre år. Når jeg allikevel velger å måle ungdommenes hovedbeskjeftigelse når de er i samme alder er det fordi jeg antar at ungdommene er likere hvis man måler de ved samme alder.

Etter disse generelle avgrensningene består mitt datasett av 15450 personer.

4.4 Operasjonalisering av variabler

Den påfølgende presentasjonen av operasjonaliseringen av variablene er todelt. Først vil de avhengige variabler presenteres, dernest de uavhengige. De uavhengige variabler er delt inn i forklarings og kontrollvariabler.

4.4.1 Avhengig variabel

I min studie opererer jeg med tre ulike avhengige variabler som alle bygger på hverandre.

Den *første* avhengige variabelen er en hovedbeskjeftigelsesvariabel med fire forskjellige utfall: 1) *i heltidsarbeid*, 2) *i deltidsarbeid*, 3) *i utdanning* eller 4) *ikke i arbeid eller utdanning*. Denne variabelen brukes til å gi en deskriptiv beskrivelse av hva ungdom gjør ved 21 års alder.

Min *andre* avhengige variabel er en beskjeftigelsesvariabel med kun to utfall: 1) *Ikke i arbeid eller utdanning* og 2) *i arbeid*. For å lage kategorien *i arbeid* så har jeg her slått sammen kategoriene *i deltidsarbeid* og *i heltidsarbeid*. Ungdommene som er *i utdanning* når de er 21 år er utelatt fra denne beskjeftigelsesvariabelen Denne variabelen benyttes for å svare på forskningsspørsmål I i denne oppgaven. De som ikke er i utdanning eller i arbeid brukes som referansekategori.

Min *tredje* avhengige variabel er også en dikotom variabel hvor utfallene er: 1) *i heltidsarbeid* og 2) *i deltidsarbeid*. Her brukes altså kategoriene *i heltidsarbeid* og *i deltidsarbeid* hver for

seg igjen. Denne variabelen benyttes for å svare på forskningsspørsmål II i denne studien. Ungdom som enten er *i utdanning* eller *i verken utdanning eller arbeid* utelates fra disse analysene. De som er i deltidsarbeid brukes som referansekategori

Jeg har valgt å bruke variablene *yrkesinntekt* og *aarny0 til og med aarny9* for å konstruere mine avhengige variabler. Aarny-variablene er beskrevet inngående i avsnitt 4.2 og vil derfor ikke utdypes her. Det må påpekes at aarny-variablene kun registrerer om ungdom er tilbake i utdanning på *videregående skole*, og tar altså ikke høyde for om elevene for eksempel er i høyere utdanning. Dette vil imidlertid ikke være et spesielt stort problem da ungdommene i mitt utvalg ikke har fullført videregående skole. Et krav for å begynne på høyere utdanning ved 21 års alder er at man har generell studiekompetanse (Samordna opptak 2011 ”Studiekompetanse”)

Yrkesinntekt defineres ganske enkelt som summen av lønnsinntekter og netto næringsinntekter i løpet av kalenderåret (SSB 2003).

Over de to neste avsnittene skal jeg mer presist forklare hvordan min hovedbeskjeftigelsesvariabel er konstruert.

Yrkesinntekt som mål på arbeidsmarkedstilknytning.

Ofte beregnes sysselsetting ut i fra timeantallet en person jobber per uke (se for eksempel Opheim 2009, Brekke og Fekjær 2008). Fordi ungdom kan tenkes å skifte jobb eller ha flere jobbers samtidig kan det være vanskelig å fange opp hvor mange timer ungdommen faktisk jobber. I stedet for å bruke *antall timer jobbet i løpet av en uke* som mål på om man er sysselsatt og om man i så fall har deltid eller heltidsarbeid, har jeg konstruert et proxymål basert på variabelen yrkesinntekt. Å bruke personer inntekt som mål på hvorvidt disse er sysselsatte eller ikke er også gjort i tidligere forskning (se for eksempel Evensen 2008:55). For å konstruere dette inntektsmålet har jeg tatt utgangspunkt i hva som er minstelønn i en del ufaglærte yrker (hvilke yrker dette gjelder redegjøres for senere i avsnittet), og så angitt at den nest laveste minstelønnen jeg har funnet skal definere hva som betegnes som heltidsarbeid. Årsaken til at jeg ikke har valgt den laveste minstelønnen er at denne er veldig lav i forhold til de andre minstelønnene jeg har funnet, og kan betraktes som et avvik fra normalen.

Minstelønnsatsene jeg har funnet er hentet fra ulike tariffavtaler ved ulike fagforbund som er tilknyttet Landsorganisasjonen i Norge (heretter LO). Jeg har valgt å ta utgangspunkt i

fagforbund som har avdelinger over hele landet. Jeg har altså ikke valgt et fagforbund som for eksempel kun gjelder ansatte i Oslo¹⁴.

De tariffavtalene jeg tar utgangspunkt i presenterer absolutt minstelønn for de ulike yrkesgruppene og er forhandlet frem av LO og et fagforbund, eller kun fagforbundet.

Ettersom jeg skal undersøke hovedbeskjeftigelsen til ungdommene i 2007 og 2008 har jeg, så langt det har vært mulig, samlet informasjon om hva minstelønn var for en ungdom disse to årene. I de tilfellene det ikke foreligger informasjon om hva som var minstelønn i 2007 og 2008 har jeg benyttet meg av tariffoppgjøret fra 2010 og regulert tallene for konsumprisvekst fra 2007 og 2008 slik at årslønnen skal bli mest mulig nøyaktig.

Ikke alle tariffavtaler oppgir ufaglærtes minstelønn i årslønn. Noen ganger oppgis minstelønn i timelønn eller månedslønn. I de tilfellene minstelønn oppgis som timelønn har jeg multiplisert timelønnen med 1950 timer, som er antallet timer en person jobber dersom han jobber 37,5 timer i uken 52 uker i året. Et slikt mål vil nok føre til at den estimerte årslønnen til ungdom blir litt for høy. Det er jo rimelig å anta at ungdommene har ferieavvikling. På den andre siden kan den årslønnen jeg estimerer kan være litt for lav da jeg ikke tar hensyn til verken ansiennitet eller overtidsarbeid. Som jeg vil komme tilbake til senere i dette kapittelet så har det ikke stor betydning akkurat hvor grensen for heltid og deltidsarbeid settes.

På bakgrunn av mine beregninger kan de ungdommene som begynte på videregående opplæring i 2003, var 21 år i 2008 og hadde en inntekt på 202800 norske kroner eller høyere defineres som å være i heltidsarbeid. De som begynte i 2002 og var 21 år i 2007 defineres som heltidsarbeidende dersom de hadde en årlig yrkesinntekt på 195386 norske kroner eller høyere.

For å avgjøre hvilke yrkesgrupper jeg skulle undersøke minstelønnsatser til har jeg benyttet meg av en rapport hvor det fremgår hvilke typer yrke de som slutter på videregående skole får. Rapporten viser at i overkant av en femtedel er sysselsatt innen salg, service eller omsorgsykker, hvorav de fleste jobbet som butikkmedarbeidere, men noen også som pleie og omsorgspersonale. 15 % er prosess- og maskinoperatører eller transportarbeidere, 10 prosent var registrert som håndverkere, 10 % var registrert i yrker uten krav til utdanning, så som hjelpearbeidere innen tjenesteyting, bygg, anlegg osv, og 9% jobbet i kontor og kundeserviceyrker (Frøseth 2008:66).

¹⁴ Oversikt over minstelønnsatser og hvilke fagforening som har denne minstelønnsatsen er lagt til appendiks. Se tabell 4.0 og 4.1

Det må nevnes at rapporten ovenfor begrenser seg til ungdom i Østfold (Frøseth 2008) I tillegg til rapporten ovenfor har jeg benyttet meg av en oversikt hos SSB som gir informasjon om yrker som krever at man har kompetanse tilsvarende videregående skole, altså 10-12 års skolegang. Disse er ifølge SSB kontor- og kundeserviceyrker, salgs-, service- og omsorgsykker, yrker innen jordbruk, skogbruk og fiske, håndverkere og lignende, prosess- og maskinoperatører og transportarbeidere (SSB 1998)

Konstruksjon av hovedbeskjeftigelsesvariabelen

Den første beskjeftigelsesvariabelen er utformet på følgende måte:

En person som verken er registrert som aktiv elev eller har en årsinntekt på 0 kroner eller mindre det året han er 21 defineres som *verken i arbeid eller utdanning*. Dersom man har en årsinntekt på over 0 kroner, men under grensen for hva som betegnes som heltidsarbeid betegnes man som *deltidsarbeidende*. Dersom man har en inntekt tilsvarende eller høyere enn grensen definert for hva som er heltid så defineres man som *heltidsarbeidende*. En person defineres som å være under *utdanning* dersom han er registrert som aktiv elev på videregående skole året han fyller 21. I de tilfellene en person både er registrert med inntekt og er registrert som elev så vil han defineres som å være i utdanning. Årsaken til dette er at det å gå på videregående skole kan betraktes som en fulltidsbeskjeftigelse.

Det er nødvendig å påpeke at det å sette all yrkesinntekt over 0 kroner til å defineres som å ha arbeid er en veldig lav grense for hva som kan regnes som sysselsetting og kan føre til at noen feilaktig havner i denne kategorien. Når det er sagt er det viktig å påpeke at ungdommene i denne studien er en spesiell gruppe ungdom som kan antas ikke å tjene så mye. Videre er poenget med denne studien å undersøke betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer for arbeidsmarkedstilknytningen, ikke fastslå akkurat hvor mange som er i arbeid. For dette formålet er min operasjonalisering god nok. Det samme argumentet kan benyttes i forhold til grensen for hva som defineres som heltid og deltidsarbeid.

4.4.2 Forklaringsvariabler

I det følgende skal jeg ta for meg en del uavhengige variabler som kan tenkes å påvirke overgangen til arbeidsmarkedet for de som slutter på videregående skole. Disse kan kalles forklaringsvariabler.

Mor og fars utdanning

Foreldres utdanning er en av de mest sentrale forklaringsvariablene i denne studien. Som redegjort for i kapittel 2 er foreldres utdanning operasjonalisert på ulike måter i den tidligere forskningen. En måte er å la foreldres utdanning måles etter den av foreldrene med høyest utdanning. Flere av forskningsbidragene redegjort for i kapittel 2 har gjort det på denne måten (se for eksempel Brekke og Fekjær 2008; Opheim 2009). Da en slik operasjonalisering kan føre til at man overser betydningen av den forelderens med lavest utdanning, som muligens også har betydning velger jeg i min studie å undersøke både mor og fars utdanning.

Variablene mors og fars utdanning beskriver foreldrenes høyeste utdanning da ungdommene i mitt utvalg var 16 år gamle. Mor og fars utdanningsnivå klassifiseres av SSB etter Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS2000, SSB 2001).

Nivå	Nivånavn
0	Ingen utdanning og førskoleutdanning
1	Barneskoleutdanning
2	Ungdomsskoleutdanning
3	Videregående, grunnutdanning
4	Videregående, avsluttende utdanning
5	Påbygging til videregående utdanning
6	Universitets- og høyskoleutdanning, lavere nivå
7	Universitets- og høyskoleutdanning, høyere nivå
8	Forskerutdanning
9	Uoppgitt

I denne studien er nivå 0-2 slått sammen til *lavere utdannelse enn videregående skole*, nivå 3 skiller ut som en egen kategori, men heter i denne studien *påbegynt videregående skole*.

Kategori 4 og 5 er slått sammen og utgjør *avsluttet videregående utdannelse*. Nivå 6-8 utgjør nå kategorien *universitets eller høyskoleutdannelse*, mens nivå 9 bevares og utgjør kategorien *ingen informasjon om utdannelse*. Utdanningskategoriene utgjør hver sine dummyvariabler, med lavere utdannelse enn videregående skole som referansekategori, da dette er den kategorien hvor flesteparten av mødre og fedre befinner seg.

Mor og fars inntekt

Også mor og fars inntektsnivå er sentrale variabler i mine analyser. I datasettet har jeg informasjon om både mors og fars gjennomsnittlige inntekt i perioden da ungdommen var

mellom 11 og 15 år. Enkelte av verdiene på fars inntekt i mitt utvalg er veldig høye, over 16 millioner norske kroner. Slike ekstremverdier kan virke inn på analysene og gi resultater som ikke er presise (Universitetet i Bergen "Metodeleksikon"2011). For å unngå dette har jeg valgt å dele inn mor og fars inntekt i 10 desiler, som hver inneholder ti prosent av utvalget. Desil 1 består av de ti prosentene som har foreldre med lavest sammenlagt inntekt, desil 2 består av de neste ti prosentene som har lavest inntekt etter desil 1 og så videre. Variabelen kodes deretter om til dummyvariabler hvor desil 1 er referansegruppe.

Å kode om mor og fars inntekt til 10 dummyvariabler fører også at jeg får undersøkt om sammenhengen mellom inntekt og arbeidsmarkedstilknytning er lineær. Ikke-lineære sammenhenger kan i utgangspunktet løses på to måter, enten ved å inkludere et annengradsledd eller ved å kode om variabelen til dummyvariabler (Skog 2005:246,316). Ved å bruke inntekt som kontinuerlig variabel og inkludere et annengradsledd, så forventer jeg at sannsynligheten for å være i arbeid, eller heltidsarbeid øker til et visst punkt før effekten deretter avtar (Skog 2005:316). Dessuten så vil, som nevnt, ekstremverdier kunne føre til unøyaktige resultater. Ved å bruke dummyvariabler får jeg tatt hensyn til inntekt uten å ha en forventning om hvordan sammenhengen mellom inntekt, og min avhengige variabel ser ut (Skog 2005:316), samtidig som jeg unngår unøyaktige resultater på grunn av ekstremverdier.

Ungdomsskolekarakterer

Grunnskolepoeng er registrert for begge kullene i denne oppgaven. I den norske grunnskolen deles karakterene 1 – 6 ut i elleve ulike fag. Grunnskolepoeng regnes ut ved å legge sammen verdien i de 11 ulike fagene. Dersom en elev har fått fritak eller liknende i ett fag, regnes det ut en ellefte verdi som er et gjennomsnitt av de andre karakterene og som legges til de andre verdiene (SSB 2011 "Grunnskolepoeng"). Høyeste mulige poengsum skal være 66 poeng. For å få bestått i et emne må man minst oppnå karakteren 2. I denne studien vil de som har lavere poengsum enn 22, som tilsvarer karakteren 2 i alle fag, ikke utelates fra analysene, men inkluderes i den gruppen som har 22 grunnskolepoeng.

Fordi det er mer intuitivt å forholde seg til et karaktersnitt enn grunnskolepoeng så deles grunnskolepoengene på elleve. Karakterskalaen strekker seg nå fra 2 til 6. For å få et absolutt nullpunkt omkodes variabelen slik at den strekker seg fra 0 til 4. For fremstillingens skyld vil imidlertid karakterskalaen som presenteres i analysene strekke seg fra 2 til 6. En slik operasjonalisering av grunnskolepoeng er også gjort i tidligere forskning. Se blant annet studien til Mina Grindland (2008:62). Det må påpekes at høyeste karaktersnitt blant ungdom

som har gått på studieforbereidende linjer er 5,91, mens det tilsvarende for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er 5,30.

I likhet med mors og fars inntekt kan det tenkes at effekten av karakterer ikke er lineær.

Ekstremverdier var blant årsaken til at jeg ikke inkluderte et annengradsledd for å undersøke eventuell *ikke-linearitet* ved mor og fars inntekt, men heller kodet om til dummyvariabler.

Fordi karakterskalaen kun strekker seg fra 2-6 trenger vi ikke bekymre oss for ekstremverdier og kan inkludere et annengradsledd for å undersøke om effekten av karakterer er lineær eller ikke.

Det er to grunner til at jeg i denne studien benytter meg av ungdomsskolekarakterer og ikke karakterer fra videregående skole. Den første er at ungdomsskolekarakterer gir et riktigere bilde av ungdommenes kompetanse, fordi ungdomsskolen er noe alle ungdommene i mitt utvalg har gjennomført. Karakterer fra videregående skole ville ikke vært like representativt ettersom ungdommene har gått på ulike linjer og sluttet på ulike tidspunkter.

Studieretning

I denne studien velger jeg å benytte meg av den siste studielinjen ungdommene gikk på før de sluttet på videregående skole når jeg undersøker betydningen av studielinje. Årsaken er en antagelse om at den studielinjen man sist gikk på i best grad gjenspeiler ungdommenes ønske om hvilken studielinje de hadde et ønske om å gå på.

Jeg benytter meg av SSBs inndeling av studielinjer for reform 1994 (SSB 2011 ”studieretning/utdanningsprogram”). Årsaken til at denne klassifiseringen benyttes er at ungdommene i mitt utvalg gikk på videregående skole før kunnskapsløftet 2006 (Regjeringen 2011 ”Kunnskapsløftet”). Studielinjene er: 1) Allmenne, økonomiske og administrative fag, 2) musikk, dans og drama, 3) Idrettsfag, 4) Medier og kommunikasjon, 5) Naturbruk, 6) Formgivingsfag, 7) Hotell -og næringsmiddelfag, 8) Byggfag, 9) Tekniske byggfag, 10) Elektrofag, 11) Mekaniske fag, 12) Kjemi- og prosessfag og trearbeiderfag, 13) Helse og sosialfag, 14) Salg og service, 15) Teknisk fagskole¹⁵.

De fire første linjene utgjør studieforbereidende studieretning, mens de resterende linjene utgjør yrkesfaglig studieretning.

Som jeg argumenterer for i teorikapitlet er det grunn til å tro at sosioøkonomisk status og ungdomsskolekarakterer kan ha ulik effekt for de som har gått på studieforbereidende og yrkesfaglig studieretning og det vil derfor gjøres separate analyser for disse.

¹⁵ Studielinjene Kjemi- og prosessfag og Trearbeiderfag er slått sammen til en studielinje på grunn av det lave antall elever som gikk på hver av disse.

I tillegg til å kjøre separate analyser, så vil jeg også kontrollere for variasjon mellom de ulike studielinjene. Dette gjøres ved å inkludere studielinjene, som for dette formålet er omkodet til dummyvariabler, i de separate analysene. Med andre ord så vil jeg i analysene for de som har gått på studieforbereende studieretning inkludere studielinjene 1 til og med 4, og bruke allmenne og administrative fag som referansekategori.

I analysene for de som har gått på yrkesfaglig studieretning så inkluderes studielinje 5 til og med 15. Her er det mekaniske fag som er referansegruppen. Grunnen til at allmenne og administrative fag og mekaniske fag er referansegruppen er at det er her vi finner den høyest andel elever.

Tidspunkt for frafall

I analysene kontrollere jeg for hvor mange år ungdommene gikk på skole før de sluttet. Ungdommene kan ha sluttet etter sitt første, andre eller tredje år. Fordi det kun registreres hvorvidt elevene er aktive elever en gang i året (1.oktober) (SSB 2011 ”Om Nasjonal utdanningsdatabase”), vet jeg i praksis ikke om elevene har sluttet i løpet av et år, eller etter året er omme. Jeg vil veksle mellom å omtale det som å slutte *etter* eller *i løpet* av et år, to år eller tre år. Variabelen konstrueres som en dummyvariabel hvor det å ha gått på skolen et år er referansekategori. Årsaken til at jeg kontrollerer for tidspunkt for frafall er tanken om at det kan være seleksjon blant ungdommene i forhold til hvem som slutter når, og at denne seleksjonen har sammenheng med ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn. Videre er det, som nevnt i kapittel 3, grunn til å tro at hvor mange år man har gått på videregående skole har betydning for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet. Det må bemerkes at antall år på skolen ikke tilsvare kompetansenivået en ungdom har oppnådd (GK, VKI eller VKII). En person som for eksempel har strøket det første året og derfor tar det første året om igjen, vil være registrert som å ha gått to år på skolen, men allikevel kun ha oppnådd GK. Det samme gjelder for de ungdommene som bytter studielinje.

Tidligere arbeidserfaring

Som nevnt i teorikapittelet kan tidligere arbeidserfaring tenkes å ha innvirkning på hvilken effekt sosioøkonomisk status har for arbeidsmarkedstilknypning. I denne studien begrenses tidligere arbeidserfaring til å omhandle den arbeidserfaringen man eventuelt har fått mens man gikk på videregående skole. Årsaken til dette er at jeg ønsker å si noe om den humankapitalen man har tilegnet seg mens man gikk på skolen har betydning for sysselsetting senere.

Tidligere arbeidserfaring er en dikotom variabel som angir om ungdommene enten har tidligere arbeidserfaring eller om de ikke har tidligere arbeidserfaring.

Variabelen er konstruert med utgangspunkt i variablene *tilgangså*, som sier noe om når ungdommene begynte på videregående skole (SSB 2011 "Tilgangsdato for studiet"), *antall år gått på skolen*, som sier noe om hvor mange år ungdommene gikk på skole før de sluttet og *yrkesinntekt*.

Variabelen er bygget opp slik at de som begynte på videregående skole et gitt år, falt fra etter x antall år og ikke hadde inntekt det året defineres som ikke å ha arbeidserfaring, mens de som hadde inntekt det året defineres som at de har arbeidserfaring.

For eksempel så vil de ungdommene som begynte på videregående skole i 2002, gikk på skolen i et år og hadde inntekt tilsvarende 0 norske kroner eller lavere i 2002, defineres som å ikke ha tidligere arbeidserfaring. Tilsvarende vil de med høyere inntekt enn 0 kroner betegnes som å ha hatt tidligere arbeid. De ungdommene som begynte i 2002, gikk to år på skolen og hadde inntekt på 0 kroner eller lavere i 2002 og 2003, vil også defineres som ikke å ha tidligere arbeidserfaring. De som hadde inntekt på over 0 kroner i enten 2002 eller 2003 defineres som å ha tidligere arbeidserfaring. Tilsvarende operasjon er gjort både for de som begynte i 2002 og gikk på skolen i tre år før de falt fra samt de som begynte i 2003 og enten sluttet etter et, to eller tre år.

Tidligere arbeidserfaring er altså konstruert som en dikotom variabel hvor de uten arbeidserfaring er referansegruppen.

Det er to ting man bør merke seg ved denne måten å operasjonalisere tidligere arbeidserfaring på. For det *første* har jeg informasjon om når i løpet av et år en ungdom slutter (kun om eleven er registrert som aktiv elev oktober hvert år). Det kan derfor hende at en ungdom som begynte i 2002 og falt fra etter et år (beregnet ut i fra at han ikke er registrert på skolen de to påfølgende årene) faktisk sluttet høsten 2002. Dersom det er tilfelle vil ikke den inntekten denne ungdommen hadde høsten 2002 være inntekt fra en jobb han hadde mens han gikk på skolen. Når jeg allikevel velger å operasjonalisere tidligere arbeidserfaring på denne måten er det fordi jeg tror det er rimelig å anta at de ungdommene som registreres som aktive per 1. oktober har en intensjon om å gå på skolen og derfor velger å være elever hvertfall et par måneder. Dessuten så vet vi, fra tidligere forskning, at det med hensyn til sannsynligheten for å falle fra skolen spesielt er overganger, som for eksempel ferieavbrudd eller overgangen til praksis, som er kritiske (Hernes 2010:12). En kan derfor anta at færre elever slutter midt i et semester.

For det *andre* er grensen for hva man må tjene for å defineres som å ha tidligere arbeidserfaring ganske lav. Dette kan føre til at jeg i mitt datamateriale finner en unaturlig høy andel som har hatt tidligere arbeid. Fokus i denne oppgaven er imidlertid ikke å undersøke eksakt hvor mange som har hatt tidligere arbeid, men å se hvordan tidligere arbeid påvirker sannsynligheten for å få jobb og hvordan effekten av sosioøkonomisk status endres når man tar høyde for tidligere arbeidserfaring. For dette foremålet er denne operasjonaliseringen tilstrekkelig.

4.4.3 Kontrollvariabler

Kontrollvariablene er ikke uviktig for å kartlegge og forklare eventuelle ulikheter i ungdommenes overgang til arbeidsmarkedet, men behandles i denne studien som underordnet tatt analysens forskningsspørsmål i betraktning.

Innvandringsstatus

Det er mange i mitt utvalg som ikke er fra Norge. Som nevnt i kapittel 2 viser Brekke og Fekjær (2008) at innvandrings og landbakgrunn har veldig liten betydning for arbeidsmarkedstilknytningen blant ungdom som slutter på videregående skole. Den betydningen som finnes reduseres imidlertid når man kontrollerer for sosial bakgrunn. Etersom sosial bakgrunn, landbakgrunn og innvandringsbakgrunn har en sammenheng velger jeg allikevel å inkludere informasjon om innvandringsbakgrunn og landbakgrunn i mine analyser.

Variabelen innvandringsstatus, som jeg bruker i mine analyser er en kombinasjon av innvandringsbakgrunn og landbakgrunn.

Innvandringsbakgrunner kategoriseres av SSB på følgende måte: I tillegg til å ha majoritetsbakgrunn, kan ungdommene enten være: 1) *førstegenerasjons innvandrere uten norsk bakgrunn*, 2) *født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (etterkommere)*, 3) *utenlandsfødt med en norsk forelder*, 4) *norskfødt med en utenlandsk forelder* og 5) *født i utlandet av norskfødte foreldre* (SSB 2011 "Innvandringskategori")

I denne studien har jeg valgt å slå sammen kategori 3,4 og 5 med majoritetsungdom.

Ungdommene med innvandringsbakgrunn kan både ha vestlig landbakgrunn og ikke-vestlig landbakgrunn. Til gruppen som defineres med ikke-vestlig landbakgrunn regnes de som kommer i fra Afrika, Asia, Sør og Mellom-Amerika samt Øst-Europa. Til den gruppen som defineres som at de har vestlig landbakgrunn regnes de kommer i fra land i Europa unntatt Øst

Europa, Australia, New-Zealand, USA og Canada. Denne kategoriseringen mellom vestlige og ikke-vestlige land finner man også i tidligere forskning, se blant annet (Opheim 2009:328)

For å kombinere landbakgrunn og innvandringsbakgrunn har jeg slått sammen innvandringsbakgrunn og landbakgrunn til følgende kategorier: 1) Majoritetsungdom (med norsk landbakgrunn) 2) Vestlige førstegenerasjonsinnvandrere og vestlige etterkommere 3) Ikke-vestlig innvandrere og 4) Ikke vestlige etterkommere.

I analysene behandles disse kategoriene som dummyvariabler. Norsk majoritetsungdom er referansegruppen.

Kjønn

Menn er kodet 0 og kvinner er kodet 1. Kvinner benyttes som referansekategori.

Bosted

Mange av studiene som undersøker temaer som ligger nært temaet i denne studien inkluderer ikke bosted i sine analyser (se for eksempel Opheim 2009, Frøseth 2008). I min studie velger jeg å inkludere bosted som kontrollvariabel da det kan tenkes at sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer kan henge sammen med hvor du bor. Bosted er definert som hvilken landsdel man bodde i ved 16 års alder, og det er laget dummyvariabler for om ungdommene bor på Østlandet bortsett fra Oslo, Sørlandet, Vestlandet, Trøndelag, Nord-Norge eller Oslo. Oslo benyttes som referansekategori. Grunnen til at jeg skiller ut Oslo i denne studien er at Oslo er skilt ut og behandlet som en egen kategori i tidligere forskning (se for eksempel Brekke og Fekjær 2008).

4.5 Analyseteknikk

I denne studien benytter jeg meg av binær logistisk regresjon.

Binær logistisk regresjonsanalyse er en analyseform som benyttes i de tilfellene det fenomenet man skal undersøke har et dikotomt utfall. I denne studien undersøker jeg som kjent hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har på sannsynligheten for å være i tilknyttet arbeidsmarkedet (forskningsspørsmål I) og deretter hvilken betydning disse variablene har for å være i heltidsarbeid (forskningsspørsmål II).

Ved logistisk regresjon er sammenhengen mellom de uavhengige variablene og den avhengige variabelen ikke-lineær. Dette skyldes at andelen som kan tenkes å være i en gitt beskjeftigelse på den avhengige variabelen (i mitt tilfelle arbeid eller heltidsarbeid) kun varierer mellom 0 og 1. Effekten av de uavhengige variablene vil altså flate ut ved høye eller lave verdier, og vi får en s-formet kurve (Skog 2005: 354).

For å kunne gjøre logistiske analyser må en finne en vei å omgå denne ikke-lineære kurven på. En måte å gjøre dette på er å kode om andelene til *logit*. I likhet med andeler så er logit et mål for å fange opp hvor vanlig forekommende et fenomen er, men i motsetning til andeler, som har *gulv og tak effekter*, strekker logit skalaen seg fra positivt uendelig til negativt uendelig. Logit er således et relativt, og ikke et absolutt mål (Skog 2005:355).

Resultatene av analysen jeg gjør i denne studien oppgis automatisk i logits. I de tabellene som presenteres for leseren velger jeg derfor å bruke logit for å vise sammenhengene mellom uavhengig og avhengig variabel. Logit er imidlertid ikke et intuitivt forståelig mål, og gir lite informasjon utover benevnelsen til fortegnet.

For å lettere kunne si noe om størrelsen på de ulike sammenhengene kan man kode om logit til *odds* og *oddsrater*. Dette gjøres ved å ta antilogarithmen til logiten. Odds er et mål på hvor stor sannsynlighet et fenomen har for å inntreffe relativt til at det ikke inntreffer (Skog 2005:363), men oddsrate viser til hvor mange ganger større oddsen blir når uavhengig variabel øker med en enhet (Skog 2005:365). Oddsen refererer således til konstantleddet i en analysetabell, mens oddsratene refererer til regresjonskoeffisientene.

Sannsynligheter er et annet, kanskje enda mer lettfattelig, mål som sier noe om sammenhengene mellom de uavhengige og avhengige variablene. For å kunne si noe om hvordan sannsynligheten for å være i arbeid eller heltidsarbeid varierer med sosioøkonomisk status og karakterer, må jeg gjøre om logiten til sannsynligheter. Dette kan gjøres ved hjelp av følgende regresjonsligning: $P=1/(1+e^{-L})$ (Eikemo og Clausen 2007: 94).

4.6 Statistisk usikkerhet, modellens tilpasning til data og forklart variasjon

Statistisk usikkerhet

Det er alltid knyttet en viss usikkerhet til statistiske tester. De sammenhengene våre statistiske analyser finner kan tenkes å skyldes tilfeldigheter i dataene og gjenspeiler ikke nødvendigvis

hvordan disse sammenhengene ser ut i populasjonen. Det er mulig å gjøre to statistiske feilslutninger. Man kan 1) hevde at det er en sammenheng mellom to fenomener, for eksempel sosioøkonomisk bakgrunn og arbeidsmarkedstilknytning, når det egentlig ikke er det. Eller man kan 2) hevde at det *ikke* er en sammenheng mellom to fenomener, for eksempel karakterer og arbeidsmarkedstilknytning, når det egentlig er en sammenheng. Den første feilen kalles type én feil, mens den andre feilen kan kalles type to feil (Ringdal 2001:292).

Sannsynligheten for å gjøre en type én feil kan vi til en viss grad bestemme selv ved å på forhånd avklare i hvilken grad man er villig til å tolerer at en type én feil skjer. Bestemmelsen av i hvor høy grad man er villig til å akseptere en type én feil kalles *signifikansnivå* (Skog 2005:175). Det er vanlig å operere med et signifikansnivå på 5 prosent. Det betyr at man er villig til å akseptere at man i fem av hundre tilfeller kan komme til å gjøre en type én feil (Ringdal 2001: 292). I analysene i statistikkvareprogrammet PASW statistics 18 oppgis det automatisk en *signifikanssannsynlighet* for hver regresjonskoeffisient som viser hva sannsynligheten er for at man skal få det resultatet regresjonskoeffisienten gir hvis det ikke er en sammenheng mellom denne regresjonskoeffisienten og den avhengige variabelen. Hvis signifikanssannsynlighet er på under 0,05 (5 prosents signifikansnivå) kan man slutte at sannsynligheten for å gjøre type én feil er så liten at man kan anta at den sammenhengen man ser mellom regresjonskoeffisienten og den avhengige variabelen er statistisk signifikant. Det motsatte vil selvfølgelig være tilfellet dersom signifikanssannsynligheten er over 0,05

Sannsynligheten for å gjøre en type to feil er også avhengig av størrelsen på signifikansnivået. Jo strengere signifikansnivå jo større sannsynlighet for å gjøre en type to feil (Skog 2005:175). Da det som sagt er veldig vanlig å operere med et fem prosents signifikansnivå er dette også valgt i denne studien. Videre er sannsynligheten for å gjøre en type to feil til dels avhengig av størrelsen på utvalget som er grunnlag for de statistiske analysene (Skog 2005:206). De statistiske analysene i denne studien er basert på et stort utvalg med over 15000 personer.

T-test

Noen ganger er det lønnsomt å undersøke ikke bare om en regresjonskoeffisient er statistisk ulik fra referansegruppen, men også om to regresjonskoeffisienter i to ulike grupper skiller seg fra hverandre. Jeg vil, som tidligere nevnt, kjøre separate analyser for de som har gått på studieforberevende og yrkesfaglige studielinjer. For å kunne si noe om en eventuell effektforskjell mellom de som har gått på studieforberevende og yrkesfaglig studielinje er

signifikant så benytter jeg meg av en t-test. T-testen tar utgangspunkt i forskjellen mellom de ulike koeffisientene, og regnes ut på bakgrunn av følgende formel (Skog 2005:181)

$$t = \frac{b1 - b2}{SE(b1 - b2)}$$

Hvor uttrykket $SE(b1-b2)$ beregnes som:

$$SE(b1 - b2) = \sqrt{[SE(b1)]^2 + [SE(b2)]^2}$$

T-testen er en ganske vanlig måte å undersøke om effekten av en variabel er ulik for to grupper. Mood (2010) mener imidlertid at å gjøre en slik operasjon i logistisk regresjon er problematisk da det kan være uobserverte forskjeller mellom de to utvalgene (Mood 2010)¹⁶. I mangel på alternative måter å sammenligne mine utvalg på benytter jeg meg allikevel av t-testen. Det må påpekes at jeg vil tolke disse resultatene med varsomhet.

Modelltilpasning og forklart variasjon

I tillegg til å si noe om den statistiske usikkerheten knyttet til analysene vil jeg også i analysemodellene si noe om hvor godt analysemodellen er tilpasset data. Dette vil jeg gjøre ved å benytte meg av -2LL testen.

-2LL verdien viser hvor godt regresjonsmodellen beskriver datasettet. Lave verdier på -2LL indikerer at modellen passer godt til datasettet, mens høye verdier indikerer det motsatte (Skog 2005: 368). Dersom verdien avtar fra en modell til en annen tyder dette på en økt forklaring i den aktuelle modellen¹⁷(Skog 2005: 375). For å kunne fastslå hvorvidt endringen i -2LL er så stor at man kan snakke om en signifikant bedre modelltilpasning benytter jeg meg av LR-testen, som er tilnærmet kjikvadratfordelt. Rent praktisk undersøkes dette ved å ta differansen av -2LL verdiene i de to aktuelle modellene og undersøke hvorvidt denne ”summen” overskrider den kritiske kjikvadratverdien. Antall frihetsgrader tilsvarer forskjellen i parametere i de to aktuelle modellene som testes (Skog 2005:376). LR-testen ansees som en veldig pålitelig test sammenlignet med andre, tilsvarende testobservatorer (Tuft 200:39-41). I denne studien vil jeg oppgi både -2LL verdiene, samt om disse er signifikante i henhold til LR-testen.

¹⁶ For en nærmere utdypning se Mood 2010.

¹⁷ Mood (2010) er ikke bare kritisk til å sammenligne ulike utvalg med samme uavhengige variabler. Hun mener også at det er problematisk å sammenligne modeller med samme utvalg, men med ulikt antall uavhengige variabler fordi det kan være uobserverbare forskjeller mellom modellene som sammenlignes (Mood 2010)

5 Beskrivelse av datamaterialet

For å kunne undersøke et fenomen er det viktig å beskrive det først. Hensikten med dette kapitlet er 1) å deskriptivt presentere datamaterialet og 2) å se på hvordan arbeidsmarkedstilknytning og grad av arbeidsmarkedstilknytning varierer med sosioøkonomisk bakgrunn. Det er viktig å presentere disse bivariate sammenhengene før jeg i de neste kapitlene inkluderer faktorer som kan tenkes å virke inn på betydning av sosioøkonomisk bakgrunn.

5.1 Deskriptiv statistikk og studieretning

Mitt utvalg består av 15450 personer. Av disse er 15119 registrert med studieretning. Studieretning er en sentral variabel da jeg i de påfølgende kapitlene skal gjøre separate analyser for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglig studieretning (årsaken til dette ble diskutert i kapittel 3). De ungdommene som ikke er registrert med studieretning utelates og mitt utvalg består av 15119 ungdom. Tabellen 5.0 nedenfor viser hvordan ungdom fordeler seg på yrkesfaglige og studieforberedende studielinjer.

Tabell 5.0. Utvalget fordelt på yrkesfaglig og studieforberedende studieretning.

	Frekvens	Prosent	Gyldig Prosent
Studieforberedende	5927	38.4	39.2
Yrkesfaglig	9192	59.5	60.8
Total	15119	97.9	100.0
Missing	331	2,1	
Total	15450	100.0	

Som tabellen viser er det 59,5 prosent av ungdommene i mitt utvalg som har falt fra en yrkesfaglig studielinje. Dette stemmer med tidligere forskning (se blant annet Hernes 2010:11), som også finner at flere ungdom faller fra yrkesfaglige studielinjer enn studieforberedende linjer.

Jeg skal videre se hvordan de 15119 ungdommene i mitt utvalg fordeler seg på mine avhengige variabler. Det skilles mellom de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglige studielinjer

Tabell 5.1. Deskriptiv statistikk, avhengige variabler etter studieretning.

	Studieforberedende		Yrkesfaglig	
	Frekvens	Prosent	Frekvens	Prosent
Respondentens hovedbeskjeftigelse				
Ikke i arbeid eller i utdanning	543	9,2	1158	12,6
Utdanning	526	8,9	1056	11,5
Deltidsarbeid	2834	47,8	3543	38,5
Heltidsarbeid	2024	34,1	3435	37,4
Total	5927	100	9192	100
Respondentens arbeidsmarkedstilknytning (de som er i utdanning utelates)				
Ikke i arbeid eller i utdanning	543	9,2	1158	12,6
I arbeid	4858	82	6978	75,9
Missing	526	8,9	1056	11,5
Total	5401	100	8136	100
Respondentens grad av arbeidsmarkedstilknytning (de som ikke er i utdanning eller i verken utdanning eller arbeid, utelates)				
Deltidsarbeid	2834	47,8	3543	38,5
Heltidsarbeid	2024	34,1	3435	37,4
Missing	1069	18	2214	24,1
Total	4858	100	6978	100

Tabellen viser at ved 21 års alder har både ungdom som har falt fra studieforberedende og yrkesfaglige studielinjer størst sannsynlighet for å være i deltidsarbeid, etterfulgt av sannsynligheten for å være i heltidsarbeid. Av de som har gått på yrkesfaglig studielinje er 38,5 prosent i deltidsarbeid, mens 37,4 prosent er i heltidsarbeid. De tilsvarende tallene for de som går på studieforberedende linje er 47,8 og 34,1 prosent. Minst sannsynlig er det at ungdommene er tilbake i utdanning. Bare 8,9 prosent av ungdom som har gått på studieforberedende studielinjer er i utdanning ved 21 års alder, mens dette gjelder 11,5 prosent av ungdommene som har gått på yrkesfaglig studielinje.

Når jeg sammenligner de som har falt fra studieforberedende og yrkesfaglige studieretninger ser jeg at ungdom som har gått på en studieforberedende studieretning i større grad er i arbeid ved 21 års alder enn en som har gått på yrkesfaglig studieretning. De ungdommene som har gått på en yrkesfaglig studieretning har, som allerede nevnt, større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn en ungdom som har falt fra en studieforberedende studieretning. Tabellen nedenfor viser hvordan mitt utvalg fordeler seg på mine uavhengige variabler. Det skilles mellom de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglige studielinjer

Tabell 5.2. Deskriptiv statistikk, uavhengige variabler etter studieretning

	Studieforberedende		Yrkesfaglig	
	Frekvens	Prosent	Frekvens	Prosent
Mors utdanning				
Mindre utdanning enn videregående skole	1952	32,9	4574	49,8
Påbegynt videregående skole	995	16,8	1565	17
Avsluttet videregående skole	1404	23,7	1868	20,3
Universitets og høyskoleutdanning	1401	23,6	892	9,7
Mangler informasjon om utdanning	175	3	293	3,2
Total	5927	100	9192	100
Fars utdanning				
Mindre utdanning enn videregående skole	1502	25,3	3699	40,2
Påbegynt videregående skole	911	15,4	1531	16,7
Avsluttet videregående skole	1842	31,1	2692	29,3
Universitets og høyskoleutdanning	1327	22,4	731	8
Mangler informasjon om utdanning	345	5,8	539	5,9
Total	5927	100	9192	100
Mors inntekt				
Desil 1	523	8,8	982	10,7
Desil 2	475	8	1014	11
Desil 3	519	8,8	1020	11,1
Desil 4	508	8,6	1025	11,2
Desil 5	540	9,1	994	10,8
Desil 6	616	10,4	982	10,7
Desil 7	605	10,2	922	10
Desil 8	616	10,4	870	9,5
Desil 9	685	11,6	806	8,8
Desil 10	840	14,2	577	6,3
Total	5927	100	9192	100
Fars inntekt				
Desil 1	530	8,9	982	10,7
Desil 2	506	8,5	1014	11
Desil 3	496	8,4	1020	11,1
Desil 4	478	8,1	1025	11,2
Desil 5	507	8,6	994	10,8
Desil 6	530	8,9	982	10,7
Desil 7	589	9,9	922	10
Desil 8	641	10,8	870	9,5
Desil 9	719	12,1	806	8,8
Desil 10	931	15,7	577	6,3
Total	5927	100	9192	100

Kjønn				
Menn	3401	57,4	5619	61,1
Kvinner	2526	42,6	3573	38,9
Total	5927	100	9192	100
Bosted				
Østlandet (uten Oslo)	2530	54,5	4262	46,4
Oslo	698	5,3	560	6,1
Sørlandet	313	22,5	2404	26,2
Vestlandet	1335	5,5	668	7,3
Trøndelag	325	11,4	1256	13,7
Nord-Norge	677	99,2	9150	99,5
Missing	49	0,8	42	0,5
Total	5927	100	9192	100
Innvandringsstatus				
Ingen innvandringsstatus(norsk+ restkategorier)	5278	89,1	8575	93,3
Etterkommere eller førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlige land	59	1	66	0,7
Etterkommere fra ikke-vestlige land	209	3,5	148	1,6
Innvandrer fra ikke-vestlige land	380	6,4	403	4,4
Missing	1	0		
Total	5926	100	9192	100
Tidligere arbeidserfaring				
Har ikke tidligere arbeidserfaring	1020	17,2	1624	17,7
Har tidligere arbeidserfaring	4907	82,8	7568	82,3
Total	5927	100	9192	100
Antall år på videregående skole				
1 år	373	6,3	1440	15,7
2 år	552	9,3	3957	43
3 år	5002	84,4	3795	41,3
Total	5927	100	9192	100
Ungdomsskolekarakterer				
Gjennomsnitt (min 2,0 maks 5,91)	3,63		2,9	
Variasjon (St. Dev)	0,89		0,83	

Tabellen viser at de fleste ungdommene i mitt utvalg har mødre med *mindre utdanning enn videregående skole*. Dette gjelder for 49,8 prosent av de som har falt fra en yrkesfaglig studieretning, og 32,9 prosent av de som har gått på studieforbereende linje. De færreste har mødre uten utdanningsinformasjon. Hovedforskjellen mellom de som har gått på yrkesfaglig og studieforbereende studielinje er at det er flere ungdom som har gått på en studieforbereende linje som har en mor med *universitets og høyskoleutdanning* enn de som har gått på yrkesfaglig studielinje. For de som har falt fra en studieforbereende studielinje består denne gruppen av 23,6 prosent, mens den for de som har gått på yrkesfaglig studielinje bare består av 9,7 prosent. Disse utdanningsforskjellene kan være et tegn på at ungdom med

foreldre med høy utdanning i større grad velger å gå på studieforbredende linjer enn yrkesfaglige linjer.

Også blant kategoriene fars utdanning utgjør *lavere utdanning enn videregående skole* den største gruppen. Den største forskjellen mellom de som går på yrkesfaglig og studieforbredende linjer er andelen fedre som har *universitets og høyskoleutdanning*. For de som har gått på studieforbredende linjer har 22,4 prosent av ungdommene en far med *universitets og høyskoleutdannelse*, mens dette kun gjelder 8 prosent av de som har gått på en yrkesfaglig studielinje.

Generelt har ungdom som har gått på studieforbredende linjer foreldre med noe lengre utdannelse enn de som har falt fra en yrkesfaglig studielinje.

Når det gjelder mor og fars inntektsdesiler ser vi at det blant de som har gått på yrkesfaglig studielinje er noen flere foreldre som befinner seg i de nederste inntektsdesilene enn blant de som har gått på studieforbredende linjer. Det er også en noe større andel foreldre som befinner seg i de øverste inntektsdesilene blant ungdom som har gått på studieforbredende studielinjer enn blant ungdom som har gått på yrkesfaglige studielinjer.

Vi vet fra tidligere forskning (se for eksempel Hernes 2010:11) at det er flere gutter enn jenter som slutter på videregående skole uten å fullføre. Dette stemmer godt overrens med kjønnsfordelingen i mitt utvalg, hvor det er klart flere gutter enn jenter. Denne kjønnsforskjellen er større blant de som har gått på yrkesfaglig studieretning enn studieforbredende studieretning.

Majoriteten av ungdommene i mitt utvalg er bosatt i Østlandsområdet. Det bor færrest på Sørlandet. 91 personer mangler bostedsinformasjon og betegnes derfor som missing. Bortsett fra at det er noen flere som er bosatt i Oslo blant de som har falt fra studieforbredende studielinjer er det ingen store forskjeller i bostedsmønster mellom de som har gått på studieforbredende og yrkesfaglige studielinjer.

De fleste ungdommene jeg undersøker regnes som majoritetsungdom. Dette gjelder 89,1 prosent av de som har gått på studieforbredende linjer og 93,3 prosent av de som har gått på yrkesfaglig studielinjer. Veldig få innvandrere og etterkommere kommer fra vestlige land. Én person i mitt utvalg er ikke registrert med innvandringsstatus og er derfor registrert som missing.

Få av ungdommene i utvalget har ikke hatt noe erfaring med arbeid mens de gikk på skolen. Litt over 80 prosent av ungdommene jeg undersøker har hatt arbeid tidligere. Dette gjelder både for ungdom som har gått på yrkesfaglig og studieforbereende studielinjer.

Det er ganske stor forskjell på hvor mange år ungdommene går på skolen før de slutter når man sammenligner de som har gått på studieforbereende linjer med de som har gått på yrkesfaglige linjer. De ungdommene som har gått på studieforbereende studielinjer slutter hovedsakelig i løpet av det tredje året. Dette gjelder hele 84,4 prosent av ungdom som har gått på studieforbereende linjer. 6,3 og 9,3 prosent falt fra etter henholdsvis et og to år. For de som har gått på yrkesfaglig studielinje er det omtrent like mange som faller fra i løpet av det andre og det tredje året. 43 prosent slutter etter to år, mens 41,3 prosent slutter etter tre år. Det er bare 15,7 prosent av de som går på yrkesfaglig studielinje som slutter i løpet av det første året på videregående skole.

Ungdom som har gått på studieforbereende linjer har et litt høyere karaktersnitt en ungdom som har gått på yrkesfaglige studielinjer.

Så langt har jeg sett hvordan ungdommene i mitt utvalg fordeler seg på de avhengige og uavhengige variablene mine. Videre i kapittelet skal jeg se på hvordan det å være i arbeid varierer med sosioøkonomisk status

5.2 Sosioøkonomisk status og arbeidstilknypning

I tabellen nedenfor vises sammenhengen mellom mor og fars inntekt og arbeidstilknypning ved 21 års alder.

Tabell 5.3 Sammenhengen mellom mor og fars inntekt og om man er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder, sortert etter studieretning.

Variabel	Studieforberedende	Yrkesfaglig
	I arbeid	I arbeid
Mors inntekt		
Desil 1	75,50 %	76,70 %
Desil 2	86,70 %	80,80 %
Desil 3	88,10 %	82,50 %
Desil 4	91,40 %	87,20 %
Desil 5	92,50 %	86,30 %
Desil 6	92,70 %	88,50 %
Desil 7	91,30 %	89,70 %
Desil 8	92,40 %	89,90 %
Desil 9	92,80 %	89,90 %
Desil 10	92,50 %	89,60 %
Total	89,90 %	85,80 %
Fars inntekt		
Desil 1	75,70 %	78,40 %
Desil 2	80,70 %	82,80 %
Desil 3	85,10 %	86,80 %
Desil 4	86,00 %	92,60 %
Desil 5	88,50 %	92,90 %
Desil 6	87,90 %	92,30 %
Desil 7	87,90 %	93,40 %
Desil 8	87,70 %	92,90 %
Desil 9	91,60 %	93,30 %
Desil 10	90,10 %	90,80 %
Total	85,80 %	89,90 %
N	5352	8095

Av tabellen kan vi se at sjansen for å være i arbeid varierer med mor og fars inntekt. Forskjellene mellom de som har mødre i inntektsdesil én og de som har mødre i inntektsdesil ti er 17 prosent blant ungdom som har gått på studieforberedende linje, mens forskjellen er 12,9 prosent for ungdommer som har gått på yrkesfaglige studielinjer. Forskjellen mellom de som har fedre i inntektsdesil én og inntektsdesil ti for de som går på studieforberedende linjer er 14,6 prosent. Det tilsvarende tallet for de som går på yrkesfaglig studieretning er 12,4 prosent. Felles for disse sammenhengene er at sannsynligheten for å være i arbeid øker ganske kraftig frem til desil 4 eller 5, før effekten deretter avtar.

I tabellen 5.4 nedenfor vises sammenhengen mellom foreldres utdanning og arbeidsmarkedstilknytning ved 21 års alder.

Tabell 5.4. Sammenhengen mellom mor og fars utdanning og om man er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder. Sortert etter studieretning

Variabler	Studieforberedende	Yrkesfaglig
	I arbeid	I arbeid
Mor utdanning		
Mindre utdanning enn videregående skole	89,40 %	85,20 %
Påbegynt videregående skole	91,00 %	86,50 %
Avsluttet videregående skole	92,20 %	87,90 %
Universitets og høyskoleutdanning	89,80 %	85,50 %
Mangler informasjon om utdanning	71,90 %	78,80 %
Total	89,90 %	85,80 %
Far utdanning		
Mindre utdanning enn videregående skole	89,50 %	85,60 %
Påbegynt videregående skole	92,80 %	85,30 %
Avsluttet videregående skole	92,30 %	89,10 %
Universitets og høyskoleutdanning	89,00 %	82,20 %
Mangler informasjon om utdanning	75,60 %	76,30 %
Total	89,90 %	85,80 %
N	5352	8095

For de som har falt fra en *yrkesfaglig* studieretning er det kun én eller to prosents forskjell i tilknytning til arbeidsmarkedet uansett hvilket utdanningsnivå mor har. Også med hensyn til fars utdanning er det kun få prosent som skiller mellom de ulike utdanningsnivåene. De ungdommene som har mødre og fedre som mangler utdanningsinformasjon, er imidlertid tilknyttet arbeidslivet i langt lavere grad enn de med mødre og fedre med annen utdanningslengde. Mønsteret vi ser hos de som har gått på yrkesfaglig studielinjer finner vi også blant de som har gått på studieforberedende studielinjer.

5.3 Sosioøkonomisk status og grad av arbeidsmarkedstilknytning

I tabell 5.5 nedenfor vises sammenhengen mellom mor og fars inntekt og grad av arbeidstilknytning ved 21 års alder.

Tabell 5.5. Sammenhengen mellom mors og fars inntekt og om man er i heltidsarbeid ved 21 års alder. Sortert etter studieretning.

Variabel	Studieforberedende	Yrkesfaglig
	Heltidsarbeid	Heltidsarbeid
Mors inntekt		
Desil 1	40,40 %	44,70 %
Desil 2	37,90 %	42,80 %
Desil 3	41,80 %	47,00 %
Desil 4	41,60 %	49,20 %
Desil 5	41,60 %	51,90 %
Desil 6	42,20 %	49,00 %
Desil 7	43,40 %	53,30 %
Desil 8	47,00 %	55,80 %
Desil 9	45,80 %	50,20 %
Desil 10	35,30 %	48,10 %
Total	41,70 %	49,20 %
Fars inntekt		
Desil 1	42,40 %	44,10 %
Desil 2	39,10 %	42,40 %
Desil 3	39,50 %	45,50 %
Desil 4	40,60 %	45,50 %
Desil 5	46,00 %	54,50 %
Desil 6	44,10 %	53,80 %
Desil 7	43,70 %	52,00 %
Desil 8	46,20 %	49,50 %
Desil 9	41,00 %	55,00 %
Desil 10	36,40 %	50,70 %
Total	41,70 %	49,20 %
N	4848	6970

Tabellen viser at for de som har gått på studieforberedende studielinje er det ikke et klart mønster mellom mors inntekt og heltidsarbeid. Vi ser imidlertid at de med mødre i desil 8 og 9 er tilknyttet heltidsarbeid i noe høyere grad enn de resterende desilene, mens de med mødre i desil 10 har litt lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn de med mødre i de resterende desilene. Heller ikke fars inntekt viser entydige mønstre, men ungdom med fedre i inntektsdesil 10 er tilknyttet heltidsarbeid i noe lavere grad enn de med fedre i andre inntektsdesiler. For de som går på yrkesfaglig studielinjer ser vi at tilknytning til heltidsarbeid hovedsakelig øker med mors inntekt frem til desil 8 før den deretter blir mindre igjen. Med hensyn til fars inntekt ser vi ingen jevn stigning, men de i desil 5 og oppover har høyere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de i lave desiler.

I tabellen nedenfor vises sammenhengen mellom mor og fars utdanning og grad av arbeidsmarkedstilknytning ved 21 års alder.

Tabell 5.6. Sammenhengen mellom mor og fars utdanning og om man er i heltidsarbeid ved 21 års alder. Sortert etter studieretning.

Variabler	Studieforberedende	Yrkesfaglig
	Heltidsarbeid	Heltidsarbeid
Mor utdanning		
Mindre utdanning enn videregående skole	46,40 %	48,20 %
Påbegynt videregående skole	43,30 %	52,70 %
Avsluttet videregående skole	41,50 %	51,80 %
Universitets og høyskoleutdanning	34,00 %	43,00 %
Mangler informasjon om utdanning	40,00 %	49,10 %
Total	41,70 %	49,20 %
Fars utdanning		
Mindre utdanning enn videregående skole	46,10 %	48,60 %
Påbegynt videregående skole	45,60 %	51,30 %
Avsluttet videregående skole	44,00 %	50,60 %
Universitetes og høyskoleutdanning	30,60 %	45,00 %
Mangler informasjon om utdanning	40,70 %	45,90 %
Total	41,70 %	49,20 %
N	4848	6970

For de som har falt fra en studieforberedende studielinje blir tilknytningen til heltidsarbeid lavere jo lengre utdanning mor har. Forskjellene mellom de tre laveste utdanningskategoriene er kun på 4,9 prosentpoeng. Mønstrer vi ser for mors utdanning ser vi også for fars utdanning.

For de som har gått på yrkesfaglig studielinje er ikke dette mønsteret like klart. De som har mødre som har påbegynt eller avsluttet videregående skole har større sjanse for å være i heltidsarbeid enn de som har mødre med mindre utdanning enn videregående skole. Men, de med mødre som har universitets og høyskoleutdanning har mindre sjanse for å være i heltidsarbeid enn de som har mødre med mindre utdanning enn videregående skole. De samme sammenhengene ser vi for fars utdanning.

Dette kapitlet har sett på hvordan ungdommene i mitt utvalg fordeler seg på mine avhengige og uavhengige variabler. I neste kapittel skal jeg undersøke hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder når det tas hensyn til flere andre forhold samtidig.

6 Ungdommenes arbeidsmarkedstilknytning - å ha en jobb

Hensikten med dette kapitlet er å undersøke problemstilling I i denne oppgaven: *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre?*

For å belyse dette spørsmålet organiseres kapitlet på følgende måte: Først redegjør jeg for analysestrukturen, før jeg så presenterer analyseresultatene som er mest interessante i forhold til hypotesene som er utledet i forbindelse med forskningsspørsmål I. Avslutningsvis oppsummerer jeg hovedfunn.

Utvalget analysen i dette kapitlet baserer seg på er ungdom som har sluttet på videregående skole og inkluderer både de som er tilknyttet arbeidsmarkedet og de som ikke er det. Ungdom som er gått tilbake til utdanning når de er 21 år gamle er altså utelatt fra analysene.

For å få språklig variasjon vil jeg i dette kapitlet veksle mellom å bruke uttrykkene ”inntektsgivende arbeid ved 21 års alder”, ”i arbeid”, ”arbeidsmarkedstilknytning” og ”tilknyttet arbeidsmarkedet”.

6.1 Beskrivelse av analyseopplegg og analysetabell

Analysene i dette kapitlet er gjengitt i tabell 6.0 og 6.1 under avsnitt 6.2. Tabell 6.0 viser til ungdom som har gått på studieforbereende linjer, mens tabell 6.1 viser til ungdom som har gått på yrkesfaglige linjer. Både tabell 6.0 og 6.1 består av fire modeller hver. Modellene i tabell 6.0 er merket 1a, 2a, 3a og 4a. Modellene i tabell 6.1 er merket 1b, 2b 3b og 4b. I det kommende vil resultatene av analysene i tabell 6.0 og 6.1 redegjøres for parallelt.

Den bivariante sammenhengen mellom mor og fars utdanning og inntekt og arbeidsmarkedstilknytning i kapittel 5 (figur 5.3 og 5.4) viste at de med mødre og fedre med høy inntekt i større grad var tilknyttet arbeidsmarkedet enn de med foreldre med lav inntekt. Betydningen av mor og fars utdanning var mer uklar, og det var kun noen prosent forskjell i arbeidsmarkedstilknytning avhengig av hvilken utdanningslengde mor og far hadde. Er disse

sosioøkonomiske effektene reelle, eller skyldes de egentlig andre forhold?

Modell 1a (tabell 6.0) og 1b (tabell 6.1) viser hvordan betydningen av mor og fars inntekt og utdanning ser ut når variablene *kjønn*, *bosted* og *innvandringsstatus* inkluderes i analysene, og de andre sosioøkonomiske variablene holdes konstante.

Fordi det er plausibelt å anta at det er variasjon i sannsynligheten for å være i arbeid også mellom de ulike yrkesfaglige og studieforbredende studieretningene så inkluderes *studielinjer* som kontrollvariabel i modell 2a (tabell 6.0) og 2b (tabell 6.1).

I modell 3a (tabell 6.0) og 3b (tabell 6.1) inkluderes variabelen *ungdomsskolekarakterer*. Ved å inkludere *ungdomsskolekarakterer* får jeg undersøkt om *hypotese 4 sysselsetting* stemmer. *Hypotese 4 sysselsetting* forventer at ungdomsskolekarakterer har positiv betydning for sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder. På bakgrunn av dette kan jeg si noe om hvilken betydning merittemekanismen har for ungdoms sannsynlighet for å være i arbeid. I modell 3a og 3b får jeg også undersøkt om den effekten vi ser av sosioøkonomisk status egentlig skyldes ungdommenes karakterer (meritter), og kan således svare på *hypotese 5 sysselsetting* som hevder at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn reduseres når ungdom holdes like med hensyn til ungdomsskolekarakterer. Som nevnt i oppgavens innledningskapittel så har ingen av de norske, foreliggende studiene på området undersøkt forholdet mellom sosioøkonomisk status og karakterer til tross for at det i annen forskning er påvist en korrelasjon mellom disse to variablene.

Fordi meritter kan måles langs andre dimensjoner enn ungdomsskolekarakterer, og det kan tenkes at det er disse, og ikke ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn som er årsaken til ulikhet på arbeidsmarkedet, inkluderes variablene *antall år gått på videregående skole* og *tidligere arbeidserfaring* i modell 4a (tabell 6.0) og 4b (tabell 6.1). Jeg undersøker hvilken betydning disse har for sannsynligheten for å være i arbeid og får således testet *hypotese 6 sysselsetting* og *hypotese 7 sysselsetting* som forventer at sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet øker dersom man har arbeidserfaring og jo flere år man har gått på videregående skole. Jeg får også undersøkt *hypotese 8 sysselsettingsgrad* som forventer at betydningen av sosioøkonomisk status reduseres når analysene trekker inn informasjon om *antall år gått på videregående skole* og *tidligere arbeidserfaring*.

I modell 4a og 4b undersøkes til slutt hvilken effekt ungdommenes sosioøkonomiske status har på sannsynligheten for å få heltidsarbeid. Flere hypoteser med forventninger om betydningen av sosioøkonomisk status ble utledet i kapittel 3. Årsaken til disse hypotesene

testes i modell 4a og 4, og ikke i en av de foregående modellene, er at disse modellene gir det mest korrekte bildet av hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn har, ettersom de inkluderer alle variabler som tenkes å være konfunderende.

På bakgrunn av *ambisjons- og preferansmekanismen* utledet jeg *hypotese 1a* og *hypotese 1b* *sysselsetting* som forventer at sannsynligheten for å være i arbeid øker med far og mors inntekt, samt *hypotese 1c* og *hypotese 1d* *sysselsetting* som forventet at sannsynligheten for å være i arbeid økte med mor og fars utdanningsnivå.

Kontakmekanismen resulterte i *hypotese 2a* *sysselsetting* og *2b* *sysselsetting* som forventer at sannsynligheten for å være i arbeid blir lavere jo høyere inntekt far og mor har samt *hypotese 2c* *sysselsetting* og *2d* *sysselsetting*, som forventer at jo høyere utdanning far og mor har jo lavere sannsynlighet har de for å være i arbeid.

Den siste mekanismen som kan forklare betydningen av sosioøkonomisk er *diskrimineringsmekanismen*. På bakgrunn av denne skulle man, i likhet med kontakmekanismen kunne forvente at jo høyere utdanning far og mor har jo lavere sannsynlighet har de for å være i arbeid. Disse forventningene er artikulert i *hypotese 3a* *sysselsetting* og *hypotese 3b* *sysselsetting*.

6.2 Betydningen av sosioøkonomisk status ved kontroll for demografiske variabler

Tabell 6.0 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på studieforberedende studieretning. Dikotom avhengig variabel: Inntektsgivende arbeid ved 21 års alder.

	STUDIEFORBEREDENDE											
	Modell 1 a			Modell 2a			Modell 3a			Modell 4a		
	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.
Far utdanning												
Påbegynt videregående	,248	,169	ns	,250	,169	ns	,225	,176	ns	,228	,186	ns
Avsluttet videregående	,122	,138	ns	,128	,138	ns	,005	,144	ns	-,027	,152	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,224	,153	ns	-,210	,153	ns	-,308	,163	ns	-,223	,174	ns
Ikke info om far utdanning	-,297	,209	ns	-,287	,209	ns	-,414	,220	ns	-,484	,239	***
mor utdanning												
Påbegynt videregående	-,021	,147	ns	-,020	,147	ns	-,095	,153	ns	-,148	,162	ns
Avsluttet videregående	,201	,140	ns	,208	,140	ns	,125	,145	ns	,213	,154	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,128	,146	ns	-,115	,146	ns	-,186	,155	ns	-,068	,165	ns
Ikke info om far utdanning	,043	,254	ns	,046	,254	ns	,074	,267	ns	,104	,296	ns
Far inntekt												
Desil 2	,063	,196	ns	,067	,197	ns	,105	,208	ns	-,052	,226	ns
Desil 3	,103	,208	ns	,114	,208	ns	-,048	,216	ns	-,189	,235	ns
Desil 4	,833	,244	*	,844	,244	*	,778	,253	**	,561	,269	***
Desil 5	,733	,241	**	,740	,241	**	,590	,251	***	,378	,268	ns
Desil 6	,664	,238	**	,648	,238	**	,478	,247	ns	,298	,265	ns
Desil 7	,874	,239	**	,860	,239	*	,638	,247	**	,464	,264	ns
Desil 8	,766	,232	*	,754	,232	*	,573	,240	***	,278	,258	ns
Desil 9	,948	,236	*	,954	,236	*	,732	,244	**	,471	,259	ns
Desil 10	,697	,213	*	,702	,213	*	,484	,223	***	,234	,240	ns
Mor inntekt												
Desil 2	,475	,192	***	,465	,193	***	,412	,202	***	,262	,215	ns
Desil 3	,573	,193	**	,562	,193	**	,531	,202	**	,425	,222	ns
Desil 4	,899	,215	*	,884	,216	*	,774	,224	*	,639	,242	**
Desil 5	,998	,220	*	,980	,220	*	,819	,228	*	,726	,243	**
Desil 6	1,046	,216	*	1,032	,216	*	,864	,224	*	,594	,239	***
Desil 7	,820	,209	*	,795	,209	*	,595	,216	**	,397	,230	ns
Desil 8	,988	,214	*	,976	,214	*	,806	,222	*	,521	,238	***
Desil 9	1,057	,213	*	1,041	,213	*	,830	,220	*	,471	,237	***
Desil 10	1,104	,207	*	1,089	,207	*	,920	,215	*	,632	,230	**
Kjønn (mann)												
	-,207	,099	***	-,240	,100	***	-,078	,107	ns	-,086	,114	ns
innvandringsstatus												
Etterkommere og førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlige land	-,770	,374	***	-,744	,374	***	-,724	,390	ns	-,463	,429	ns
Etterkommere fra ikke-vestlige land	-,085	,241	ns	-,058	,241	ns	-,144	,248	ns	-,131	,267	ns
førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land	,057	,195	ns	,076	,195	ns	-,020	,204	ns	-,065	,221	ns
Bosted												
Sørlandet	0,12357	0,2506	ns	0,1203	0,251	ns	0,13887	0,257	ns	-,0215	0,27	ns
Trøndelag	-,455	,226	***	-,481	,227	***	-,296	,236	ns	-,381	,252	ns
Vestlandet	,146	,173	ns	,130	,174	ns	,267	,179	ns	,100	,191	ns
Østlandet (uten Oslo)	,093	,154	ns	,074	,154	ns	,193	,158	ns	,020	,172	ns
Nord Norge	,317	,217	ns	,279	,218	ns	,280	,221	ns	,079	,236	ns
Studieretning studieforberedende												
Musikk, dans og drama				,202	,322	ns	,215	,329	ns	,238	,338	ns
idrettsfag				,811	,258	**	,512	,260	***	,465	,269	ns
Medier og kommunikasjon				-,170	,218	ns	-,165	,224	ns	,004	,237	ns
karakterer							2,253	,164	***	1,468	,182	*
karakterer*karakterer							-,578	,052	***	-,413	,057	*
Tidligere arbeidserfaring												
										1,606	,111	*
Antall år gått på skolen												
Falt fra etter 2 år										,100	,189	ns
Falt fra etter 3 år										1,390	,164	*
Konstant												
	1,002	,239	*	,996	,241	*	-,477	,269	ns	-,1488	,311	*
2LL												
	3137,475			3123,937			2928,344			2588,91		
Endring i -2LL												
	203,049*			13,539**			195,592*			339,434*		
N												
	5352			5352			5352			5352		
Referansekategori er majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole, har mor og far i inntektsdesil 1, har karaktersnitt 2,0, har ikke tidligere arbeidserfaring og har gått på skolen i et år.* p<0.001, ** p<0.01, ***p<0.05. ns= ikke signifikant												

Tabell 6.1 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på yrkesfaglig studieretning. Dikotom avhengig variabel: Inntektsgivende arbeid ved 21 års alder.

	YRKESFAGLIG											
	Modell 1b			Modell 2b			Modell 3b			Modell 4b		
	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.
Far utdanning												
Påbegynt videregående	-,113	,094	ns	-,115	,095	ns	-,191	,096	***	-,198	,100	***
Avsluttet videregående	,146	,089	ns	,143	,089	ns	,088	,090	ns	,077	,093	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,482	,131	*	-,482	,131	*	-,579	,134	*	-,555	,140	*
Ikke info om far utdanning	-,243	,149	ns	-,247	,150	ns	-,246	,151	ns	-,292	,158	ns
mor utdanning												
Påbegynt videregående	-,049	,095	ns	-,048	,095	ns	-,104	,097	ns	-,115	,100	ns
Avsluttet videregående	,055	,093	ns	,046	,093	ns	-,011	,095	ns	-,046	,098	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,156	,127	ns	-,164	,128	ns	-,254	,129	***	-,231	,135	ns
Ikke info om far utdanning	-,042	,198	ns	-,032	,199	ns	-,016	,201	ns	,122	,209	ns
Far inntekt												
Desil 2	,127	,127	ns	,126	,127	ns	,119	,129	ns	,063	,136	ns
Desil 3	,376	,135	**	,372	,135	**	,354	,137	**	,213	,143	ns
Desil 4	,475	,139	*	,477	,140	*	,466	,141	*	,337	,148	***
Desil 5	,637	,146	*	,639	,146	*	,594	,148	*	,430	,155	**
Desil 6	,602	,147	*	,603	,147	*	,544	,149	*	,381	,155	***
Desil 7	,593	,150	*	,590	,150	*	,518	,152	*	,370	,159	***
Desil 8	,592	,152	*	,598	,152	*	,533	,154	*	,362	,161	***
Desil 9	1,028	,172	*	1,022	,172	*	,929	,174	*	,751	,180	*
Desil 10	,987	,187	*	,973	,187	*	,893	,189	*	,755	,195	*
Mor inntekt												
Desil 2	,158	,121	ns	,167	,122	ns	,137	,124	ns	,130	,130	ns
Desil 3	,260	,127	***	,270	,127	***	,191	,129	ns	,120	,136	ns
Desil 4	,617	,135	*	,629	,135	*	,566	,137	*	,472	,143	*
Desil 5	,550	,136	*	,562	,136	*	,482	,138	*	,387	,144	**
Desil 6	,733	,146	*	,742	,146	*	,689	,148	*	,560	,154	*
Desil 7	,837	,150	*	,834	,150	*	,740	,151	*	,573	,157	*
Desil 8	,836	,151	*	,836	,152	*	,762	,153	*	,618	,159	*
Desil 9	,873	,156	*	,871	,156	*	,812	,158	*	,669	,164	*
Desil 10	,868	,174	*	,879	,174	*	,761	,176	*	,578	,183	**
Kjønn (mann)	,502	,066	*	,342	,097	*	,524	,100	*	,467	,104	*
innvandringsstatus												
Etterkommere og førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlige land	-,985	,306	*	-,984	,307	*	-1,111	,313	*	-1,045	,324	*
Etterkommere fra ikke-vestlige land	,363	,264	ns	,354	,265	ns	,305	,269	ns	,305	,279	ns
førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land	,624	,180	*	,625	,181	*	,622	,183	*	,654	,191	*
Bosted												
Sørlandet	-0,3105	0,1835	ns	-0,303	0,184	ns	-0,2258	0,187	ns	-0,307	0,2	ns
Trøndelag	-,391	,180	**	-,381	,181	**	-,317	,184	ns	-,318	,192	ns
Vestlandet	,031	,157	ns	,031	,158	ns	,063	,160	ns	,020	,166	ns
Østlandet (uten Oslo)	-,152	,149	ns	-,139	,150	ns	-,116	,151	ns	-,188	,157	ns
Nord Norge	,090	,173	ns	,094	,174	ns	,027	,176	ns	-,048	,183	ns
Studieretning yrkesfaglig												
Naturbruk				-,271	,158	ns	-,329	,159	***	-,406	,167	***
Formgivingsfag				-,204	,136	ns	-,379	,140	**	-,311	,145	***
Hotell-og næringsmiddelfag'				-,200	,128	ns	-,282	,129	***	-,259	,135	ns
Byggfag				-,055	,131	ns	-,148	,133	ns	-,175	,137	ns
Tekniske byggfag				-,338	,187	ns	-,390	,189	***	-,462	,195	***
Elektrofag				,102	,158	ns	-,223	,162	ns	-,167	,167	ns
Helse og sosialfag				-,376	,136	**	-,443	,138	*	-,393	,144	**
Kjemi- og prosessfag og Trearbeiderfag				-,429	,243	ns	-,503	,247	***	-,473	,259	ns
Salg og service				,127	,174	ns	-,076	,177	ns	-,059	,183	ns
karakterer							1,238	,141	*	,974	,147	*
karakterer*karakterer							-,294	,063	*	-,261	,065	*
Tidligere arbeidserfaring										1,443	,075	*
Antall år gått på skolen												
Falt fra etter 2 år										,584	,093	*
Falt fra etter 3 år										,758	,095	*
Konstant	,680	,186	*	,910	,217	*	,300	,226	ns	-,825	,243	*
2LL	6198,516			6179,925			6029,960			5619,145		
Endring i -2LL	327,639*			18,591***			149,965*			410,814*		
N	8095			8095			8095			8095		
Referansekategori er majoritetsjenter som har gått på mekanisk studielinje, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole, har mor og far i inntektsdesil 1, har karaktersnitt 2, har ikke tidligere arbeidserfaring og har gått på skolen i et år. * p<0.001, ** p<0.01, ***p<0.05. ns=ikke signifikant												

Det første vi kan merke oss i modell 1a (tabell 6.0) og 1b (tabell 6.1) er at endringen i log likelihood (-2LL) er signifikant med 203,079 for ungdom som har gått på studieforbereidende linje og 327,639 for de ungdommene som har gått på yrkesfaglig studielinje. Modell 1a og 1b er altså bedre tilpasset data enn en modell hvor kun konstantleddet inngår. Hvorvidt denne signifikante endringen skyldes mor og fars utdanning og inntekt vet vi imidlertid ikke. For å undersøke dette inkluderes hver og en av de sosioøkonomiske suksessivt (ikke vist i tabell 6.0 eller 6.1)¹⁸. Dersom -2LL endres signifikant, så har variablene signifikant betydning. Via denne operasjonen finner jeg at variablene *mor og fars inntekt og fars utdanning fører* til at modellen blir signifikant forbedret (*mors utdanning ikke fører* til at modellen forbedres) når modellen allerede inkluderer variablene kjønn, innvandringsstatus og bosted, samt de resterende sosioøkonomiske variablene (heretter demografiske variabler). Det betyr at variablene *mor og fars inntekt og fars utdanning* bidrar til å forklare hvorfor noen ungdommer har arbeid, mens andre ungdom ikke har det. Dette gjelder både for de som har gått på studieforbereidende og yrkesfaglig studielinje. Operasjonen, hvor en undersøker betydningen av de sosioøkonomiske variablene ved å inkludere de suksessivt, vil også gjøres i modell 3a og 3b samt modell 4a og 4b.

Mor og fars inntekt og fars utdanning fører altså til at modell 1a og 1b blir signifikant forbedret, men forteller ikke så mye om hvilke effekter disse variablene har. Over de neste avsnittene skal jeg mer presist redegjøre for effektene vi ser av sosioøkonomisk status i modell 1a og 1b. Jeg vil kun kommentere effekten til de variablene som har forklaringskraft.

Modell 1a viser at for ungdom som har gått på studieforbereidende linjer er regresjonskoeffisientene tilknyttet fars utdanning ikke er signifikante. Da -2LL testen viste at denne variabelen har forklaringskraft, vil den allikevel vektlegges som forklaringsdyktig¹⁹

Med hensyn til mor og fars *inntekt* så viser regresjonskoeffisientene i modell 1a at sannsynligheten for å være i arbeid øker med fars inntekt frem til desil 4, før effekten deretter flater ut, når ungdommene holdes like med hensyn til de resterende variablene i modellen. Regresjonskoeffisientene som tilhører mors inntekt viser hovedsakelig at sannsynligheten for å være i arbeid øker jo høyere mors inntekt er kontrollert for demografiske variabler. Effekten flater i midlertidig ut etter desil 6.

¹⁸ Tabell 6.2 hvor endringene i -2LL verdiene, samt hvorvidt disse endringene er signifikante, ligger som appendiks til denne oppgaven.

¹⁹ Det ligger utenfor denne oppgavens omfang å utrede hvorfor -2LL testen blir signifikant, når regresjonskoeffisientene tilknyttet fars utdanning ikke viser signifikante utfall.

Når det gjelder effekten av fars utdanning for ungdom som har gått på yrkesfaglig retning viser regresjonskoeffisientene i modell 1b viser at ungdom med *fedre med universitets eller høyskoleutdanning* har statistisk signifikant lavere sannsynlighet for å være i arbeid, sammenlignet med ungdom med fedre med *lavere utdanning enn videregående skole*, når kontrollert for de øvrige variablene i modellen. Mellom de øvrige utdanningskategoriene til fedre viser analysene ingen statistiske signifikante forskjeller, gitt referansekategoriene i disse analysene.

Også for ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinje (modell 1b) ser vi at sannsynligheten for å være i arbeid varierer med mor og fars inntekt når det kontrolleres for de øvrige variablene i modellen. Når det gjelder fars inntekt så stiger sannsynligheten for å være i arbeid stiger frem til desil 5, før effekten deretter avtar frem til desil 8. Deretter stiger den igjen. I likhet med fars inntekt viser regresjonskoeffisientene tilknyttet mors inntekt at sannsynligheten for å være i arbeid stiger ganske drastisk frem til desil 7, før effekten deretter flater ut, når analysene kontrollerer de resterende demografiske variablene i modellen.

Fordi vi ser en effekt av sosioøkonomisk status også etter at demografiske variabler inkluderes så kan vi slutte at den effekten vi så av sosioøkonomisk status i kapittel 5 ikke bare skyldes disse variablene²⁰.

6.3 Kjønn, innvandringsstatus og bosted

Over de neste avsnittene skal jeg kort redegjøre for hvorledes kjønn, innvandringsstatus og bosted virker inn på elevens arbeidsmarkedstilknytning. Sannsynlighetene nedenfor er basert på følgende referansegruppe: Majoritetsjenter med mødre og fedre, med lavere utdanning med videregående skole og har mødre og fedre i inntektsdesil 5 som bor i Oslo. Dette gjelder både de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglig studielinje.

Innvandringsstatus

Modell 1a (tabell 6.0) viser at de ungdommene som har gått på studieforbereende linjer og som er *etterkommer eller innvandrer fra vestlige land* har signifikant lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet ved 21 års alder enn majoritetsungdom, kontrollert for

²⁰ Det er mulig at noe av effekten av sosioøkonomisk status vi så i figur 5.2 og 5.3 forsvinner når det kontrolleres for demografiske variabler, men fordi det er vanskelig å sammenligne effekten man ser i en krysstabell med effekten man ser i en regresjonsanalyse vites ikke dette helt sikkert.

sosioøkonomisk status, kjønn og bosted²¹. Mer presist rundt 10 prosentpoeng lavere sannsynlighet.

Blant ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinje (modell 1b, tabell 6.1) har *majoritetsungdom* 81,7 prosent sannsynlighet for å være i arbeid, mens *vestlige etterkommere og innvandrere* har 62,5 prosent sannsynlighet for tilsvarende, gitt referansekategorien modellen er regnet ut på bakgrunn av²². *Ikke-vestlige førstegenerasjonsinnvandrere* har, noe overraskende, 7,5 prosent større sannsynlighet for å være i arbeid enn majoritetsungdom, når kandidatene holdes like med hensyn til sosioøkonomisk status, bosted og kjønn.

Geografiske forskjeller

Modell 1a og 1b viser at ungdom som bor i Trøndelag har signifikant lavere sannsynlighet for å være i inntektsgivende arbeid enn ungdom som er bosatt i Oslo, når sosioøkonomisk status, innvandringsstatus og kjønn holdes likt. Dette gjelder både for de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglig studielinje. Mellom de øvrige bostedskategoriene viser analysene ingen statistisk signifikante forskjeller gitt referansekategorien i analysen (modell 1a og 1b).

Kjønnsforskjeller

Modell 1a og 1b viser at blant de ungdommene som har gått på studieforbereende studielinje har menn en signifikant lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidslivet enn kvinner når det kontrolleres for de andre variablene i modellen. Forskjellene er imidlertid små. Det skiller kun 2,1 prosent mellom kvinner og menn gitt referansekategorien disse sannsynlighetene er regnet ut på bakgrunn av. Blant de som går på yrkesfaglig studielinje har menn rundt 6 prosent høyere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidslivet enn kvinner, *ceteris paribus*²³.

²¹ Det er viktig å merke seg at det kun er 59 personer i mitt utvalg som har gått på studieforbereende studielinje og som er etterkommer eller førstegenerasjonsinnvandrer fra vestlige land. På grunn av det lave antallet ungdom i denne kategorien må funn tolkes med varsomhet.

²² Det er viktig å merke seg at det kun er 66 personer i mitt utvalg som har gått på yrkesfaglig studielinje og som er etterkommer eller førstegenerasjonsinnvandrer fra vestlige land. På grunn av det lave antallet ungdom i denne kategorien må funn tolkes med varsomhet.

²³ Under ellers like forhold (skog 2005: 27)

6.4 Studielinjer

I modell 2a og 2b inkluderer jeg studielinjer som en kontrollvariabel. Det å inkludere variabelen studielinje i analysene gir modellen en bedre tilpasning til dataene. Dette kan vi se ved at $-2LL$ har en signifikant reduksjon fra modell 1a og 1b til modell 2a og 2b. Det bør påpekes at endringen er relativt liten.

Modell 2a viser at av de ungdommene som har gått på studieforbereidende studielinje så har ungdom som har gått på idrettsfag signifikant større sannsynlighet for å være i arbeid ved 21 års alder sammenlignet med de ungdommene som har gått på allmenne fag, når sosioøkonomisk bakgrunn, kjønn, innvandringsstatus og bosted holdes likt. Når det gjelder de ungdommene som har gått på yrkesfaglige studielinjer viser tabell 2b at ungdom som har gått på studielinjen helse og sosialfag har signifikant lavere sannsynlighet for å være i arbeid ved 21 års alder enn ungdom som har gått på mekaniske fag, når de andre variablene i modellen holdes like.

Med unntak av noen små endringer i koeffisientestimatene, er det ingen endring av betydningen av sosioøkonomisk status fra modell 1a og 1b til modell 2a og 2b.

6.5 Betydningen av ungdomsskolekarakterer

Modell 1a og 1b og 2a og 2b viste at sosioøkonomisk status, og da i hovedsak foreldres inntekt, hadde betydning for sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder når det ble kontrollert for kjønn, bosted, innvandringsstatus og studielinjer. Det kan imidlertid tenkes at den forskjellen vi ser i arbeidsmarkedstilknytning blant ungdom med ulik sosioøkonomisk status egentlig skyldes at disse ungdommene har ulike meritter.

I modell 3a (tabell 6.1) og 3b (tabell 6.1) inkluderes ungdomsskolekarakterer i analysene og jeg får dermed undersøkt hvilken betydning ungdomsskolekarakterer har for sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid ved kontroll for sosioøkonomisk status, kjønn, innvandringsstatus og bosted. *Hypotese 4 sysselsetting* forventer at sannsynligheten for å være i arbeid når man er 21 år stiger med ungdommenes karaktersnitt. Videre får jeg også undersøkt hvordan det å inkludere ungdomsskolekarakterer i analysene påvirker effekten vi så av sosioøkonomisk status i modell 2a og 2b, og kan således svare på *hypotese 5 sysselsetting*

som forventer at effekten reduseres. I analysene inkluderes det også et annengradsledd for å undersøke om effekten av karakterer er kurvelineær.

Det første vi kan merke oss av modell 3a og 3b er den signifikante endringen i -2LL som vitner om at modellens tilpasning til data er bedre når ungdomsskolekarakterer og annengradsleddet inkluderes i analysene. Dette gjelder både for de som har gått på studieforbereidende og yrkesfaglig studielinje. Vi ser at reduksjonen er relativt stor, hvertfall sammenlignet med reduksjonen vi så når studielinjer ble inkludert i modell 2a og 2b.

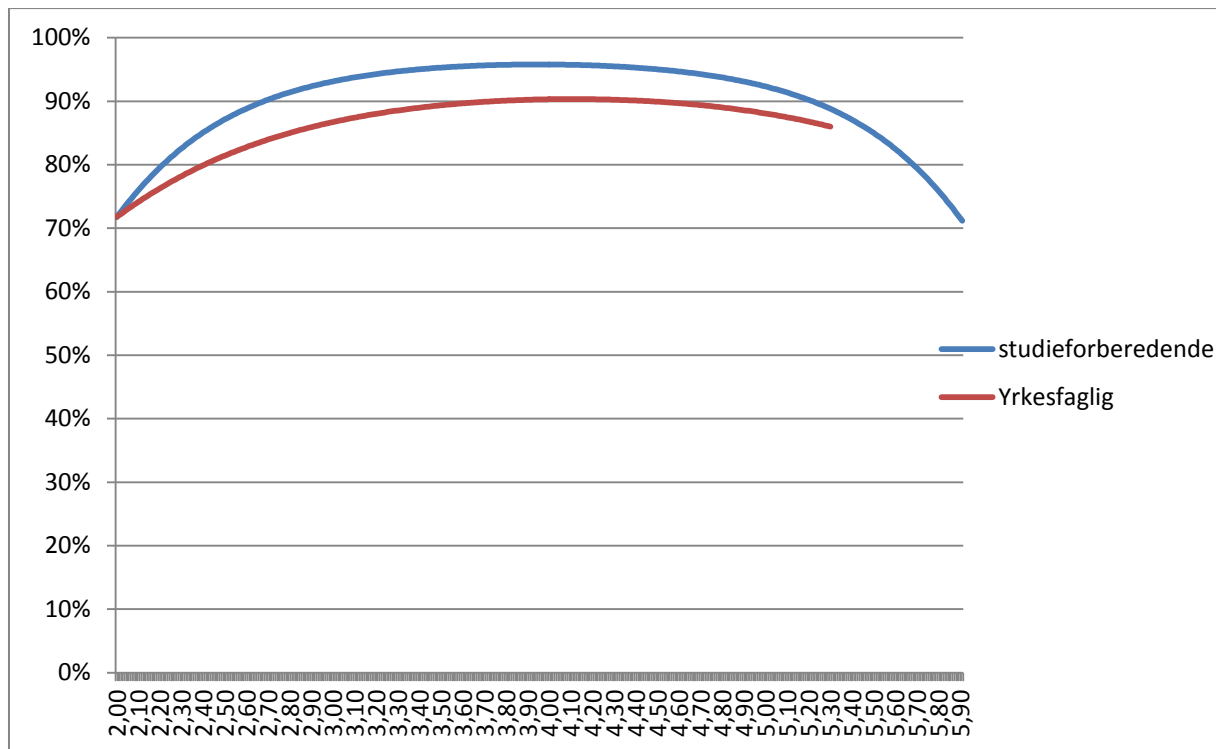
Modell 3a og 3b viser at ungdomsskolekarakterer har signifikant positiv betydning for om ungdommene er i arbeid ved 21 års alder, når de holdes like med hensyn til sosioøkonomisk status og demografiske variabler. Sannsynligheten for å være i arbeid øker altså med karaktersnittet. Annengradsleddet i modellen, som også er signifikant, forteller oss imidlertid at effekten av karakterer vil avta på et tidspunkt.

I figur 6.0 illustreres denne kurvelineære effekten av ungdomsskolekarakterer for elever som falt fra studieforbereidende og yrkesfaglige linjer, kontrollert for demografiske og sosioøkonomiske variabler²⁴. Man bør merke seg at referansegruppen figuren er basert på er en noen annen referansegruppe enn den i tabell 6.0 og 6.1. Dette er gjort for å skape en mer gjennomsnittlig referansegruppe²⁵.

²⁴ Toppunkt er regnet ut ved hjelp av formelen: $-b_1/2b_2$ (Skog 2005:285)

²⁵ Det er kontrollert for samspill mellom sosioøkonomisk status (mor og fars inntekt og utdanning) og karakterer og for samspill mellom innvandringsstatus og karakterer. Samspillene var ikke signifikante. Det er også testet for samspill mellom kjønn og karakterer. For ungdom som har gått på yrkesfaglig studieretning er samspillet ikke signifikant. Samspillet er signifikant for ungdom som har gått på studieforbereidende linje.. Karakterer har noe større betydning for jenter enn for gutter.

Figur 6.0 sammenhengen mellom ungdomsskolekarakterer og sannsynligheten for å være i arbeid ved 21 års alder etter studieretning, kontrollert for demografiske og sosioøkonomiske variabler

Note: Figuren er basert på følgende referanse kategorier. Studieforberedende linjer: majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole og har mor og far i inntektsdesil 5. Referansekategori for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er majoritetsjenter som har gått på studielinjen helse og sosialfag, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole og har mor og far i inntektsdesil 5.

Vi ser i figur 6.0 at karakterer har en positiv betydning for å være i heltidsarbeid både for de som går på yrkesfaglig og studieforberedende linjer frem til et visst punkt, før effekten avtar og får negativ betydning. Toppunktet for de som har gått på studieforberedende linje (blå linje) er 3,95, mens det for de som har gått på yrkesfaglig studielinje (rød linje) er 4,11. Som nevnt er høyeste karaktersnitt for de som går på studieforberedende linje 5,91, mens det er 5,30 for de som har gått på yrkesfaglig studielinje. Dette er også grunnen til at grafene i figur 6.0 har noe ulik lengde.

Det må påpekes at det kun 1 person som har karaktersnittet 5,91. Et fåtall personer i de øverste karaktersnitt- gruppene betyr at disse enkeltpersonene får stor betydning og således kan komme til å vise en sterkere kurve enn det som er reelt. Dette betyr ikke at ikke ukurven er tilstede, kun at den ikke nødvendigvis er så ”sterk”.

Fordi effekten av ungdomsskolekarakterer kun har positiv effekt frem til ett visst punkt før den avtar og blir negativ, gir jeg kun delvis støtte til *hypotese 4 sysselsetting*. Det kan altså virke som at merittmekanismen har noe forklaringskraft.

Vi har altså sett at karakterer har en kurvelineær effekt for sannsynligheten for å være i arbeid, men hva skjer så med effekten av sosioøkonomisk status når vi inkluderer ungdomsskolekarakterer?

6.5.1 Sosioøkonomisk status – redusert effekt ved kontroll for karakterer

For det første er det viktig å påpeke at *mor og fars inntekt* og *fars utdanning* fortsatt fører til at modellen bedres signifikant også når det tas hensyn til ungdomsskolekarakterer. Det vil si at disse variablene fortsatt har forklaringskraft. Dette gjelder både for de som har gått på studieforberevende og yrkesfaglig studielinje (ikke vist i tabell 6.0 eller 6.1)²⁶.

Av regresjonskoeffisientene tilknyttet sosioøkonomisk status i modell 3a og 3b ser vi imidlertid at effekten av *mor og fars inntekt* reduseres noe når ungdomsskolekarakterer inkluderes. Dette gjelder både for de som har gått på studieforberevende og yrkesfaglig studielinjer.

Regresjonskoeffisientene tilknyttet *fars utdanning* viser at effekten av fars utdanning for de som har gått på yrkesfaglige studielinjer stort sett er blitt større. Ungdom som har gått på yrkesfaglige studielinjer og har fedre med påbegynt videregående skole har blant annet *fått* signifikant lavere sannsynlighet for å være i arbeid sammenlignet med de ungdommene med lavere utdanning enn videregående skole. Det samme gjelder for ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinje og har mødre med universitets eller høyskoleutdanning. Som nevnt forklarer ikke mors utdanning frafallsungdoms ulike arbeidsmarkedstilknytning og denne effekten vil derfor ikke vektlegges her.

At regresjonskoeffisientene tilknyttet *mor og fars inntekt* reduseres når analysene tar høyde for ungdomsskolekarakterer betyr at noe av den effekten vi så av foreldres inntekt egentlig er en indirekte effekt som går via ungdommenes ungdomsskolekarakterer. Mer presist kan man anta at de ungdommene med foreldre med høy inntekt har høye karakterer. Årsaken til at effekten av fars utdanning blir *større* og at noen av regresjonskoeffisientene knyttet til mor og

²⁶ Tabell 6.3 hvor dette vises ligger som appendiks til denne oppgaven.

fars utdanning *blir* signifikante er vanskeligere å forklare og vil diskuteres nærmere i avslutningskapittelet. Fordi effekten av sosioøkonomisk bakgrunn kun delvis reduseres når karakterer inkluderes (noen effekter ble større, blant annet fars utdanning for de som har gått på yrkesfaglig studielinje), kan jeg bare gi delvis støtte til *hypotese 5 sysselsetting*.

6.6 Arbeidserfaring og antall år på videregående skole

Karakterer er *ett* mål på ungdommenes meritter. Men fordi meritter kan måles langs andre dimensjoner enn karakterer er det viktig også å inkludere disse i analysene. Det kan tenkes for eksempel tenkes at årsaken til at ungdom med ulik sosioøkonomisk status har ulik sannsynlighet for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder, ikke skyldes at de har ulike karakterer, men at de har sluttet på videregående skole på ulike tidspunkter, eller at noen har tilegnet seg verdifull erfaring gjennom deltidsjobber da de gikk på videregående skole. I modell 4b (tabell 6.0) og 4b (tabell 6.1) har jeg derfor inkludert variablene *tidligere arbeidserfaring* og *antall år på videregående skole* i analysene. Jeg vil først undersøke hvilken betydning *tidligere arbeidserfaring* og *antall år på videregående skole* har for sannsynligheten for å være i arbeid ved 21 års alder. Deretter redegjør jeg for hvordan den effekten vi så av sosioøkonomisk status i modell 3a og 3b endrer seg når analysene tar høyde for disse variablene.

Atter en gang er det viktig å notere seg at det å inkludere nye variabler i analysene gir modellen en bedre tilpasning til dataen.-2LL reduseres kraftig både i modell 4a og 4b. *Tidligere arbeidserfaring* og *antall år gått på skolen* kan altså regnes som variabler som bidrar til å forklare ulikhet i arbeidsmarkedstilknytning blant ungdom som er 21 år gamle²⁷.

Med hensyn til tidligere arbeidserfaring viser regresjonskoeffisientene i modell 4a og 4b at ungdom som har hatt arbeidserfaring mens de gikk på videregående skole har signifikant større sannsynlighet for å være i arbeid ved 21 års alder når ungdommene holdes like med hensyn til de resterende variablene i modellen. Faktisk har ungdom som har gått på studieforberedende linjer og har arbeidet før 4,9 ganger så stor odds for å være i arbeid ved 21 års alder sammenlignet med de ungdommene som ikke har hatt arbeid tidligere. For ungdom

²⁷ Det er testet for samspill mellom tidligere arbeidserfaring og sosioøkonomisk status. Samspillene var ikke signifikante, med unntak av tre av inntektsdesilene knyttet til mor inntekt for de som har gått på yrkesfaglig studielinje som noe mindre effekt for de som hadde tidligere arbeidserfaring. Dette er snakk om små forskjeller.

som har gått på yrkesfaglig studielinje er dette oddsforholdet 4,23. Dette stemmer overrens med forventningene knyttet til *hypotese 6 sysselsetting* om at tidligere arbeidserfaring skulle ha positiv betydning for sannsynligheten for å være i arbeid, og jeg gir derfor støtte til *hypotese 6 sysselsetting*.

Når det gjelder effekten av *antall år gått på skolen* viser modell 4a at for ungdom som har gått på studieforbereende linjer har de som sluttet på skolen etter tre år signifikant større sannsynlighet for å være i arbeid ved 21 års alder enn de som sluttet etter et år, gitt referansegruppen modell 4a er basert på. Det er ikke signifikante forskjeller mellom de som sluttet etter ett og to år. For de som har falt fra en yrkesfaglig studielinje (modell 4b) har både de som sluttet etter to og tre år signifikant større sannsynlighet for å være i arbeid sammenlignet med de som sluttet etter ett år. Jeg gir, på bakgrunn av dette delvis støtte til *hypotese 7 sysselsetting* som forventer at sannsynligheten for å være i arbeid øker jo flere år man har gått på videregående skole.

Jeg skal videre se på hvordan effekten av sosioøkonomisk bakgrunn ser ut når analysene justerer for ulikheter i tidligere arbeidserfaring og tidspunkt elevene avsluttet videregående skole.

6.7 Sosioøkonomisk status- redusert effekt når, men fortsatt noe betydning

For det *første* er det viktig å påpeke at *noen* av de sosioøkonomiske variablene som førte til signifikant forbedring i modell 3a og 3b *ikke* lenger fører til en signifikant forbedring når *tidligere arbeidserfaring* og *antall år gått på skolen* inkluderes i analysen (ikke vist i modell 6.0 og 6.1)²⁸. Dette gjelder *fars utdanning* og *mors inntekt* for de som går på studieforbereende linjer. Med andre ord: For de som har gått på studieforbereende linjer bidrar verken *fars* eller *mors utdanning* eller *mors inntekt* til å forklare ulikheten i frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning, når analysene kontrollerer for demografiske forhold, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen samt de resterende sosioøkonomiske variablene. *Fars inntekt* har så vidt forklaringskraft.²⁹ For de ungdommene som har gått på yrkesfaglig studielinje har *fars utdanning* og *far* og *mors inntekt* fortsatt forklaringskraft. For det *andre* viser regresjonskoeffisientene i modell 4a og 4b stort

²⁸ Tabell 6.4 hvor dette vises ligger som appendiks til denne oppgaven.

²⁹ LR-testen viser at signifikansnivået for -2LLendringen er på 0,05 (se appendiks tabell 6.4).

sett at effekten av mor og fars inntekt og utdanning reduseres eller blir borte når variablene tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen inkluderes i analysene. Noen av regresjonskoeffisientene tilknyttet fars utdanning øker, men det er snakk om veldig lite.

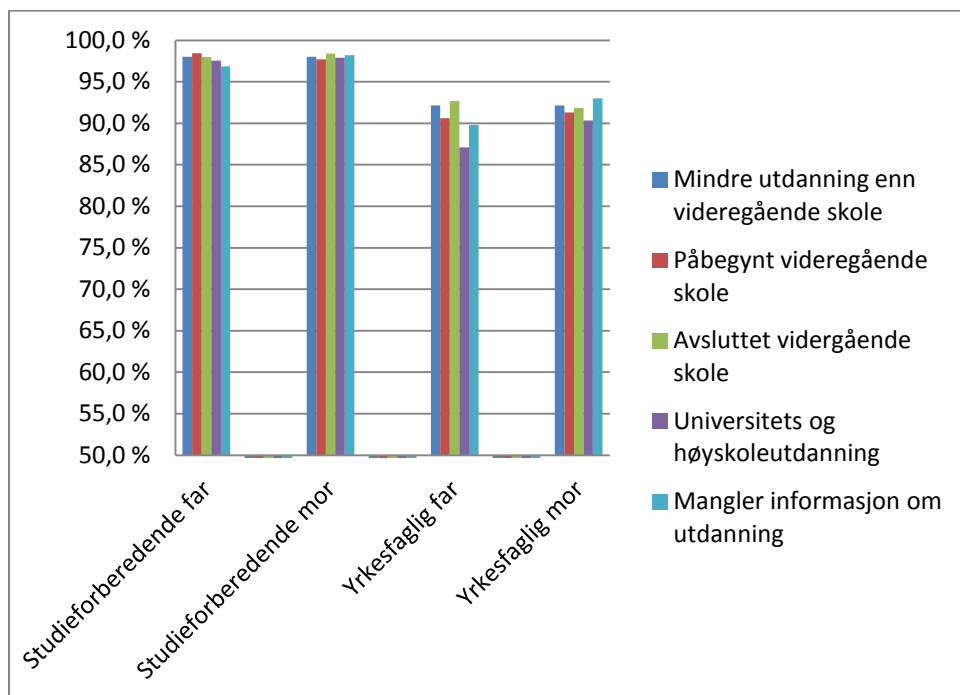
Man kan altså si at betydningen av sosioøkonomisk status reduseres når analysene tar høyde for tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole. Det betyr at noe av den ulikheten på arbeidsmarkedet vi i utgangspunktet tilskrev sosioøkonomisk bakgrunn, egentlig kan forklares ved at ungdommene har sluttet på forskjellige tidspunkt eller har ulik arbeidserfaring. På bakgrunn av dette gir jeg støtte til *hypotese 8 sysselsetting*, som forventer at effekten av sosioøkonomisk bakgrunn vil reduseres når tidligere arbeidserfaring og antall år på skolen inkluderes.

Til tross for at effekten reduseres har fortsatt sosioøkonomisk bakgrunn noe betydning. Over de neste avsnittene redegjør jeg mer presist for hvordan effektene av mor og fars utdanning og inntekt ser ut. Figur 6.1 og 6.2 nedenfor viser hvordan effekten av mor og fars utdanning og inntekt ser ut når demografiske variabler, studielinje, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år på videregående skole holdes likt. Det bør påpekes at figurene er beregnet på en noe annen referansegruppe enn referansegruppen i modell 4a og modell 4b. Dette er gjort for å skape en mer gjennomsnittlig referansegruppe³⁰.

³⁰ Det er kontrollert for samspill mellom antall år gått på skolen og sosioøkonomisk bakgrunn. Samspillene er hovedsakelig ikke signifikante. Inntektsdesil 7 knyttet til fars inntekt for de som hadde gått på yrkesfaglig studielinje hadde noe lavere effekt for de som hadde gått to og tre år på skolen enn de som hadde gått ett år på skolen. Det samme var tilfellet med mors inntektsdesil 4, men da kun i forhold til å ha gått to år på skolen. Forskjellene var små

Utdanning

Figur 6.1 sammenhengen mellom mor og fars utdanning og sannsynligheten for å være i arbeid etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.

Note: Figuren er basert på følgende referanse kategorier. Studieforberedende linjer: majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far i inntektsdesil 5, har mødre og fedre med lavere utdanning enn videregående skole, har karaktersnitt 3,63 (gjennomsnittskaracteren for de på studieforberedende studielinje), har gått tre år på videregående skole og har arbeidserfaring. Referanse kategori for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er majoritetsjenter som har gått på studielinjen helse og sosialfag, bor i Oslo, har mor og far i inntektsdesil 5, har mødre og fedre med lavere utdanning enn videregående skole, har karaktersnitt 2,90 (gjennomsnittskaracteren for de på yrkesfaglig studielinje), har gått tre år på videregående skole har tidligere arbeidserfaring.

For de som gikk på studieforberedende linjer hadde verken mors eller fars utdanning signifikant betydning for modellens tilpasning til data (forklaringskraft) og vil derfor ikke kommenteres³¹.

Hvis vi ser på ungdom som har gått på yrkesfaglige studielinjer så viser figur 6.1 at det ikke er veldig store forskjeller i sannsynligheten for å være i arbeid uansett hvilket utdanningsnivå far har. Fars utdanning hadde imidlertid forklaringskraft, og modell 4b (tabell 6.1) viste at de med påbegynt videregående skole og universitets og høyskoleutdannelse hadde signifikant ulik effekt fra de med fedre med lavere utdanning enn videregående skole. Ifølge figur 6.1 har de

³¹ Vi ser av modell 4a at de med fedre uten utdanningsinformasjon faktisk har signifikant lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn de med fedre uten utdanning, da -2LL-testen viser oss at fars utdanning ikke har forklaringskraft vil det vektlegges.

med fedre med *påbegynt videregående skole* et par prosentpoeng lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn ungdom med fedre med *lavere utdanning enn videregående skole*. Ungdom med fedre med *universitets eller høyskoleutdanning* har 5 prosent lavere sannsynlighet for å være i arbeid sammenlignet med de med foreldre med lav utdanning. Når det kommer til mors utdanning så viser figur 6.1 at det også her er små forskjeller mellom de ulike gruppene. Dette stemmer overrens med at mors utdanning ikke fører til at modellen bedres signifikant for de som har gått på yrkesfaglige linjer.

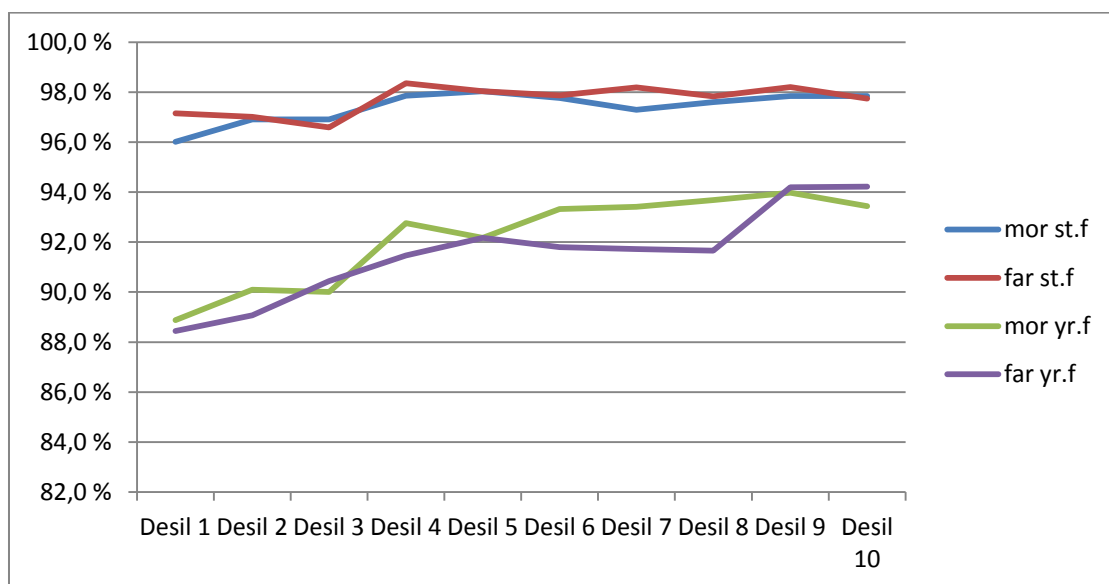
Mors utdanning har altså verken betydning for de som har gått på studieforbredende eller yrkesfaglige studielinjer, og jeg gir derfor ikke støtte til verken hypotese *1d*, *2d* eller *3b* *sysselsetting*. Disse var knyttet til *ambisjons- og preferansmekanismen*, *kontaktmekanismen* og *diskrimineringsmekanismen*, og forventet henholdsvis at mors utdanning hadde positiv betydning og negativ betydning.

Ettersom fars utdanning har betydning for ungdom som går på yrkesfaglig, men ikke studieforbredende studielinje og at vi til dels ser en negativ effekten (sannsynligheten for å være i arbeid blir lavere jo høyere utdanning far har), så gis det delvis støtte til hypotese *2d* *sysselsetting* og *3b* *sysselsetting*. Disse er knyttet til henholdsvis *kontaktmekanismen* og *diskrimineringsmekanismen* og forventer at jo høyere utdanning far har, jo lavere sannsynlighet er det for å være i arbeid når man er 21 år. Det må nevnes at forskjellene er små. Hypotese *1d*, som var knyttet til *ambisjons- og preferansmekanismen*, og forventet at fars utdanning hadde positiv betydning får ikke støtte.

Inntekt

I figuren nedenfor vises sammenhengen mellom foreldres inntekt og ungdoms arbeidsmarkedstilknytning.

Figur 6.2 sammenhengen mellom mor og fars inntekt og sannsynligheten for å være i arbeid, etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer og tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.

Note: Figuren er basert på følgende referanse kategorier. Studieforbereidende linjer: majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far med lavere utdanning enn videregående skole, har mødre og fedre i inntektsdesil 5, har karaktersnitt 3,63, har gått tre år på videregående skole og har arbeidserfaring. Referansekategori for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er majoritetsjenter som har gått på studielinjen helse og sosialfag, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole, har mødre og fedre i inntektsdesil 5, har karaktersnitt 2,90, har gått tre år på videregående skole og har arbeidserfaring.

Ser vi på effekten av foreldres inntekt for de som har gått på studieforbereidende linjer viser figur 6.2 at sannsynligheten for å være i arbeid nesten ikke varierer med fars inntekt. Som nevnt så hadde fars inntekt bare så vidt forklaringskraft, og, som *modell 4a (tabell 6.0)* viser, er det kun de med fedre i inntektsdesil 4 som har signifikant større sannsynlighet for å være i arbeid sammenlignet med de med fedre i desil 1.

Videre viser figur 6.2 at sannsynligheten for å være i arbeid nesten ikke varierer med mors inntekt heller. Modell 4a viser at de fleste regresjonskoeffisientene knyttet til mors inntekt er signifikante gitt referanse kategorien i modell 4a. Denne effekten vil imidlertid ikke vektlegges da mors inntekt, som nevnt, ikke bidro til at modellen ble bedret signifikant.

Når det gjelder ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinjer så viser figur 6.2 at sannsynligheten for å være i arbeid øker med mor og fars inntekt. Økningen er imidlertid ikke

jevn. Modell 4b (tabell 6.1) viser at de fleste koeffisientene knyttet til mor og fars inntekt er signifikante. Dette stemmer overrens med det faktum at mor og fars inntekt hadde signifikant betydning for modellens tilpasning til data. Til tross for at mor og fars inntekt har en betydning for de som har gått på yrkesfaglig studielinje, så må det nevnes at det er snakk om ganske små forskjeller.

Analysene viser altså at fars inntekt har en ujevn positiv betydning for de som har gått på yrkesfaglige studielinjer. For de som har gått på studieforbereende linjer er hovedbilde at fars inntekt ikke har så mye å si. Jeg gir, på bakgrunn av dette, delvis støtte til *hypotese 1a sysselsetting* som er knyttet til ambisjons- og preferansmekanismen og forventer at fars inntekt har positiv betydning for sannsynligheten for å være i arbeid. *Hypotese 2a sysselsetting*, som er knyttet til kontaktmekanismen, og forventer at effekten av fars inntekt er negativ forkastes.

Mors inntekt har kun betydning for ungdom som har gått på yrkesfaglige studielinjer. Effekten var positiv, men ujevn. For de som har gått på studieforbereende linjer har ikke mors inntekt betydning. Jeg gir derfor *delvis* støtte til *hypotese 1b sysselsetting* som er knyttet til preferansmekanismen og forventer at mors inntekt har positiv betydning for sannsynligheten for å være i arbeid. *Hypotese 2b sysselsetting*, som er knyttet til kontaktmekanismen og forventer at effekten av mors inntekt er negativ for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet ved 21 års alder får ikke støtte.

6.8 Redusert effekt av ungdomsskolekarakterer

Det er verdt å merke seg at det ikke bare er effekten av sosioøkonomisk status som endrer seg når vi inkluderer *tidligere arbeidserfaring* og *antall år gått på videregående* i analysene. Også den effekten vi så av ungdomsskolekarakterer i tabell 3a og 3b reduseres. Spesielt dramatisk er denne reduksjonen for de som har gått på studieforbereende linjer. Det betyr at noe av den effekten vi fastslo som karaktereffekt i modell 3a og 3b, egentlig skyldes at ungdommene i mitt utvalg slutter etter ulikt antall år på videregående skole eller at de har ulik arbeidserfaring. Ved å inkludere disse variablene trinnvis i analysen (ikke vist i modell 6.0 og 6.1) kan jeg fastslå at det er *antall år på videregående skole* som har størst skyld i denne reduserte effekten.

6.9 Ulike effekter for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglige linjer?

Så langt har jeg kunnet konkludere med at karakterer og delvis sosioøkonomisk status ser ut til å ha betydning for hvilken sannsynlighet man har for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder. Effektene ser dog ut til å være noe ulik for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglig studielinje. For å kunne avgjøre om disse effektene skyldes tilfeldigheter i datasettet eller faktisk er signifikant ulike for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglig studielinje, gjør jeg t-tester.

T-testene er gjort på bakgrunn av koeffisientene i modell 4a og 4b. Årsaken til dette er at effektene i disse tabellene gir det mest korrekte bildet av hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har, ettersom dette er de modellene hvor alle variabler som kan tenkes å være konfunderende er inkludert³².

T-testene viser at de forskjellene vi så mellom de ungdommene som har gått på studieforberedende studielinjer og yrkesfaglige studielinjer når det kommer til effekten av fars og mors inntekt ikke er signifikante.

Videre viser t-testene at effekten av mors utdanning ikke er ulik for ungdommene som har gått på studieforberedende og yrkesfaglig studieretning. Effekten av å ha fedre uten utdanning er signifikant større for de som har gått på yrkesfaglig studielinje. Dette gir mening med tanke på at -2LL testen viste at fars utdanning hadde forklaringskraft for de ungdommene som gikk på yrkesfaglig studielinje, men ikke for de som gikk på studieforberedende studielinje.

Det må påpekes at LR-testen viste at mors inntekt hadde forklaringskraft for de som gikk på yrkesfaglig studielinje, men ikke for de som gikk på studieforberedende studielinje. Fordi t-testen kan være noe usikker med hensyn til logistisk regresjon kan en anta at det faktisk er en forskjell i effekten av mors inntekt mellom de som går på studieforberedende og yrkesfaglig studielinje.

Når det gjelder effekten av karakterer så viser t-testen at effekten av karakterprestasjoner er signifikant ulik for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglige studielinjer. Betydningen av karakterer er større for de som har gått på studieforberedende studielinje enn

³² Tabell 6.5 og 6.6 hvor t-testene er utført er lagt med som appendiks i den oppgaven.

for de som har gått på yrkesfaglig studielinje. Effektforskjellen av annengradsleddet er ikke signifikant.

6.10 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg forsøkt å besvare forskningsspørsmål I: *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre?*

Hovedfunnene i dette kapittelet kan oppsummeres i 3 punkter

- *Karakterer* har stor betydning for sannsynligheten for å være i arbeid når ungdommene holdes like med hensyn til sosioøkonomisk og demografisk bakgrunn. Effekten av ungdomsskolekarakterer er imidlertid kurvelineær, og øker frem til et visst punkt før den får negativ betydning. T-testene viser at karakterer har større betydning for ungdom som har gått på studieforbereende linjer enn yrkesfaglige linjer. Effekten av karakterer reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.
- Effekten av *mor og fars inntekt* reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til ungdomsskolekarakterer. Overraskende nok *blir* noen av regresjonskoeffisientene tilknyttet *mor og fars utdanning* for de som går på yrkesfaglig studielinje signifikante når ungdomsskolekarakterer inkluderes. Effekten blir altså større. Betydningen av mor og fars inntekt og utdanning reduseres, og blir i visse tilfeller borte, når kandidatene holdes like med tanke på tidligere arbeidserfaring og antall år på videregående skole i tillegg til ungdomsskolekarakterer. Disse to meritvariablene har i seg selv stor betydning for ungdommens sannsynlighet for å være i arbeid.
- Også etter at ungdommene holdes like med hensyn til meritter (ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen), har sosioøkonomisk status noe betydning. Betydningen er imidlertid varierende. For de som har gått på studieforbereende har fars inntekt så vidt forklaringskraft, og hovedbildet er at sannsynligheten for å være i arbeid nesten ikke varierer med fars inntekt. Mors inntekt, og mor og fars utdanning har ikke forklaringskraft. For de som har gått på yrkesfaglige studielinjer har både fars utdanning og far og mors inntekt forklaringskraft. Effekten av fars utdanning er negativ i den forstand at de med fedre med påbegynt videregående skole og universitets eller høyskoleutdanning har

lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn ungdom med fedre med lav utdanning. Mor og fars inntekt har positiv effekt på sannsynligheten for å være i arbeid. Den positive effekten er imidlertid noe ujevn. Det må også nevnes at effektene er ganske små.

T-testene viser at bortsett fra at effekten av å ha fedre med påbegynt videregående skole er større for de som har gått på yrkesfaglig enn studieforbereende linje, så er ingen av effektene knyttet til de sosioøkonomiske variablene signifikant ulike for de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglig studielinje. Til tross for at t-testene ikke viser noen effektforskjeller hos de øvrige sosioøkonomiske variablene, vil jeg allikevel argumentere for at mors inntekt har større effekt for de som går på yrkesfaglig studielinje da LR-testen viser en forklaringskraft for disse ungdommene, men ikke for de som har gått på studieforbereende linjer.

7 Grad av arbeidsmarkedstilknytning - heltid eller deltid?

Forrige kapittel viste at både sosioøkonomisk bakgrunn, da hovedsakelig mor og fars inntekt, og ungdomsskolekarakterer er av noe betydning for om ungdom som har sluttet på videregående skole er i inntektsgivende arbeid når de er 21 år. I dette kapitlet skal jeg undersøke om sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har betydning for om ungdommene som er i arbeid enten er i heltidsarbeid eller deltidsarbeid. Kapitlet tar altså for seg forskningsspørsmål II: *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i heltidsarbeid blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre og som er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder?*

Utvalget disse analysene baserer seg på er altså ungdom som har sluttet på videregående skole, men som er tilknyttet arbeidsmarkedet når de er 21 år. For å belyse dette spørsmålet organiseres kapitlet på samme måte som kapittel 6. Det vil si at jeg først redegjør for analysestrukturen, før jeg deretter presenterer resultatene som er mest interessante i forhold til hypotesene som er utledet i forbindelse med forskningsspørsmål II. Avslutningsvis oppsummerer jeg hovedfunn.

7.1 Analyseopplegg

Akkurat som i kapittel 6 er analysene i dette kapitlet gjengitt i to tabell 7.0 og 7.1, under avsnitt 7.2. Tabell 7.0 viser til ungdom som har gått på studieforbereende linjer, mens tabell 7.1 viser til ungdom som har gått på yrkesfaglige linjer. Både tabell 7.0 og 7.1 består av fire modeller hver. Modellene i tabell 7.0 er merket 1a, 2a, 3a og 4a. Modellene i tabell 7.1 er merket 1b, 2b 3b og 4b. I det kommende vil resultatene av analysene i tabell 7.0 og 7.1 redegjøres for parallelt.

De deskriptive analysene i kapittel 5 viste at for de som gikk på yrkesfaglig studieretning var sammenhengen mellom mors og fars inntekt og det å være i heltidsarbeid positiv, men ujevn. For de som gikk på studieforbereende studieretning så man ingen klar sammenheng mellom disse to forholdene. Når det gjaldt mor og fars utdanning viste krysstabellene at for de som hadde gått på studieforbereende linjer sank sannsynligheten for å være i heltidsarbeid jo høyere mor og fars utdanningsnivå ble. For de som har gått på yrkesfaglig studielinje var ikke

denne effekten like tydelig, men de ungdommene med mødre og fedre med universitets- og høyskoleutdanning var i mindre grad i heltidsarbeid enn de ungdommene med foreldre med lavest utdanning. I modell 1a (tabell 7.0) og 1b (tabell 7.1) beskrives det kort hvordan effekten av sosioøkonomisk status ser ut når det tas hensyn til variablene *kjønn*, *innvandringsstatus* og *bosted* i modell 1a og b.

I modell 2a (tabell 7.0) og 2b (tabell 7.1) inkluderes studielinjer som kontrollvariabel.

I modell 3a (tabell 7.0) og 3b (tabell 7.1) inkluderes variabelen *ungdomsskolekarakterer*. Jeg undersøker effekten av karakterer, og hvordan betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn endrer seg når karakterer inkluderes og får således testet *hypotese 4 sysselsettingsgrad* og *hypotese 5 sysselsettingsgrad*.

I modell 4a (tabell 7.0) og 4b (tabell 7.1) inkluderes variablene *antall år gått på videregående skole* og *tidligere arbeidserfaring*. Jeg undersøker hvilken betydning disse har for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid når sosioøkonomisk status og ungdomsskolekarakterer holdes likt, og får dermed undersøkt *hypotese 6 sysselsettingsgrad* og *hypotese 7 sysselsettingsgrad*. Ved å inkludere disse variablene får jeg også undersøkt hvordan effekten av sosioøkonomisk bakgrunn endrer seg og dermed svart på *hypotese 8 sysselsettingsgrad*.

I modell 4a og 4b undersøkes til slutt hvilken effekt sosioøkonomisk bakgrunn har. Flere hypoteser med forventning om effekten av sosioøkonomisk bakgrunn ble utledet i kapittel 3. Årsaken til disse hypotesene testes i modell 4a og 4b er at disse modellene gir det mest korrekte bildet av hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn har, ettersom de inkluderer variablene som kan tenkes å være konfunderende med sosioøkonomisk status.

Hypotesene som testes er *hypotese 1a, 1b, 1c og 1d sysselsettingsgrad*, som ble utledet av *ambisjons- og preferansmekanismen*. *Kontakmekanismen* resulterte i *hypotese 2a, 2b, 2c og 2d sysselsettingsgrad*, mens *hypotese 3a og 3b sysselsettingsgrad* ble utformet på bakgrunn av *diskrimineringsmekanismen*.

7.2 Betydning av sosioøkonomisk status ved kontroll for demografiske variabler

Tabell 7.0 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på studieforberedende studieretning. Dikotom avhengig variabel: heltidsarbeid ved 21 års alder

	Studieforberedende											
	Modell 1a			Modell 2a			Modell 3a			Modell 4a		
	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.
Far utdanning												
Påbegynt videregående	-,068	,096	ns	-,064	,096	ns	-,053	,096	ns	-,052	,097	ns
Avsluttet videregående	-,123	,081	ns	-,122	,081	ns	-,138	,081	ns	-,144	,082	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,590	,099	*	-,587	,099	*	-,528	,100	*	-,514	,101	*
Ikke info om far utdanning	-,109	,176	ns	-,101	,176	ns	-,124	,177	ns	-,118	,179	ns
mor utdanning												
Påbegynt videregående	-,155	,089	ns	-,151	,089	ns	-,138	,090	ns	-,151	,090	ns
Avsluttet videregående	-,187	,080	***	-,185	,081	***	-,160	,081	***	-,153	,082	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,392	,091	*	-,386	,091	*	-,322	,092	*	-,309	,093	*
Ikke info om far utdanning	,218	,227	ns	,224	,227	ns	,217	,228	ns	,201	,230	ns
Far inntekt												
Desil2	-,190	,165	ns	-,191	,165	ns	-,179	,166	ns	-,181	,168	ns
Desil3	-,126	,165	ns	-,128	,165	ns	-,149	,167	ns	-,174	,168	ns
Desil4	-,141	,164	ns	-,136	,165	ns	-,161	,166	ns	-,189	,167	ns
Desil5	,069	,163	ns	,066	,164	ns	,014	,165	ns	-,019	,166	ns
Desil6	,001	,163	ns	-,004	,164	ns	-,035	,165	ns	-,069	,166	ns
Desil7	,027	,161	ns	,027	,161	ns	-,013	,163	ns	-,038	,164	ns
Desil8	,122	,159	ns	,113	,159	ns	,099	,161	ns	,058	,162	ns
Desil9	-,001	,158	ns	,006	,158	ns	-,025	,160	ns	-,053	,161	ns
Desil10	-,101	,156	ns	-,093	,156	ns	-,107	,158	ns	-,145	,159	ns
Mor inntekt												
Desil2	-,150	,157	ns	-,144	,158	ns	-,133	,159	ns	-,156	,160	ns
Desil3	,039	,152	ns	,032	,152	ns	,022	,153	ns	-,016	,155	ns
Desil4	,008	,154	ns	,004	,154	ns	-,012	,155	ns	-,051	,156	ns
Desil5	,022	,152	ns	,026	,152	ns	,014	,153	ns	-,018	,154	ns
Desil6	,025	,149	ns	,028	,149	ns	,007	,150	ns	-,059	,151	ns
Desil7	,084	,150	ns	,073	,150	ns	,065	,151	ns	,033	,152	ns
Desil8	,301	,149	***	,303	,149	***	,288	,151	ns	,225	,152	ns
Desil9	,256	,147	ns	,259	,147	ns	,226	,149	ns	,156	,150	ns
Desil10	-,072	,147	ns	-,074	,148	ns	-,080	,149	ns	-,139	,150	ns
Kjønn (mann)												
	,334	,061	*	,309	,061	*	,276	,063	*	,290	,064	*
innvandringsstatus												
Etterkommere og førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlige	-1,070	,435	***	-1,040	,435	***	-,958	,441	***	-,971	,443	***
Etterkommere fra ikke-vestlige land	-,866	,204	*	-,846	,205	*	-,838	,207	*	-,829	,208	*
førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-	-,268	,153	ns	-,255	,153	ns	-,251	,154	ns	-,249	,156	ns
Bosted												
Sørlandet	-,151	,164	ns	-,137	,164	ns	-,143	,165	ns	-,190	,166	ns
Trøndelag	,040	,166	ns	,038	,166	ns	,056	,168	ns	,046	,169	ns
Østlandet (uten oslo)	,141	,118	ns	,142	,118	ns	,182	,119	ns	,177	,120	ns
Vestlandet	,049	,109	ns	,046	,109	ns	,078	,110	ns	,047	,111	ns
Nord Norge	,102	,134	ns	,098	,135	ns	,141	,136	ns	,117	,137	ns
Studieretning studieforberedende												
Musikk, dans og drama				-,171	,178	ns	-,108	,181	ns	-,096	,182	ns
idrettsfag				,291	,110	**	,226	,111	***	,215	,112	ns
Medier og kommunikasjon				,167	,148	ns	,210	,150	ns	,240	,152	ns
karakterer							1,246	,163	*	1,096	,169	*
karakterer*karakterer							-,410	,049	*	-,379	,050	*
Tidligere arbeidserfaring												
										,604	,099	*
Antall år gått på skolen												
Falt fra etter 2 år										,383	,198	ns
Falt fra etter 3 år										,424	,172	**
Konstant												
	-,234	,194	ns	-,250	,195	ns	-1,000	,232	*	-1,707	,279	*
2LL	6395,87			6386,727			6305,601			6260,260		
2LL change	190,252***			9,14*			81,127***			46,152***		
N	4848			4848			4848			4848		
Referansekategori for de som har gått på studieforberedende studieretning er majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole, har mor og far i inntektsdesil 1, har karaktersnitt 2,0, har ikke tidligere arbeidserfaring og har gått på skolen et år. * p<0.001, ** p<0.01, ***p<0.05. ns=ikke signifikant												

Tabell 7.1 Binær logistisk regresjon for ungdom som har gått på yrkesfaglig studieretning.
Dikotom avhengig variabel: heltidsarbeid ved 21 års alder

	Yrkesfaglig											
	Modell 1 b			Modell 2b			Modell 3b			Modell 4b		
	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.	B	S.E.	Sig.
Far utdanning												
Påbegynt videregående	,085	,073	ns	,088	,073	ns	,056	,074	ns	,064	,075	ns
Avsluttet videregående	-,008	,062	ns	,003	,063	ns	-,023	,063	ns	-,016	,064	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,164	,107	ns	-,127	,108	ns	-,186	,109	ns	-,161	,110	ns
Ikke info om far utdanning	,007	,135	ns	,009	,136	ns	,009	,137	ns	,006	,139	ns
mor utdanning												
Påbegynt videregående	,141	,071	***	,135	,072	ns	,106	,072	ns	,128	,073	ns
Avsluttet videregående	,074	,067	ns	,062	,067	ns	,032	,068	ns	,041	,069	ns
Universitets eller høyskoleutdanning	-,305	,096	*	-,303	,097	**	-,357	,098	*	-,325	,099	*
Ikke info om far utdanning	,173	,167	ns	,201	,168	ns	,226	,170	ns	,290	,174	ns
Far inntekt												
Desil2	-,139	,118	ns	-,148	,119	ns	-,169	,120	ns	-,204	,122	ns
Desil3	-,022	,118	ns	-,042	,119	ns	-,061	,119	ns	-,123	,121	ns
Desil4	-,016	,119	ns	-,024	,120	ns	-,041	,121	ns	-,099	,123	ns
Desil5	,369	,120	**	,367	,121	**	,341	,122	**	,283	,124	***
Desil6	,340	,121	**	,330	,122	**	,294	,122	**	,224	,124	ns
Desil7	,271	,123	***	,252	,124	***	,207	,125	ns	,133	,127	ns
Desil8	,185	,125	ns	,186	,126	ns	,140	,127	ns	,063	,129	ns
Desil9	,383	,126	**	,372	,127	**	,327	,128	**	,253	,130	ns
Desil10	,300	,139	**	,286	,139	**	,249	,140	ns	,195	,142	ns
Mor inntekt												
Desil2	-,064	,112	ns	-,058	,113	ns	-,059	,114	ns	-,089	,116	ns
Desil3	,101	,113	ns	,113	,114	ns	,089	,115	ns	,044	,117	ns
Desil4	,163	,111	ns	,161	,112	ns	,140	,113	ns	,065	,115	ns
Desil5	,308	,114	**	,320	,114	**	,298	,115	**	,242	,117	***
Desil6	,138	,116	ns	,135	,116	ns	,111	,117	ns	,024	,119	ns
Desil7	,329	,115	**	,311	,116	**	,285	,117	**	,203	,118	ns
Desil8	,428	,116	*	,413	,117	*	,399	,117	*	,308	,119	**
Desil9	,220	,119	ns	,210	,119	ns	,196	,120	ns	,107	,122	ns
Desil10	,167	,129	ns	,185	,130	ns	,145	,131	ns	,050	,132	ns
Kjønn (mann)	,986	,052	*	,578	,075	*	,678	,077	*	,688	,078	*
innvandringsstatus												
Etterkommere og førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlige land	,336	,379	ns	,367	,382	ns	,313	,390	ns	,392	,394	ns
Etterkommere fra ikke-vestlige land	,030	,211	ns	,024	,213	ns	,007	,213	ns	,067	,217	ns
førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land	,125	,140	ns	,124	,141	ns	,142	,143	ns	,203	,145	ns
Bosted												
Sørlandet	,115	,147	ns	,114	,148	ns	,156	,149	ns	,152	,151	ns
Trøndelag	-,102	,143	ns	-,124	,145	ns	-,089	,146	ns	-,052	,148	ns
Østlandet (uten oslo)	,102	,117	ns	,072	,119	ns	,106	,119	ns	,106	,121	ns
Vestlandet	,010	,112	ns	,014	,114	ns	,041	,114	ns	,020	,116	ns
Nord Norge	,051	,127	ns	,022	,129	ns	,000	,130	ns	-,020	,131	ns
Studieretning yrkesfaglig												
Naturbruk				-,164	,119	ns	-,207	,120	ns	-,202	,121	ns
Formgivingsfag				-,702	,104	*	-,800	,106	*	-,745	,108	*
Hotell-og næringsmiddelfag'				-,607	,094	*	-,655	,095	*	-,627	,096	*
Byggfag				-,134	,089	ns	-,188	,089	***	-,174	,091	ns
Tekniske byggfag				-,387	,140	**	-,411	,140	**	-,426	,142	**
Elektrofag				,011	,102	ns	-,147	,105	ns	-,093	,107	ns
Helse og sosialfag				-,702	,108	*	-,742	,109	*	-,691	,110	*
Kjemi- og prosessfag og Trearbeiderfag				-,370	,197	ns	-,382	,197	ns	-,358	,200	ns
Salg og service				-,232	,118	***	-,339	,119	**	-,301	,121	**
karakterer							,709	,116	*	,671	,118	*
karakterer*karakterer							-,180	,049	*	-,177	,049	*
Tidligere arbeidserfaring										,993	,083	*
Antall år gått på skolen												
Falt fra etter 2 år										-,042	,080	ns
Falt fra etter 3 år										-,137	,081	ns
Konstant	-1,061	,159	*	-,466	,178	**	-,872	,187	*	-1,559	,208	*
2LL	9173,112			9092,706			9028,678			8866,821		
2LL change	487,748***			80,406***			64,028***			161,857***		
N	6970			6970			6970			6970		
Referansekategori for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er majoritetsjenter som har gått på mekanisk studielinje, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole, har mor og far i inntektsdesil 1, har karaktersnitt 2,0, har ikke tidligere arbeidserfaring og har gått på skolen et år.* p<0.001, ** p<0.01, ***p<0.05. ns=ikke signifikant												

Modell 1a og 1b viser signifikante endringer i -2LL og vi ser at modell 7.0 og 7.1 er bedre tilpasset data enn en modell hvor kun konstantleddet inngår. Som påpekt i kapittel 6 er det imidlertid ikke mulig å vite om disse endringene skyldes mor og fars inntekt og utdanning. Ved å følge samme operasjon som i forrige kapittel (ikke vist i modell 7.0 eller 7.1)³³, finner jeg at *mors og fars inntekt og mors utdanning* fører til at modellen blir signifikant forbedret for de som har gått på *yrkesfaglig studielinje*, mens *mors og fars utdanning og mors inntekt* fører til tilsvarende for ungdom som har gått på *studieforberedende linjer* når modellen allerede inneholder variablene kjønn, innvandringsstatus og bosted. Det vil si at det er disse sosioøkonomiske variablene som har forklaringskraft med hensyn til hvorfor noen frafallsungdom er i heltidsarbeid og andre er i deltidsarbeid. Til tross for at disse sosioøkonomiske variablene fører til at modellen bedres signifikant så viser regresjonskoeffisientene tilknyttet disse sosioøkonomiske variablene i modell 1a og 1b at effekten er varierende. Jeg vil i de påfølgende avsnittene raskt kommentere effekten til de variablene som har forklaringskraft.

For ungdom som har sluttet på *studieforberedende* linjer (modell 1a), har de med fedre med *universitets eller høyskoleutdanning* lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de med fedre med lavere utdanning enn videregående skole når man kontrollerer for kjønn, bosted og innvandringsstatus og de resterende sosioøkonomiske variablene (heretter: demografiske variabler). Mellom de øvrige utdanningskategoriene til fedre viser analysene ingen statistiske signifikante forskjeller gitt modellens referansekategori. Når det gjelder *mors utdanning* har ungdommene med mødre med *avsluttet videregående skole og universitets eller høyskoleutdanning* statistisk signifikant lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid, sammenlignet med de ungdommene som har mødre med lavere utdanning enn videregående skole når ungdommene holdes like med hensyn til demografiske variabler.

Med tanke på *inntekt*, ser vi at kun ungdom med mødre i inntektsdesil 8 har høyere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid sammenlignet med ungdom med mødre i inntektsdesil 1, når det kontrolleres for demografiske variabler.

For ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinje har ungdom med *mødre med påbegynt videregående skole* større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn ungdom med mødre med lavere utdanning enn videregående skole, når de holdes like med hensyn til

³³ Tabell 7.2 hvor denne operasjonen vises ligger som appendiks til denne oppgaven.

demografiske variabler. Ungdom med mødre med *universitets eller høyskoleutdanning* har lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid ved kontroll for tilsvarende.

Med hensyn til *fars inntekt* ser vi at de i desil 2,3 og 4 har noe lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de i desil 1. Fra desil 4 til desil 5 øker sannsynligheten for å være i heltidsarbeid med fars inntekt, før den deretter flater ut. Øker sannsynligheten for å være i heltidsarbeid fra desil 1 til desil 5 før den deretter flater ut. Vi må merke oss at regresjonskoeffisientene tilknyttet desil 2,3, 4 og 8 ikke er signifikante gitt referansekategori til modellen. Med hensyn til effekten av mors inntekt så er den positiv. Det er imidlertid bare regresjonskoeffisientene tilknyttet inntektsdesil 5,7 eller 8 er signifikante, gitt modellens referansekategori. Forskjellene mellom disse tre desilene er små.

7.3 Innvandringsstatus, bosted og kjønn

Over de neste avsnittene skal jeg kort redegjøre for effektene av variablene innvandringsstatus og kjønn. Bosted har ingen signifikant effekt verken for ungdom som går på studieforberevende eller yrkesfaglig linjer og vil derfor ikke kommenteres. Sannsynlighetene nedenfor er basert på følgende referansegruppe: Majoritetsjenter med mødre og fedre med lavere utdanning med videregående skole som har mødre og fedre i inntektsdesil 5 og bor i Oslo. Dette gjelder både de som har gått på studieforberevende og yrkesfaglig studielinje.

Innvandringsstatus

Majoritetsungdommene som har gått på studieforberevende linjer har 46,4 prosent sannsynlighet for å være i heltidsarbeid relativt til deltidsarbeid. Til sammenligning har *etterkommere eller innvandrere fra vestlige land* bare 22,9 prosent sannsynlighet for å være i heltidsarbeid. *Ikke-vestlige etterkommere* har 26,7 prosent sannsynlighet for å være i heltidsarbeid³⁴. Av *modell 1b* (tabell 7.1) ser vi at regresjonskoeffisientene knyttet til innvandringsstatus ikke er signifikante, når analysene kontrollerer for demografiske variabler og jeg vil derfor ikke kommentere effekten av innvandringsstatus for yrkesfaglige ungdom nærmere.

³⁴ Det er viktig å merke seg at det kun er 59 personer i mitt utvalg som har gått på studieforberevende studielinje og som er etterkommer eller førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlige land. På grunn av det lave antallet ungdom i denne kategorien må funn tolkes med varsomhet.

Kjønnforskjeller

Både blant de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglige studielinjer har menn en signifikant større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn kvinner når sosioøkonomisk status, innvandringsstatus, bosted og studielinjer holdes likt (modell 1a og 1b). En kvinne som har gått på studieforbereende linje har 46,4 prosent sannsynlighet for å være i heltidsarbeid. Det tilsvarende for menn er 54,7 prosent.

For de ungdommene som har gått på yrkesfaglig studielinje er kjønnforskjellene enda større. En kvinne har 40,5 prosent sannsynlighet for å være i heltidsarbeid, mens en mann har 64,6 prosent sannsynlighet for det tilsvarende.

7.4 Studielinjer

I modell 2a (tabell 7.0) og 2b (tabell 7.1) inkluderes studielinjer som en kontrollvariabel. -2LL reduseres signifikant og vi kan slutte at *studielinje* påvirker den avhengige variabelen signifikant.

Modell 2a viser at av de som har falt fra studieforbereende linjer så har de som har gått på *idrettsfag* signifikant større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid ved 21 års alder enn ungdom som har gått på allmennfaglig studielinje, når sosioøkonomisk status, kjønn, bosted og innvandringsstatus holdes likt. For de ungdommene som har gått på yrkesfaglig studielinje (modell 2b) har de som gikk på studielinjene *formgivingsfag, hotell- og næringsmiddelfag, tekniske byggfag, helse og sosialfag* og *salg og service* signifikant lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de som har gått på mekaniske fag ved kontroller for sosioøkonomisk status, kjønn, bosted og innvandringsstatus³⁵.

Vi ser at den signifikante betydningen av å ha en mor med påbegynt videregående skole som vi så i modell 1b, forsvinner når vi inkluderer studielinjer. Med unntak av dette, og ubetydelige endringer i koeffisientestimatene, så er det ingen endring av betydningen av sosioøkonomisk status fra modell 1a og 1b til modell 2a og 2b.

³⁵ Det er testet for samspill mellom studielinje og kjønn. Ingen av samspillene var signifikante.

7.5 Betydningen av ungdomsskolekarakterer

I modell 3a (tabell 7.0) og 3b (tabell 7.1) inkluderer jeg ungdomsskolekarakterer for å 1) undersøke hvilken betydning karakterer har for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid når sosioøkonomisk status holdes likt og 2) undersøke i hvilken grad det å inkludere ungdomsskolekarakterer i analysene påvirker effekten av sosioøkonomisk status. Jeg får altså undersøkt *hypotese 4 sysselsettingsgrad* og *hypotese 5 sysselsettingsgrad*, som henholdsvis forventer at sannsynligheten for å være i heltidsarbeid øker med ungdommenes karaktersnitt, og at effekten av sosioøkonomisk status reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til karakterer. Mekanismen som undersøkes er altså meritmekanismen.

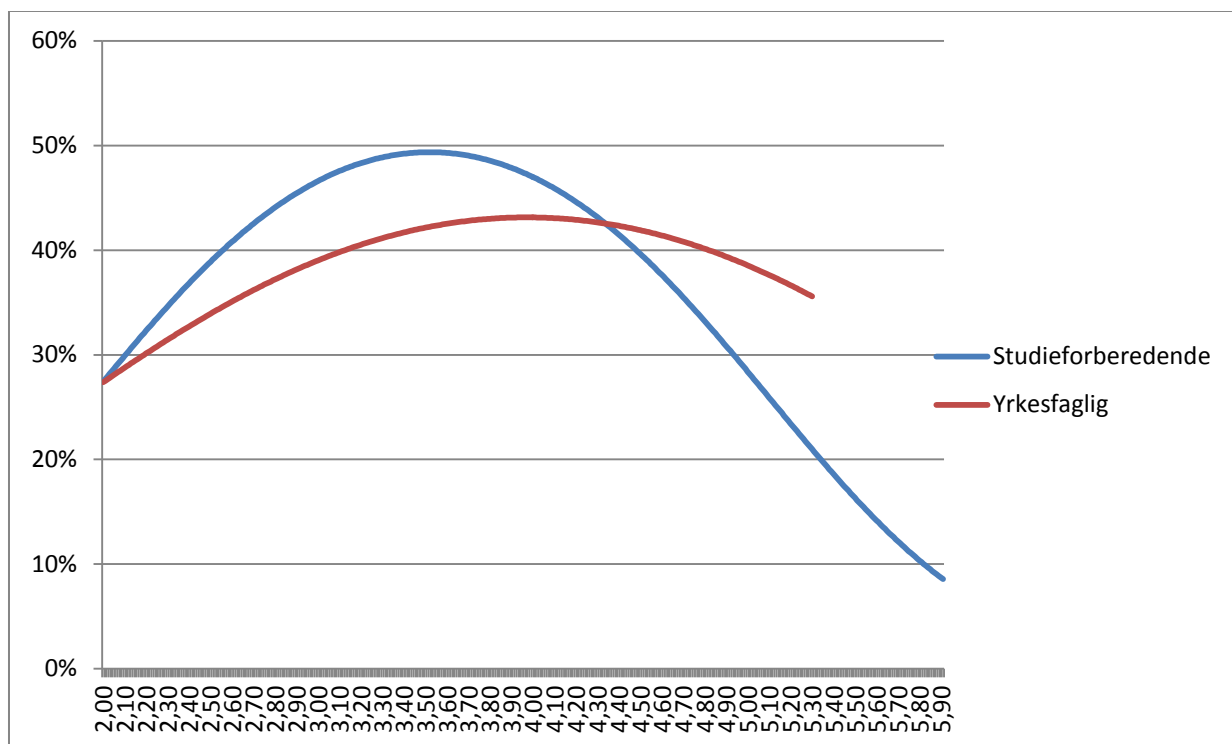
Jeg inkluderer også et annengradsledd for ungdomsskolekarakterer for å undersøke om det er en kurvilinear sammenheng mellom karakterer og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid.

De signifikante 2LL endringene i Modell 3a og 3b viser at det å inkludere karakterer i analysene fører til en signifikant forbedring av modellens tilpasning til datasettet og vi slutter at karakterer har signifikant påvirkning på den avhengige variabelen

Videre viser modell 3a og 3b, at både karakterer og annengradsleddet har signifikant betydning for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid, både for ungdom som har gått på studieforbredende og yrkesfagliges studieretninger, når ungdommene holdes like med hensyn til sosioøkonomisk bakgrunn, demografiske forhold og studielinje³⁶. I figur 7.1 illustreres den kurvilineære betydningen av karakterer for elever som falt fra studieforbredende og yrkesfaglige linjer, kontrollert for demografiske og sosioøkonomiske variabler. Man bør merke seg at referansegruppen figuren er basert på er en noen annen referansegruppe enn den i tabell 7.0 og 7.1. Dette er gjort for å skape en mer gjennomsnittlig referansegruppe

³⁶ Det er kontrollert for samspill mellom sosioøkonomisk status (mor og fars inntekt og utdanning) og karakterer. Samspillene var ikke signifikante med unntak for ungdom med fedre i inntektsdesil 10. For disse hadde karakterer mindre betydning enn for de med fedre i desil 1. Samspillet var også signifikant for mødre i inntektsdesil 8 for ungdom som gikk på studieforbredende linjer. For disse hadde karakterer mer å si enn for de i desil 1. Det er også testet for samspill mellom innvandringsstatus og karakterer. Samspillene var ikke signifikante. Det testet for samspill mellom kjønn og karakterer. For ungdom som har gått på yrkesfaglig studieretning er samspillet ikke signifikant, mens det var signifikant for ungdom som gikk på studieforbredende linjer. Karakterer har noe større betydning for jenter enn for gutter.

Figur 7.0 sammenhengen mellom karakterer og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid ved 21 års alder etter studieretning, kontrollert for demografiske og sosioøkonomiske variabler.

Note: Figuren er basert på følgende referansekategorier. Studieforberedende linjer: majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole og har mor og far i inntektsdesil 5. Referansekategori for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er majoritetsjenter som har gått på studielinjen helse og sosial, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole og har mor og far i inntektsdesil 5.

Vi ser av figur 7.0 at karakterer har en positiv betydning for å være i heltidsarbeid både for de som går på yrkesfaglig og studieforberedende linjer frem til et visst punkt, før effekten avtar og får negativ betydning. Toppunktet for de som har gått på studieforberedende linje (rød linje) er 3,52, mens det for de som har gått på yrkesfaglig studielinje (blå linje) er 3,96. Fordi ungdomsskolekarakterer kun har positiv effekt frem til et visst punkt før den avtar og deretter blir negativ, kan jeg kun gi delvis støtte til hypotese 4 *sysselsettingsgrad*.

Som i kapittel 6 så må det påpekes at den kraftige ukurven kan skyldes at det er få individer som har de høyeste karakterene. Dette betyr ikke at kurven ikke er reell, men at den kanskje ikke er så ”sterk”.

7.5.1 Sosioøkonomisk bakgrunn – liten redusert effekt

De samme sosioøkonomiske variablene som bidro til at modellen ble signifikant forbedret (hadde forklaringskraft) i modell 1a og 1b og 2a og 2b fører til at modellen bedres signifikant også etter at analysene tar hensyn til ungdomsskolekarakterer³⁷.

Modell 3a og 3b viser imidlertid at regresjonskoeffisientverdiene tilknyttet mor og fars inntekt og utdanning hovedsaklig reduseres eller blir borte når ungdomsskolekarakterer inkluderes i analysen. Det må påpekes at denne reduksjonen er svært liten. Noen av regresjonskoeffisientene tilknyttet foreldres utdanning blir litt større når karakterer inkluderes, men endringene er veldig, veldig små. Hovedsakelig viser analysene at litt av den effekten vi så av sosioøkonomisk status i modell 2a og 2b kan tilskrives ungdommens karakterer. Mer presist kan man anta at de ungdommene med foreldre med høy inntekt har høye karakterer, og at det er derfor effekten av foreldrenes inntekt reduseres. Når det gjelder reduksjonen av effekten av foreldres utdanning er denne vanskeligere å forklare. Foreldres utdanning har en negativ effekt i mine analyser (ungdom med foreldre med høy utdanning har lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid). Det er ikke sannsynlig at reduksjonen skyldes at de med foreldre med lav utdanning har høye karakterer, da forskning viser at det motsatte er tilfelle (Støren 2005:82). Dette vil diskuteres nærmere i avslutningskapittelet

Da det ikke er noen endring i hvilke sosioøkonomiske variabler som gir modellen bedre tilpasning til data, og den effektreduksjonen vi ser er veldig liten så gir jeg kun så vidt støtte til *hypotese 5 sysselsettingsgrad* som forventet at effekten av sosioøkonomisk status ville reduseres når ungdommene ble holdt like med hensyn til ungdomsskolekarakterer.

7.6 Arbeidserfaring og antall år på videregående skole

Som forklart i kapittel seks kunne det tenkes at årsaken til at ungdom med ulik sosioøkonomisk status hadde ulik sannsynlighet for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder, ikke skyldtes at de hadde ulike karakterer, men at de hadde sluttet på videregående skole på ulike tidspunkt eller at noen hadde tilegnet seg verdifull erfaring gjennom deltidsjobber da de gikk på videregående skole. Dette kan også være tilfellet for ungdommens sannsynlighet for å være i *heltidsarbeid*. I modell 4a og 4b undersøker jeg

³⁷ Tabell 7.3 hvor dette vises ligger som appendiks til denne oppgaven.

dette ved å inkludere variablene *tidligere arbeidserfaring* og *antall år på videregående skole* i analysene. Over de neste avsnittene vil jeg altså kunne svare på hypotese 6 og 7 *sysselsettingsgrad* som forventet at sannsynligheten for å være i heltidsarbeid øker med tidligere arbeidserfaring og antall år man har gått på skolen. Videre får jeg også undersøkt *hypotese 8 sysselsettingsgrad* som forventer at effekten av sosioøkonomisk bakgrunn reduseres når ungdommene holdes like med hensyn til tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen.

Det første vi kan merke oss er at det å inkludere tidligere arbeidserfaring og antall år på videregående skole i analysene gjør modellens tilpassning til data signifikant forbedret. Dette ser vi av de signifikante -2LL endringene fra modell 3a og 3b til modell 4a og 4b.

Videre viser modell 4a og 4b at de med arbeidserfaring har større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de som ikke har arbeidserfaring når kontrollert for andre forhold i modellen³⁸. Dette gjelder både for de ungdommene som falt fra studieforbedrende og de som falt fra yrkesfaglige linjer. På bakgrunn av dette gir jeg støtte til *hypotese 6 sysselsettingsgrad*.

Modell 4a viser også at de som har gått på studieforberedende studielinje i tre år har signifikant større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de som kun har gått på skolen i ett år når det kontrolleres for demografi, sosioøkonomisk status og karakterprestasjoner. For de som har gått på yrkesfaglige studielinjer har antall år man har gått på videregående skole ingen signifikant betydning for sannsynligheten for å være i inntektsgivende arbeid gitt referansegruppen i modell 4b. Fordi antall år gått på skolen kun har *noe* å si for de som har gått på studieforberedende linjer gis det kun delvis støtte til *hypotese 7 sysselsettingsgrad*.

Jeg vil videre se på hvordan effekten av sosioøkonomisk bakgrunn ser ut når analysene justerer for ulikheter i tidligere arbeidserfaring og tidspunkt elevene avsluttet videregående skole.

7.6.1 Sosioøkonomisk status- liten betydning

For det *første* er det viktig å påpeke at noen av de sosioøkonomiske variablene som førte til at modellen ble signifikant forbedret i modell3a og 3b, ikke lenger har en slik forklaringskraft

³⁸ Det er testet for samspill mellom tidligere arbeidserfaring og sosioøkonomisk status. Samspillene var hovedsakelig ikke signifikante. Effekten av inntektsdesil 7 og 9 tilknyttet henholdsvis mor og fars inntekt for de som hadde gått på yrkesfaglig studielinje hadde imidlertid noe mindre effekt for de som hadde tidligere arbeidserfaring. Det er ikke snakk om store forskjeller.

når tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen inkluderes i analysene. For de ungdommene som har gått på *studieforberedende studielinje* så er det nå *kun far og mors utdanning* som fører til at modellen tilpasses data signifikant. *Mors inntekt* har altså mistet sin betydning. For de som har gått på *yrkesfaglige studielinjer* har fortsatt både *mor og fars inntekt og mors utdanning* signifikant betydning (ikke vist i tabell 7.0 og 7.1)³⁹. For det *andre* viser modell 4a og 4b at regresjonskoeffisientestimatene som tilhører disse sosioøkonomiske variablene er redusert eller blitt borte når analysene tar hensyn til de to nye *merittvariablene*.

En kan altså si at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn, for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid, reduseres når analysene tar høyde for disse variablene. Det betyr at ulikheten knyttet til sannsynligheten for å være i heltidsarbeid egentlig kan forklares av at ungdommene har ulik arbeidserfaring eller har sluttet på forskjellige tidspunkter. På bakgrunn av dette gir jeg støtte til *hypotese 8 sysselsettingsgrad*, som forventer at effekten av sosioøkonomisk bakgrunn reduseres når tidligere arbeidserfaring og antall år på skolen inkluderes.

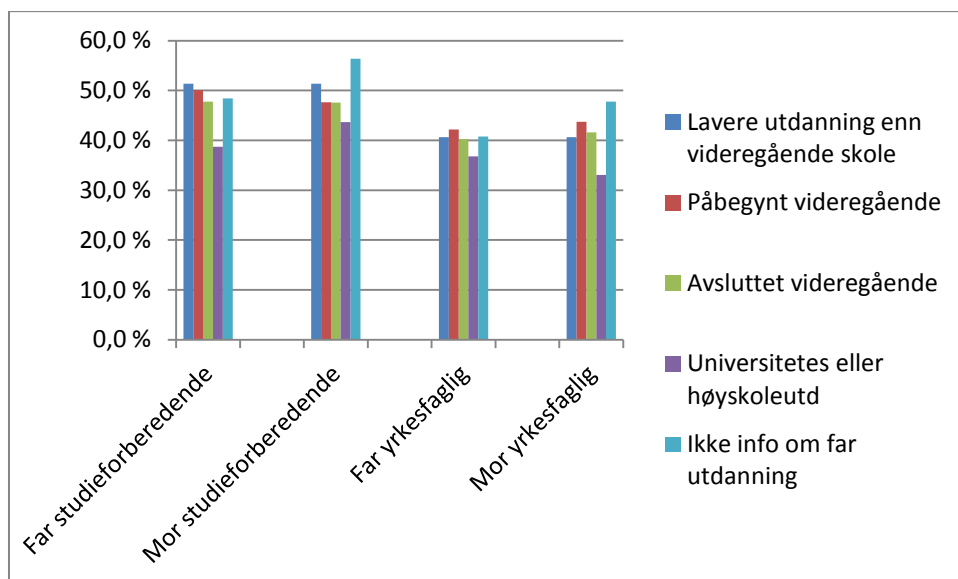
Til tross for at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn er redusert, så er den fortsatt delvis til stede. Over de neste avsnittene skal jeg mer presist redegjøre for denne effekten. I figur 7.1 og 7.2 nedenfor har jeg omregnet effektene vi ser av regresjonskoeffisientene til sannsynligheter. Figurene viser hvordan effekten av mor og fars utdanning og inntekt ser ut når demografiske variabler, studielinje, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år på videregående skole holdes likt. Jeg vil spesielt kommentere de sosioøkonomiske effektene som er signifikante i modell 4a og 4b. Det bør påpekes at figurene er beregnet på en noe annen referansegruppe enn referansegruppen i modell 4a (tabell 7.0) og modell 4b (tabell 7.1)⁴⁰.

³⁹ Tabell 7.4 hvor dette vises ligger som appendiks til denne oppgaven

⁴⁰ Det er kontrollert for samspill mellom antall år gått på skolen og sosioøkonomisk bakgrunn. Samspillene er ikke signifikante, med unntak av at mors inntektsdesil 6 og 10 for de som har gått på yrkesfaglig studielinje har noe lavere effekt for de som hadde tre år på skolen enn de som hadde gått ett år på skolen. Forskjellene er små.

Utdanning

Figur 7.1 sammenhengen mellom mor og fars utdanning og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer og tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.

Note: Referansekategori for de som har gått på studieforberedende studieretning er majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far i inntektsdesil 5, foreldre med mindre utdanning enn videregående skole, karaktersnitt 3,63, har gått tre år på videregående skole og har tidligere arbeidserfaring. Referansekategori for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er majoritetsjenter som har gått på helse og sosialfag, bor i Oslo, har mor og far i inntektsdesil 5, foreldre med mindre utdanning enn videregående skole, karaktersnitt 2,90, har gått tre år på videregående skole og har tidligere arbeidserfaring.

Figur 7.1 viser at for de som går på studieforberedende linje reduseres sannsynligheten for å være i heltidsarbeid jo høyere utdanning mor og far har. Unntaket er de med foreldre uten utdanningsinformasjon. Modell 4a (tabell 7.0) viser imidlertid at det *kun* er de med foreldre med universitets og høyskoleutdannelse som har *signifikant* lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid sammenlignet med de med foreldre med *lavere utdanning enn videregående skole*. Med hensyn til fars utdanning er forskjellen mellom disse to gruppene 12,7 prosent. Figuren viser at de tilsvarende tallene for ungdom med mødre med disse utdanningsnivåene er 7,7 prosentpoeng. Da *modell 4a* ikke viser statistisk signifikante forskjeller mellom de øvrige utdanningskategoriene til verken fedre eller mødre gitt referansekategori i modellen, vil ikke disse kommenteres nærmere.

For ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinje hadde ikke fars utdanning signifikant betydning for modellens tilpasning til data og vil derfor ikke kommenteres her. Når det gjelder mors utdanning viser figur 7.1 at det er noe forskjell i sannsynligheten for å være i heltidsarbeid avhengig av hvilken utdanningslengde mor har. Effekten er noe ujevn. Først stiger sannsynligheten for å være i heltidsarbeid med mors utdanningslengde, før den deretter

synker igjen. *Modell 4b* viser imidlertid at det kun er mødre med universitets- eller høyskoleutdanning som har signifikant effekt gitt referansegruppen i modell 4b. I følge figur 7.1 har disse 7,5 prosent lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn ungdom med foreldre med lavere utdanning enn videregående skole.

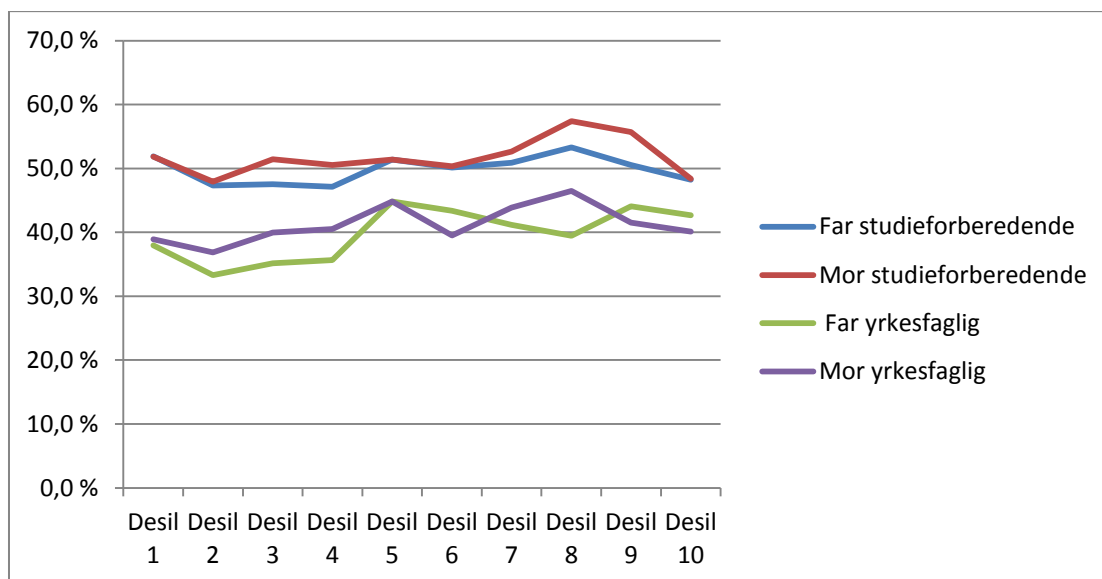
En foreløpig oppsummering viser altså at de med foreldre med lavest utdanning har større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de ungdommene med foreldre med høyest utdanning.

Fordi fars utdanning har delvis betydning for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid blant ungdom som har gått på studieforbereende linjer, og fordi effekten er negativ (de med fedre med universitets- og høyskoleutdannelse har lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de med fedre med lavere utdannelse enn videregående skole), gis det delvis støtte til *hypotese 2c og 3a sysselsetting*. Disse er knyttet til henholdsvis *kontakt- og diskrimineringsmekanismen* og forventer at jo høyere utdanning far har, jo lavere sannsynlighet er det for å være i arbeid når man er 21 år. *Hypotese 1c sysselsettingsgrad*, som var knyttet til ambisjons- og preferansmekanismen og forventet at fars utdanning hadde positiv effekt, får ikke støtte.

Mors utdanning har både betydning for ungdom som gikk på yrkesfaglige og studieforbereende studielinjer. Det er kun de med mødre med universitets- eller høyskoleutdannelse som har signifikant lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid sammenlignet med de med mødre med lavere utdanning enn videregående skole. Jeg gir derfor kun delvis støtte til *hypotese 2d og 3b sysselsettingsgrad*. Også disse hypotesene er knyttet til henholdsvis kontakt- og diskrimineringsmekanismen og forventer at jo høyere utdanning mor har, jo lavere sannsynlighet er det for å være i heltidsarbeid. *Hypotese 1d sysselsettingsgrad*, som var knyttet til ambisjons- og preferansmekanismen og forventet at mors utdanning hadde positivt effekt, får ikke støtte.

Inntekt

Figur 7.2 viser sammenhengen mellom mor og fars inntekt og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid etter studieretning, kontrollert for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer og tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole.

Note: Referansekategori for de som har gått på studieforberedende studieretning er majoritetsjenter som har gått på allmennfaglig studielinje, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole, har mor og far i inntektsdesil 5, karaktersnitt 3,63, har gått tre år på videregående skole og har arbeidserfaring. Referansekategori for de som har gått på yrkesfaglig studieretning er majoritetsjenter som har gått på sosial og helsefag, bor i Oslo, har mor og far med mindre utdanning enn videregående skole, har mor og far i inntektsdesil 5, karaktersnitt 2,90, har gått tre år på videregående skole og har tidligere arbeidserfaring.

Av figur 7.2 ser vi at for ungdom som har gått på *studieforberedende linjer* er sannsynligheten for å være i heltidsarbeid ganske lik uansett hvilken inntektsdesil mor og far har. Dette passer godt overrens med det faktum at verken *mor eller fars inntekt* hadde forklaringskraft for de som har gått på *studieforberedende linjer*. Disse variablene vil ikke kommenteres nærmere her

For de som har gått på *yrkesfaglig studielinje* hadde både mor og fars inntekt forklaringskraft, og man kan se en liten, positiv sammenheng mellom sannsynligheten for å være i heltidsarbeid og mor og fars inntekt. Det må imidlertid påpekes at det er et varierende mønster. Mer presist viser figuren at sannsynligheten for å være i heltidsarbeid først synker jo høyere fars inntekt er, før effekten deretter blir positiv og sannsynligheten øker. Fra desil 5 til desil 8 synker sannsynligheten igjen, før den så stiger frem til desil 9. Fra desil 9 til desil 10 synker den igjen. Når det gjelder mors inntekt så ser vi tilnærmet likt mønster. Først synker sannsynligheten fra desil 1 til desil 2, før effekten så blir positiv og sannsynligheten øker (noe ujevnt) til desil 8. Sannsynligheten for å være i heltidsarbeid synker fra desil 8 til desil 10. Av

modell 4b (tabell 7.1) ser vi også at det kun er de med mødre i inntektsdesil 5 og 8 som har signifikant større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid sammenlignet med de i inntektsdesil 1. Når det gjelder fars inntekt viser *modell 4b* at det kun er de med fedre i inntektsdesil 5 som har signifikant større sannsynlighet for å være i heltidsarbeid gitt referansegruppen modellen 4b er basert på.

Fordi fars inntekt har betydning for de som går på yrkesfaglig studielinjer, men effekten er veldig varierende, og ganske liten så gis det kun så vidt støtte til *hypotese 1a sysselsettingsgrad* som er knyttet til preferansmekanismen og forventer at fars inntekt har positiv betydning for sannsynligheten for å være i arbeid. *Hypotese 2a sysselsettingsgrad*, som er knyttet til kontaktmekanismen, og forventer at effekten av fars inntekt er negativ for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet ved 21 års alder forkastes.

Også mors inntekt har kun betydning for ungdom som går på yrkesfaglige studielinjer. Man kan se en svak positiv kurve. Det må nødvendigvis påpekes at effekten er varierende og at det kun er to regresjonskoeffisienter som er signifikante. Jeg gir derfor kun så vidt støtte til *hypotese 1b sysselsettingsgrad* som er knyttet til preferansmekanismen og forventer at mors inntekt har positiv betydning for sannsynligheten for å være i arbeid. *Hypotese 2b sysselsettingsgrad*, som er knyttet til kontaktmekanismen, og forventer at effekten av mors inntekt er negativ for sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet ved 21 års alder forkastes.

7.7 Karakterer- noe redusert betydning

Effekten av karakterer reduseres når variablene *tidligere arbeidserfaring* og *antall år på videregående skole* inkluderes i analysen. Spesielt gjelder dette effekten av karakterer for de ungdommene som har gått på studieforbereende studieretninger. Det betyr at noe av den effekten vi ser av karakterer i modell 3a og 3b egentlig skyldes antall år gått på videregående skole eller tidligere arbeidserfaring. Ved å inkludere disse variablene trinnvis i modell 4a og 4b (ikke vist her), så finner jeg at det er antall år gått på videregående skole som har størst ”skyld” i denne reduksjonen.

7.8 Ulike effekter for de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglige linjer?

Betydningen av sosioøkonomisk status og karakterer ser ut til å være noe ulik for de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglige studielinjer. Som forklart i kapittel seks kan disse effektforskjellene skyldes tilfeldigheter i datasettet. For å undersøke om effektforskjellene er signifikante så har jeg t-testet de ⁴¹.

T-testene viser at effekten av *mors og fars inntekt* ikke er signifikant forskjellig for de som har gått på studieforbereende og yrkesfaglig linje. Det må påpekes at -2LL testene viste at mor og fars inntekt hadde forklaringskraft for de ungdommene som gikk på yrkesfaglig studielinje, men ikke for de som har gått på studieforbereende studielinje. Fordi t-testen kan være noe usikker med hensyn til logistisk regresjon er det derfor rimelig å anta det faktisk er en forskjell i effekten av mors inntekt mellom de som går på studieforbereende og yrkesfaglig studielinje.

Når det gjelder *mor og fars utdanning* viser t-testene at effekten av å ha fedre med universitets eller høyskoleutdanning er større for de som går på studieforbereende linjer enn for de som går på yrkesfaglig studielinjer. T-testene vi har gjort av mors utdanning viser at det er en signifikant effektforskjell mellom de som har gått studieforbereende og yrkesfaglige studielinjer og har mødre med påbegynt videregående skole. Det må nevnes at regresjonskoeffisientene tilknyttet det å ha mødre med påbegynt videregående skole ikke er signifikante verken for de som har gått på studieforbereende eller yrkesfaglig studielinje.

Effekten av ungdommenes karakterprestasjoner viser seg å være signifikant større for de som har gått på studieforbereende studielinje enn for de som har gått på yrkesfaglig studielinje.

7.9 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg forsøkt å besvare forskningsspørsmål II: *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i heltidsarbeid blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre og som er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder?*

Hovedfunnene i dette kapittelet kan oppsummeres i 3 punkter

- *Karakterer* har betydning for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid når ungdommene holdes like med hensyn til sosioøkonomisk og demografisk bakgrunn.

⁴¹ Tabell 7.5 og 7.6 hvor t-testene er utført er lagt med som appendiks i den oppgaven.

Effekten av ungdomsskolekarakterer er i likhet med kapittel 6 kurvelineær, og øker frem til et visst punkt før den får negativ betydning for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid. Effekten av karakterer ser ut til å være større for de som har gått på studieforbereidende linje enn for de som har gått på yrkesfaglig studielinje. Effekten av karakterer reduseres når tidligere arbeidserfaring og antall år gått på videregående skole inkluderes i analysene.

- Effekten av *sosioøkonomisk status* reduseres i noen grad når ungdommene holdes like med hensyn til ungdomsskolekarakterer. Det må nevnes at denne reduksjonen er veldig liten. Betydningen av sosioøkonomisk status reduseres ytterligere og blir i visse tilfeller borte når kandidatene i tillegg holdes like med tanke på tidligere arbeidserfaring og hvor mange år man har gått på videregående skole. Disse merittvariablene har i seg selv også betydning.
- Også etter at ungdommene holdes like med hensyn til meritter (ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen), har *sosioøkonomisk status* noe betydning. Betydningen er imidlertid varierende. For de som har gått på *studieforbereidende* linjer har far og mors utdanning forklaringskraft. Det å ha foreldre med høy utdanning har en negativ effekt på sannsynligheten for å få seg heltidsarbeid. Mor og fars inntekt har ikke betydning. For de som har gått på *yrkesfaglige* studielinjer har fars, men ikke mors utdanning betydning. I likhet med de ungdommene som har gått på studieforbereidende linjer, har de med fedre med høyere utdanning lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid. Både mor og fars inntekt har forklaringskraft. En kan se tendenser til at sannsynligheten for å være i heltidsarbeid blir større jo høyere inntekt mor og fars har, men effekten er veldig varierende. Få av desilene er signifikante og omregnet til sannsynligheter er forskjellene små. En kan derfor si at mor og fars inntekt har ganske lite å si.

T-testene viser at effekten av å ha fedre med universitets- og høyskoleutdanning er høyere for de som har gått på studieforbereidende linjer enn for de som har gått på yrkesfaglige linjer. Utover dette er ingen av effektene knyttet til de sosioøkonomiske variablene signifikant ulike for de som har gått på studieforbereidende og yrkesfaglig studielinje. Da -2LL testen viser at mor og fars inntekt har forklaringskraft for ungdom som har gått på yrkesfaglige studielinjer, men ikke for de som har gått på studieforbereidende linjer, kan det være rimelig å anta at mor og fars inntekt har større

effekt for de som går på yrkesfaglig studielinje, til tross for at t-testene ikke viser noen effektforskjeller mellom mor og fars inntekt.

8 Diskusjon og avslutning

Formålet med denne studien har vært å undersøke hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer har for arbeidsmarkedstilknytningen blant ungdom som har sluttet på videregående skole. I dette avslutningskapittelet samler jeg trådene fra analysene, og gir forsøksvise forklaringer av de viktigste funnene med utgangspunkt i de antatt fungerende mekanismene som ble utledet i teorikapittelet.

Jeg begynner med å oppsummere hovedfunnene angående sannsynligheten for å være i arbeid og sannsynligheten for å være i heltidsarbeid for ungdom med ulik sosioøkonomisk status og karakterer (jmf. kapittel 6 og 7). Deretter vil jeg forsøksvis prøve å forklare hvilke mekanismer som kan forklare disse funnene. Avslutningsvis i kapitlet skisserer jeg alternative forklaringer og konkluderer før jeg helt til sist gir noen forslag til videre forskning.

8.1 Oppsummering av funn fra forskningsspørsmål I og II

Forskningsspørsmål I

I kapittel 6 undersøkte jeg forskningsspørsmål I: *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for å være i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre?*

Analysene viste at når ungdommene holdes like med hensyn til sosioøkonomisk bakgrunn og demografiske variabler, så har *karakterer* en kurvelineær effekt. Effekten av karakterer er noe sterkere for de som har gått på studieforbereende linje enn for de som har gått på yrkesfaglig studielinje. At karakterer har en slik kurvelineæreffekt på sannsynligheten for å være i arbeid står i tråd med tidligere forskning (se for eksempel Opheim m.fl 2009).

Sosioøkonomisk status har noe betydning når ungdommene holdes like med hensyn til demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeiderfaring og antall år gått på skolen. Denne er imidlertid ikke veldig stor. Blant ungdom som har gått på *studieforbereende* har ikke mor og fars utdanning betydning i det hele tatt. Det samme er tilfellet for mors inntekt. Analysene viser at fars inntekt så vidt har forklaringskraft. Det er kun de med fedre i desil 4 som har større sannsynlighet for å være i arbeid sammenlignet med

de med fedre i desil 1. En kan altså si at heller ikke fars inntekt har noe særlig betydning for sannsynligheten for å være i arbeid for de som har gått på studieforbereidende linjer.

Blant ungdom som har gått på en *yrkesfaglig studielinje* så har både mor og fars inntekt betydning. Sannsynligheten for å være i arbeid øker positivt, men ujevnt, med foreldres inntekt. Dette stemmer overrens med tidligere forskning som finner at effekten av foreldres inntekt er positiv (se for eksempel Brekke og Fekjær 2008, Opheim 2009). Det må påpekes at det ikke er snakk om store forskjeller. Fars utdanning har noe betydning for sannsynligheten for å være i arbeid blant ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinje: ungdom med fedre med påbegynt videregående skole og universitets eller høyskoleutdanning har lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn de ungdommene med fedre med lavere utdanning enn videregående skole. Også dette stemmer overrens med tidligere forskning som finner at ungdom med foreldre med høy utdanning har lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet enn ungdom med foreldre med lav utdanning (se for eksempel Brekke og Fekjær 2008) Forskjellene er imidlertid ikke store. Funnene viser viktigheten av å skille mellom mor og fars inntekt og utdanning.

I tillegg til å undersøke effekten av karakterer og sosioøkonomisk bakgrunn har et av formålene med denne studien vært å se om *sosioøkonomisk bakgrunn har en indirekte effekt via ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen*. Dersom dette var tilfelle ville effekten av sosioøkonomisk status reduseres når disse variablene ble inkludert i analysene. Analysene i kapittel 6 viser at effekten av mor og fars inntekt reduseres når ungdomsskolekarakterer inkluderes i analysene. Noen av koeffisientene tilknyttet fars og mors utdanning får imidlertid større effekt når karakterer ble inkludert.

Når analysene i tillegg til karakterer inkluderer tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen reduseres effekten av både *mor og fars utdanning og inntekt* og blir i visse tilfeller borte. En kan altså si at sosioøkonomisk bakgrunn har en indirekte effekt via karakterer, tidligere arbeidserfaring og hvor mange år ungdommene har gått på skolen. Effekten av karakterer reduseres også betraktelig når disse to merittvariablene inkluderes.

Tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skole har positiv betydning for sannsynligheten for å være i arbeid.

Forskningsspørsmål II

I kapittel 7 undersøkte jeg forskningsspørsmål II: *Hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og ungdomsskolekarakterer for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid blant*

ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre og som er i inntektsgivende arbeid ved 21 års alder?

Analysene viste at også her har *karakterer* en kurvelineær effekt. Effekten av karakterer er noe større for de som har gått på studieforberedende linje enn for de som har gått på yrkesfaglig studielinje.

Når det gjelder betydningen av *sosioøkonomisk bakgrunn* så er denne varierende når analysene kontrollerer for demografiske variabler, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen. Både mor og fars utdanning har betydning for de som har gått på *studieforberedende studieretning*. Effekten er delvis negativ: ungdom med foreldre med høy utdanning har lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn ungdom med mødre og fedre med lav utdanning. Mor og fars inntekt har ikke betydning.

For de som har gått på *yrkesfaglig studielinje* så har mors, men ikke fars, utdanning delvis betydning for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid. De med mødre med høy utdanning har lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de med mødre med lav utdanning.

Både mor og fars inntekt har betydning for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid. En kan se tendenser til at sannsynligheten for å være i heltidsarbeid øker noe med mor og fars inntekt, men effekten er veldig varierende. Få av desilene signifikante og omregnet til sannsynligheter er forskjellene små.

Også med hensyn til forskningsspørsmål II ble det undersøkt om sosioøkonomisk bakgrunn har en indirekte effekt via karakterer, tidligere arbeidserfaring og hvor mange år man har gått på skolen. Effekten av sosioøkonomisk bakgrunn reduseres når ungdommenes karakterprestasjoner inkluderes i analysene. Det må påpekes at denne reduksjonen er svært liten. Effekten reduseres ytterligere og blir i visse tilfeller borte når analysene tar høyde for tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen, i tillegg til karakterer. Effekten av karakterer reduseres også betraktelig når disse to merittvariablene inkluderes.

Merittvariabelen *tidligere arbeidserfaring* har positiv betydning både for de som har gått på studieforberedende og yrkesfaglig studielinje. *Antall år gått på skolen* har kun positiv betydning for ungdom som har gått på studieforberedende linjer, og da kun for de som har falt fra etter tre år.

Flere hypoteser ble utledet i forbindelse med forskningsspørsmål I og II. Disse ble testet i kapittel 6 og 7. I tabell 8.0 nedenfor har jeg oppsummert hvilke hypoteser som har fått støtte, hvilke som har fått delvis støtte og hvilke som ikke har fått støtte.

Tabell 8.0. Sammenheng mellom forskningsspørsmål, mekanisme, hypotese og om analysene har gitt støtte til hypotesen.

	Teori	Mekanisme	Hva	Hypotese	støtte	delvis støtte	ikke støtte
Forskningsspørsmål 1	Sosial posisjonsteori	Ambisjons og preferansemekanismen	Far inntekt + Mor inntekt + Far utdanning+ Mor utdanning +	1a sysselsetting 1b sysselsetting 1c sysselsetting 1d sysselsetting		x x	x x
	Nettverksteori	Kontaktmekanisme	Far inntekt- Mor inntekt - Far utdanning - Mor utdanning -	2a sysselsetting 2b sysselsetting 2c sysselsetting 2d sysselsetting		x	x x x
	Diskriminering /kulturell kapital	Diskriminerings-mekanisme	Far utdanning - Mor utdanning -	3a sysselsetting 3b sysselsetting		x	x
	Humankapitalteori	Merittmekanisme	Karakterer + Karakterer < sos.bakgrunn Tidligere arbeidserfaring + Antall år på skolen + Tidl.arb.erf og år på skolen < sos.bakgrunn.	4 sysselsetting 5 sysselsetting 6 sysselsetting 7 sysselsetting 8 sysselsetting	x x	x x	
Forskningsspørsmål 2	Sosial posisjonsteori	Ambisjons og preferansemekanismen	Far inntekt + Mor inntekt + Far utdanning+ Mor utdanning +	1a grad av sysselsetting 1b grad av sysselsetting 1c grad av sysselsetting 1d grad av sysselsetting		x x	x x
	Nettverksteori	Kontaktmekanisme	Far inntekt- Mor inntekt - Far utdanning - Mor utdanning -	2a grad av sysselsetting 2b grad av sysselsetting 2c grad av sysselsetting 2d grad avsysselsetting		x x	x x
	Diskriminering/ kulturell kapital	Diskriminerings-mekanisme	Far utdanning - Mor utdanning -	3a grad av sysselsetting 3b grad av sysselsetting		x x	
	Humankapitalteori	Merittmekanisme	Karakterer + Karakterer < sos.bakgrunn Tidligere arbeidserfaring + Antall år på skolen + Tidl.arb.erf og år på skolen < sos.bakgrunn.	4 grad av sysselsetting 5 grad av sysselsetting 6 grad av sysselsetting 7 grad av sysselsetting 8 grad av sysselsetting	x x	x x	

Forklaring av tabellen: + indikerer positiv effekt. – indikerer negativ effekt. < betyr ”reduserer effekten til”. > betyr ”er størst for de som gikk på”.

Så langt har jeg oppsummert hovedfunnene i denne oppgaven. Karakterer ser ut til å ha en klar effekt for sannsynligheten for å være i arbeid og heltidsarbeid. Sosioøkonomisk bakgrunn har ikke så stor effekt for tilsvarende. Over de neste avsnittene vil jeg forsøke å forklare de sammenhengene jeg har redegjort for. Dette gjelder også betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn, til tross for at den ikke er så stor. Fordi de samme mekanismene og hypotesen er utledet med hensyn til forskningsspørsmål I og II, så vil effektene vi har sett i forhold til disse to forskningsspørsmålene diskuteres parallelt.

8.2 Hva kan forklare funnene fra kapittel 6 og 7?

8.2.1 Sosioøkonomisk bakgrunn.

Hvorfor har mor og fars inntekt positiv betydning?

Funnene fra analysene viser at mor og fars inntekt har varierende effekt med hensyn til de ulike forskningsspørsmålene og hvilke studieretning ungdommene hadde gått på. I de tilfellene mor og fars inntekt har betydning ser vi imidlertid at effekten hovedsakelig er positiv. Hva kan så forklare de positive effektene vi ser av mor og fars inntekt?

I kapittel 3 redegjorde jeg for *to* ulike mekanismer som begge hadde en forventning knyttet til effekten av foreldres inntekt. Den første, *ambisjons- og preferansemekanismen*, hevder at menneskers ønske om å bevare sin sosiale posisjon i samfunnet har betydning for deres preferanser og ambisjoner for å tilknytte seg arbeidsmarkedet. Dette resulterer således i at de med høy sosioøkonomisk bakgrunn ønsker i større grad ønsker å skaffe seg arbeid, og da fortrinnsvis heltidsarbeid, enn ungdom med lav sosioøkonomisk bakgrunn. Man kunne altså forvente seg at foreldres inntekt skulle ha positiv effekt. Den andre mekanismen, *kontaktmekanismen*, antok at ungdom med foreldre med lav sosioøkonomisk bakgrunn, ville ha bedre egnede nettverk til å forsyne ungdommene med arbeid, og da gjerne heltidsarbeid, enn ungdom med foreldre høy sosioøkonomisk bakgrunn. Man forventet altså at foreldres inntekt ville ha en negativ effekt.

På bakgrunn av funnene i kapittel 6 og 7 er det plausibelt å anta at det er *ambisjons og preferansemekanismen* som har forklaringskraft i forhold til frafallsungdoms sannsynlighet for å være i arbeid/heltidsarbeid. Grunnene til dette er at i de tilfellene vi ser at mor og fars inntekt har betydning så er effekten hovedsakelig positiv, og ikke negativ. Det må nevnes at

kontaktmekanismen kan ha betydning for noen, men tydeligvis ikke nok til at den gir utslag i analysene.

At ungdommenes ambisjoner og preferanser er det som forklarer effekten av foreldres inntekt er imidlertid en påstand som må utdypes. To innvendinger kan nevnes. For det første, er det, som nevnt i oppsummeringen foran, slik at mor og fars inntekt generelt sett har mindre å si for de som går på studieforberedende linjer enn for de som går på yrkesfaglige linjer. Det er ingen åpenbar grunn til at preferansemekanismen skulle ha mer betydning for ungdom som har gått på yrkesfaglige studielinjer. En kan derfor spørre seg om preferansemekanismen faktisk er forklaringen på den effekten vi ser av mor og fars inntekt.

For det andre må det påpekes at effekten av fars og mors inntekt ikke er lineær. For de som har gått på yrkesfaglig studielinje øker *sannsynligheten for å være i arbeid* frem til desil 5 eller 6 før den deretter flater ut. Av analysene i kapittel 7 så vi at også effekten av mor og fars inntekt for *sannsynligheten for å være i heltidsarbeid* blant de som gikk på yrkesfaglig studielinje var svært ujevn. Analysene viste også at det kun var få av inntektsdesilene knyttet til mor og fars inntekt som er signifikante gitt referansegruppen i modell 4b (tabell 7.1). Denne ujevne effekten stemmer ikke helt overrens med den teoretiske forventningen om at preferansene øker i takt med den sosioøkonomiske statusen.

Til tross for disse to innvendingene kan en allikevel anta at ambisjons og preferansemekanismen kan ha noe relevans for ungdom som har gått på yrkesfaglig studielinje, ettersom det i de tilfellene hvor mor og fars inntekt har betydning, er slik at effekten hovedsakelig er positiv, og ikke negativ. Dette gjelder spesielt for sannsynligheten for å være i arbeid. Men, det må påpekes at vi har med ganske svake sammenhenger å gjøre, og for ungdom som går på studieforberedende linjer har preferansemekanismen ingen betydning.

Hva kan forklare effekten av mor og fars utdanning?

I kapittel 3 redegjorde jeg for mekanismer som kan tenkes å forklare effekten av foreldres utdanning: *ambisjons og preferansemekanismen, kontaktmekanismen og diskrimineringsmekanismen.*

På bakgrunn av ambisjons og preferansemekanismen forventet vi at sannsynligheten for å være i arbeid *og* heltidsarbeid ville øke med mor og fars utdanningsnivå. Analysene i kapittel 6 og 7 viser imidlertid at i de tilfellene hvor foreldres utdanning har betydning, så har ungdom

med foreldre med høy utdanning signifikant lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn de med foreldre med lav utdanning. Det er derfor rimelig å anta at ambisjons og preferansmekanismen ikke er forklaringen på effekten av foreldres utdanning. Resten av dette avsnittet vies derfor til diskriminerings og kontaktmekanismen, som begge hadde en forventning om at effekten mor og fars utdanning var negativ.

Diskrimineringsmekanismen

At diskrimineringsmekanismen skulle virke til fordel for de ungdommene med lav sosioøkonomisk status kan forklares med at ungdom i denne studien er en meget selektert gruppe som mest sannsynlig retter seg inn mot ufaglært arbeid. Det å komme fra familier med lav sosioøkonomisk bakgrunn kan således ha utstyrt ungdom med en ”rett” kulturelle kapital som fører til at de er en del av arbeidsgivers inn-gruppe i større grad enn ungdom med høy sosioøkonomisk bakgrunn. Med tanke på resultatene fra analysene kan det være plausibelt at diskrimineringsmekanismen forklarer den negative effekten av fars utdanning.

Det er imidlertid to punkter som bør utdypes: For det *første*; selv i de tilfellene mor og fars utdanning har betydning så er det kun noen av regresjonskoeffisientene som er signifikante. Spesielt viser analysene at ungdom med foreldre med *universitets eller høyskoleutdannelse* har signifikant lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet når sammenlignet med ungdom med foreldre med *lavere utdanning enn videregående skole*. At det hovedsakelig er disse ungdommene som har signifikant lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet kan muligens forklares med at ungdom med foreldre med påbegynt videregående skole, avsluttet videregående skole, eller uten utdanningsinformasjon, har tilnærmet lik kulturell kapital som ungdom med foreldre *med lavere utdanning enn videregående skole*, og derfor ikke skiller seg fra disse ungdommene med hensyn til sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet. Når dette er sagt så viste analysene i kapittel 6 at ungdom som har gått på studieforbereende linjer og har fedre med påbegynt videregående skole også har signifikant lavere sannsynlighet for å være i arbeid når sammenlignet med ungdom med fedre med *lavere utdanning enn videregående skole*.

For det *andre* ser det ut til at foreldres utdanning har ulik effekt for de som går på studieforbereende og yrkesfaglig studielinjer.

Fars utdanning har kun betydning for de som har gått på yrkesfaglig studielinje når det kommer til ungdommenes sannsynlighet for å være i arbeid (forskningsspørsmål I). Dette *kan* skyldes at arbeidsgivere som ansetter ufaglærte ungdom fra yrkesfaglige studielinjer har

lavere sosioøkonomisk bakgrunn enn arbeidsgivere som ansetter ungdom fra studieforbereidende linjer, og derfor verdsetter den kulturelle kapitalen som ungdom med lav sosioøkonomisk status har. Dette resonnement forutsetter at de som går på yrkesfaglige studielinjer søker seg til arbeid som står i tråd med den studielinjen de har gått på. Frøseth (2008) undersøker i sin studie hvilke yrker frafallsungdom får. Hun finner at frafallsungdom blant annet jobber som pleie- og omsorgspersonale, prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere, håndverkere eller som hjelpearbeidere innen tjenesteyting, bygg og anlegg (Frøseth 2008:66). Det kan være grunn til å tro at de som går inn i slik type jobber, har en form for kompetanse innenfor disse feltene, som er tilegnet ved å ha gått på yrkesfaglig studielinjer. Da jeg ikke har informasjon om hvilke type arbeid ungdom i mitt utvalg har fått jeg imidlertid ikke undersøkt dette. Når det gjelder sannsynligheten for å være i heltidsarbeid (forskningsspørsmål II) så vi at mors utdanning hadde betydning for ungdom som har gått på studieforbereidende linjer, men ikke yrkesfaglige linjer. Det kan tenkes at denne forskjellen skyldes at ungdom fra studieforbereidende linjer ikke har en yrkesrettet kompetanse og derfor evalueres etter kriterier som sosioøkonomisk bakgrunn i større grad enn ungdommene som har gått på yrkesfaglig studielinje. Mer spesifikt kan det tenkes at arbeidsgiver som søker etter ungdom til jobber som krever spesifikk humankapital i første omgang vektlegger om ungdommen innehar denne spesifikke humankapitalen og i mindre grad vektlegger karakteristikk som for eksempel sosioøkonomisk bakgrunn.

Kontakmekanismen

En annen mulig forklaring på hvorfor sannsynligheten for å være tilknyttet arbeidsmarkedet er lavere for de med foreldre med høy utdanning er at kontakmekanismen fungerer. I kapittel 3 argumenterte jeg for at ungdommene med foreldre med lav utdanning vil ha bedre egnede nettverk for å fange opp ufaglærte jobber, og da gjerne heltidsjobber, enn ungdom med foreldre med høy utdanning.

Hvordan kan man imidlertid forklare at det hovedsakelig bare er de med foreldre med høyere utdanning som har signifikant lavere sannsynlighet for å være i arbeid/heltidsarbeid med kontakmekanismen? En forklaring kunne være at det kun er ungdom med foreldrene med universitetsutdannelse som har mindre egnede nettverk med hensyn til å plukke opp informasjon om ufaglærte jobber. Ungdom med foreldre i de andre utdanningskategoriene kan tenkes å ha relativt like nettverk som de med foreldre med *lavere utdanning enn videregående skole*, og derfor også samme mulighet for å fange informasjon om arbeid eller heltidsarbeid.

Med hensyn til det faktum at fars utdanning kun har betydning for sannsynligheten for å være *i arbeid* (forskningsspørsmål I) blant ungdom som hadde gått på yrkesfaglig studielinjer, så er en mulig forklaring knyttet til kontaktmekanismen at fedrene til de ungdommene som har gått på studieforbereidende linjer har, uansett utdanningslengde, nettverk som er like gode eller dårlige til å fange opp informasjon om ufaglærte jobber, mens dette varierer mer blant fedrene til de som har gått på yrkesfaglige linjer. Dette kunne kanskje vært undersøkt nærmere dersom man hadde informasjon om fedrenes arbeid. Da jeg ikke har dette er det vanskelig å vite om dette resonnetet stemmer. At mors utdanning kun har betydning for de som har gått på studieforbereidende linjer med hensyn til sannsynligheten for å være *i heltidsarbeid* (forskningsspørsmål II) er allerede forsøkt forklart som at ungdom fra studieforbereidende linjer ikke har en yrkesrettet kompetanser og derfor evalueres etter kriterier som sosioøkonomisk bakgrunn i større grad enn ungdommene som har gått på yrkesfaglig studielinje.

For å oppsummere så er det altså to mekanismer som kan synes å forklare den negative effekten av foreldres utdanning. Hvilke av disse mekanismene som har størst forklaringskraft er imidlertid vanskelig å avgjøre. Fordi det kun er fars utdanning for de som har gått på yrkesfaglig studielinje som har betydning for sannsynligheten for å være i arbeid (forskningsspørsmål I), så er imidlertid hovedfunnet i forhold til dette forskningsspørsmålet at verken diskrimineringsmekanismen eller kontaktmekanismen ser ut til å ha så mye å si.

8.2.2 Meritter

Karakterer - en omvendt u-kurve

Analysene i kapittel 6 viste at karakterer har en kurvelineær effekt for sannsynligheten for å være i arbeid *og* for sannsynligheten for at de ungdommene som er tilknyttet arbeidsmarkedet er i heltidsarbeid. Kurven ser noe ulik ut med hensyn til hvilke studielinje ungdommene har gått på og hvilke forskningsspørsmål man undersøker.

En forklaring på denne effekten er at det er en slags merittmekanismen som virker. Men, effekten er ikke lineær. Spørsmålet er hvorfor? I følge resonnetet bak merittmekanismen så burde jo de med høyest karaktersnitt ha størst sannsynlighet for å være i arbeid/heltidsarbeid.

Ambisjons og preferansemekanismen ble i kapittel 3 ikke knyttet til effekten av ungdommenes karakterer. Det er imidlertid ikke urimelig å tenke seg at preferanse og ambisjonsmekanismen kan forklare den kurvelineære effekten av karakterer. Som redegjort for i teorikapittelet så hevder Breen og Goldthorpe (1997) at lave akademiske prestasjoner påvirker hvordan man ser for seg at man kommer til å prestere akademisk på senere tidspunkt. (Breen og Goldthorpe 1997:285) På bakgrunn av dette kan en tenke seg at en ungdom som har falt fra videregående skole fordi han/hun ikke mestret å gå på skolen, ikke har planer om å returnere. Arbeidslivet kan derimot virke fristende. For de som har sluttet på videregående skole med gode karakterer, kan det tenkes at årsaken til at de sluttet er en annen enn at de ikke *klarte* å fullføre. Man kan derfor også anta at disse ungdommene i større grad har planer om å fullføre videregående skole og derfor ikke knytter seg til arbeidsmarkedet på samme måte som de andre. Sagt med andre ord: jo høyere karaktersnitt en ungdom har, desto mer attraktiv er han eller hun hos en arbeidsgiver. Ungdommene med de beste karakterene har imidlertid preferanser og ambisjoner som ikke handler om å tilknytte seg arbeidslivet, og vi ser derfor en kurvelineær effekt av karakterer. Dette resonnementet kan også forklare den kurvelineære effekten vi ser av karakterer i analysene i kapittel 7 (forskningsspørsmål II). Mer presist kan en da anta at ungdommene som har gode karakterer og er i arbeid anser dette som en midlertidig beskjefteigelse, og derfor ikke skaffer seg heltidsarbeid.

En alternativ forklaring på hvorfor de med høyest karakterer har dårlig arbeidsmarkedstilknytning er at de ungdommene med høyest karaktersnitt har sluttet på videregående skole på grunn av spesielle avvik, som for eksempel rusproblemer. Disse tilknytter seg ikke arbeidsmarkedet i like stor grad som ungdommene med lave karakterer. Etersom jeg ikke har informasjon om slike karaktertrekk ved ungdommene har jeg ikke undersøkt dette i analysene.

Merittmekanismen kan altså være en plausibel forklaring på karakterers betydning på sannsynligheten for å være i arbeid og heltidsarbeid frem til effekten blir negativ.

Til sist: når karakterer har større effekt for de som har gått på studieforbereende linje enn for de som har gått på yrkesfaglig studielinje kan det skyldes at de som har gått på studieforbereende linjer evalueres etter karakterer i større grad som ungdom som har gått på yrkesfaglige linjer fordi de ikke har en yrkesrettet kompetanse. Dette resonnementet behandlet jeg mer dyptgående i avsnitt 8.2.1

Tidligere arbeid og antall år gått på videregående skole

Antall år elevene har gått på skolen har en positiv betydning for sannsynligheten for å være i arbeid. Dette kan, i likhet med effekten av karakterer, forklares ved hjelp av merittmekanismen. Som redegjort for i kapittel 3 er det flere plausible grunner til at arbeidsgivere setter pris på at ungdommene har gått flere år på videregående skole. En grunn er at ungdom som har gått to eller tre år på skolen har lært mer enn en som har gått et år på skolen⁴². Videre kan det si noe om andre karakteristikk ved personen, som for eksempel at vedkommende er utholdenhet, har pågangsmot eller lignende. Slike egenskaper må antas å virke attraktive hos en arbeidsgiver. Som analysene i kapittel 6 og 7 viser har det ikke noe å si for sannsynligheten for å være i arbeid om man har sluttet etter ett eller to år for de som har gått på studieforbereende studielinjer. Årsaken til dette kan være at den studieforbereende opplæringsløpet er et såpass generelt løp at arbeidsgivere først ”verdsetter” hvor mange år ungdommene har gått på skolen når de begynner å nærme seg et fullført løp.

Analysene i kapittel 7 viste at hvor mange år man har vært i videregående opplæring ikke har betydning for om man er i heltid eller heltidsjobb for de har gått på yrkesfaglig studielinje. En forklaring på dette kan være at læringskompetansen du tilegner deg via yrkesfaglig studielinje hvert år har mye å si for om du kan få deg en jobb, men når det kommer til hvorvidt du får deg en heltid eller deltidsjobb så er det andre mekanismer som spiller større roller, som for eksempel din arbeidserfaring.

Karakterer og antall år gått på videregående skole er begge forhold som fokuserer på ungdoms utdanningsprestasjoner. Det at vi ser en positiv effekt av tidligere arbeidserfaring, indikerer imidlertid at arbeidsgivere i tillegg til å verdsette utdanningsrelaterte meritter, også verdsetter at ungdommene har en form for erfaringskompetanse. Funnene gir dermed støtte til humankapitalteorien som hevder at humankapital består både av utdanningskompetanse og arbeidskompetanse (Becker 1993:17), samt at de underbygger tidligere studier som finner at arbeidserfaring har betydning for frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning (Grøgaard 2006). Det er heller ikke utenkelig at stedet hvor ungdommen jobbet mens de gikk på videregående skole er det samme stedet ungdommene jobber på når de er 21 år, og at det er derfor vi ser en så stor positiv effekt av å ha arbeidserfaring.

⁴² Som nevnt i kapittel 4 har jeg ikke informasjon om en ungdom har gått alle tre årene på samme studielinje eller om de eventuelt har strøket og derfor tatt et av årene to ganger *eller* begynt på nytt på en annen studielinje enn den man opprinnelig begynte på.

8.2.3 Redusert effekt av sosioøkonomisk status når meritter inkluderes i analysene?

Flere av hypotesene i denne studien forventet en redusert effekt av sosioøkonomisk bakgrunn når karakterer, tidligere arbeidserfaring og antall år gått på skolen ble inkludert i analysene. Analysene i kapittel 6 og 7 viser at effekten av mor og fars inntekt reduseres i noen grad både når *ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring, og antall år gått på skolen* inkluderes i analysene. Dette tyder på at noe av effekten av sosioøkonomisk bakgrunn egentlig skyldes at ungdom med høy sosioøkonomisk status har bedre karakterer enn ungdom med lav sosioøkonomisk status og at ungdom med høy sosioøkonomisk status har større erfaring med arbeid eller har gått flere år på videregående skole enn ungdom med lav sosioøkonomisk status.

To vesentlige punkter må imidlertid diskuteres. Disse punktene er begge knyttet til hva som skjer med effekten av foreldres utdanning når merittvariablene inkluderes.

For det *første* er effekten av foreldres utdanning hovedsakelig negativ i mine analyser. Fordi ungdommenes karaktersnitt stiger med foreldres utdanning⁴³, så er det ingen grunn til at den negative effekten av foreldres utdanning skulle reduseres når karakterer inkluderes i analysene, slik tilfellet er i mine analyser. Det samme gjelder med hensyn til den reduserte effekten av foreldres utdanning når antall år på skolen inkluderes i analysene.

For det *andre*, og i motsetning til effektendringen diskutert ovenfor, viser analysene i kapittel 6 at noen av regresjonskoeffisientene tilknyttet mor og fars utdanning for de som går på yrkesfaglig studielinje øker når karakterer inkluderes i analysene. Også denne effektendringen er det vanskelig å forklare. Da det, som diskutert ovenfor, også var urimelig at effekten av foreldres utdanning ble redusert når merittvariablene inkluderes i analysene kan det jo tenkes at den økte effekten kun er en statistisk konsekvens av at karakterer innlemmes i analysen.

Til tross for usikkerheten knyttet til disse to punktene ser det ut til at sosioøkonomisk status til en viss grad opererer via ungdommenes meritter når det gjelder sannsynligheten for å få seg jobb og heltidsarbeid. Dette er spesielt interessant fordi det viser at karakterer påvirker den effekten sosioøkonomisk status har på frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning.

⁴³ Det er, ved hjelp av en krysstabell undersøkt om dette er tilfellet i dette datamaterialet.

8.3 Hvordan kan foreldres inntekt ha positive effekter når utdanning har negativ effekter?

Vi har sett at i de tilfellene hvor foreldres inntekt og utdanning har betydning, så går effekten av disse variablene ulike veier. Foreldres utdanning er negativ: sannsynligheten for å være i arbeid er mindre for de ungdommene med foreldre med høy utdanning enn for de ungdommene som har foreldre med lav utdanning. Foreldres inntekt har stort sett positivt effekt. Hvordan kan det ha seg at effektene virker motsatt vei? En plausibel forklaring er at preferanse og – ambisjonsmekanismen, som jeg har antatt at kan forklare effekten av inntekt, i stor grad henspiller på ungdommenes *ønsker* og *oppfatninger*, som Hedstrøm (2005) ville kalt det, mens kontakt og diskrimineringsmekanismen, som antas å delvis kunne forklare effekten av utdanning, kanskje heller representerer ungdommenes *muligheter* (Hedstrøm 2005:38-39). En persons ønske og oppfatning trenger ikke nødvendigvis samsvare med deres muligheter, og en kan derfor anta de ungdommene med foreldre med høy inntekt har et større *ønske* om å tilknytte seg arbeidsmarkedet enn ungdom med foreldre med lav inntekt. Vi ser således en positiv effekt av inntekt. Samtidig så vil *mulighetene* til de ungdommene som har foreldre med høy utdanning begrenses av at de har ufordelaktige nettverk eller at arbeidsgivere foretrekker ungdom med en egen kulturell kapital, og vi ser en negativ effekt av utdanning.

8.4 Alternative forklaringer

Analysene tyder på at noen av mekanismene har en annen *forventningsretning* enn de normalt pleier. Blant annet så gjelder dette kontaktmekanismen og diskrimineringsmekanismen. Det er mulig å tenke seg at disse mekanismene kan fungere andre veien også. En kunne for eksempel tenkt seg at ungdom med foreldre med høy inntekt hadde nettverk som var bedre egnet for å få seg arbeid enn ungdom med foreldre med lav inntekt, og at det var forklaringen på hvorfor inntekt hadde positiv effekt. Eller at arbeidsgivere i større grad diskriminerte ungdom med foreldre med lav inntekt. Videre kunne det også være mulig å anta at preferansemekanismen egentlig var negativ. Mer presist så kunne man for eksempel ha antatt at fordi høyere utdanning *ofte* fører til at man er kvalifisert for bedre jobber enn det man er med lav utdanning, så vil ungdom med høy sosioøkonomisk bakgrunn som har falt fra videregående skole i større grad ha et ønske om å begynne på skolen igjen og således være tilknyttet både arbeidslivet generelt og heltidsarbeid i mindre grad enn ungdom med foreldre med lav sosioøkonomisk bakgrunn.

Videre er det også mulig å tenke seg at grunnen til at ungdom med foreldre med høy utdanning har mindre sannsynlighet for å være i arbeid enn ungdom med foreldre med lav utdanning, er at disse ungdommene er en negativt selektert gruppe. De skulle jo i utgangspunktet hatt all forutsetning for å fullføre. Disse ungdommene kan tenkes å ha sluttet av andre årsaker, som for eksempel rusmisbruk, og vil verken være attraktive på arbeidsmarkedet eller ha like lyst til å tilknytte seg arbeidsmarkedet, som ”normale” ungdom. Man kan imidlertid argumentere for at dersom denne negative seleksjonsmekanismen var sann så ville kanskje også foreldres inntekt hatt negativ betydning, noe som ikke er tilfellet. Dersom man i min studie skulle ha undersøkt hvorvidt de med foreldre med høy utdanning er en negativt selektert gruppe, så måtte en ha isolert uobserverbare egenskaper ved disse ungdommene. Dette krever imidlertid en spesiell type forskningsdesign.

8.5 Konklusjon

Jeg vil avslutningsvis prøve å svare på de problemstillingene som ble presentert i kapittel 1.

På bakgrunn av analysekapitlene i denne studien kan de forsøksvise svarene på de to underproblemstillingene oppsummeres i to punkter som viser til hvert sitt spørsmål.

1) *Karakterer* har en positiv kurvelineær effekt for sannsynligheten for å være i arbeid ved 21 års alder både for de som har gått på studieforbereende linjer og de som har gått på yrkesfaglige linjer. Effekten er ganske stor.

Ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn har variert betydning med hensyn til hvilken studielinje man har gått på. Effektene er relativt beskjedne.

Utdanning: Det er kun fars utdanning som har betydning, og da bare for de som har gått på yrkesfaglig studielinje. De med fedre med høy utdanning har noe lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn de med fedre med lav utdanning

Inntekt: Mor og fars inntekt har hovedsakelig betydning for de som har gått på yrkesfaglige studielinjer. Effekten av inntekt er positiv, men ujevn.

2) For ungdom som er tilknyttet arbeidslivet har *karakterer* en positiv kurvelineær effekt med hensyn til sannsynligheten for å være i heltidsarbeid. Dette er tilfellet både for ungdom som har gått på studieforbereende linje og yrkesfaglig studielinje. Effekten er ganske stor

Ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn har ikke så mye å si for sannsynligheten

for å være i heltidsarbeid

Utdanning: Mors utdanning har negativ delvis effekt både for de som har gått på studieforbereidende og yrkesfaglig studielinjer. De med mødre med høyest utdanning har lavere sannsynlighet for å være i heltidsarbeid enn de ungdommene som har mødre med lavest utdanning. Fars utdanning har tilsvarende effekt, men kun for de som har gått på studieforbereidende linjer.

Inntekt: Fars og mors inntekt har ikke betydning for de som har gått på studieforbereidende linjer, men noe betydning for de som har gått på yrkesfaglig studielinjer. Effekten er varierende, men man kan se et positivt mønster. Flere av desilene er imidlertid ikke signifikante og det må presiseres at det er snakk om små forskjeller. En kan derfor si at mor og fars inntekt ikke har så mye å si for sannsynligheten for å være i heltidsarbeid.

Mekanismene som er blitt diskutert, og til dels fått støtte i denne studien er *merittmekanismen*, som kan forklare den positive effekten av ungdommenes karakterer, arbeidserfaring og hvor mange år man har gått på skolen. Videre er både *kontaktmekanismen* og *diskrimineringsmekanismen* plausible forklaringer på den negative effekten av foreldres utdanning, mens *ambisjons og preferansmekanismen* kan tenkes å forklare hvorfor foreldres inntekt har positiv betydning. Hovedfunnene er imidlertid at disse mekanismene ikke har så mye å si ettersom vi ser at betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn ikke er så stor.

I forhold til min hovedproblemstilling: *hvilken betydning har sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer for arbeidsmarkedstilknytning ved 21 års alder blant ungdom som har sluttet på videregående skole uten å fullføre?* blir svaret at karakterer har en mye å si både for å få arbeid og for å få heltidsarbeid. Den positive effekten avtar imidlertid på et tidspunkt og blir negativ. Sosioøkonomisk bakgrunn har ganske liten betydning for frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning ved 21 års alder. I de tilfellene mor og fars inntekt har betydning så er den positiv. I de tilfellene foreldres utdanning har betydning, så er effekten hovedsakelig negativ.

8.6 Videre forskning

Et viktig formål med denne studien har vært å fylle noen ”hull” i den tidligere forskningen. For det første har studien undersøkt både hvilken betydning sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer har for å være tilknyttet arbeidsmarkedet, samt om sosioøkonomisk bakgrunn har

en indirekte effekt via merittvariabler. Videre har jeg brukt en nyansert operasjonalisering av sosioøkonomisk bakgrunn, som har ført til at vi får en innsikt i foreldres betydning for frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning. Studien, som er basert på et landsomfattende datamateriale, har også undersøkt om sosioøkonomisk bakgrunn har ulik betydning for de som har gått på studieforbereidende og yrkesfaglig studielinje. Min studie har imidlertid også ”hull” som kan være tema for videre forskning.

For det *første* kan jeg ikke, ved hjelp av dataene denne studien bygger på, avgjøre om det er kontakt- eller diskrimineringsmekanismen som forklarer den negative effekten av å ha foreldre med universitets eller høyskoleutdanning. For å undersøke dette kunne en benyttet seg av surveydata, eller gjøre kvalitative studier. En kunne også ha undersøkt hvorvidt denne negative effekten skyldtes at disse ungdommene var negativt selekterte.

For det *andre* har jeg i studien ikke hatt informasjon om ungdommens type jobb. Mine forsøksvise forklaringer vedrørende effektforskjeller av sosioøkonomisk bakgrunn og karakterer mellom ungdom som har gått på studieforbereidende og yrkesfaglig studielinje baserer seg delvis på en antagelse om at ungdom fra ulike studielinjer delvis søker seg til ulike yrker. Dette bør undersøkes nærmere.

For det *tredje* ser det ut til, som påpekt i fotnote 25 og 36, at effekten av karakterer har større effekt for jenter enn for gutter blant ungdom som har gått på studieforbereidende linjer. Dette bør fokuseres på i videre forskning.

For det *fjerde* så jeg i denne studien vist at sosioøkonomisk betydning ikke har så mye å si for frafallsungdoms arbeidsmarkedstilknytning når de er 21 år. Analysene i studien har imidlertid vist at forhold som tidligere arbeidserfaring og hvor mange år man har gått på skolen også har en del å si. En bør derfor vie mer plass til disse forholdene i fremtidig forskning.

Litteraturliste

- Arrow, Kenneth J. (1973), "Ch.2 Models of job discrimination" i (red.) Anthony H. Pascal *Racial discrimination in economic life*. Massachusetts: Lexington books.
- Becker, Gary (1971), *The economics of discrimination*. 2. edition. Chicago: The university of Chicago press.
- Becker, Gary (1993), *Human capital – a theoretical and empirical analysis with special reference to education*. 3. edition. Chicago: The University of Chicago press.
- Birkelund, Gunn Elisabeth og Trond Pettersen (2005), "Det norske likestillingsparadokset. Kjønn og arbeid i velferdssamfunnet" i (red.) Frønes, I og Kjølørød, L. *Det norske samfunn*, 5. utgave. Oslo: Gyldendal (red)
- Blau, P.M., & O.D. Duncan (1967), *The American occupational structure*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Boudon, Raymond (1974), *Education, Opportunity, and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. New York: Wiley.
- Bourdieu, Pierre (1987), "What Makes a Social Class? On the theoretical and practical existence of groups". *Berkeley Journal of Sociology*.
- Bourdieu, Pierre (2006), "Habitus og Livsstilenes Rom" *Agora*, 1, 74-111.
- Bratsberg, B, Raaum, O, Røed, K og Gjefsen, H.M (2010), *Utdannings- og arbeidskarrierer hos unge voksne: Hvor havner ungdom som slutter skolen i ung alder?*
- Breen, Richard & John H. Goldthorpe (1997), "Explaining Educational Differentials – Toward a Formal Rational Action Theory" *Rationality and Society*, 9, 275-305.
- Breen, Richard og Whelan, Christopher T. (1993), "From Ascription to Achievement? Origins, Education and Entry to the Labour Force in the Republic of Ireland During the Twentieth Century", *Acta Sociologica*, Vol. 36, No. 1, pp. 3-19.
- Brekke, Idun og Silje Fekjær (2008), "Ethnic Differences in dropout and outcomes. An analysis of students in upper secondary schools in Norway" i I. Brekke, *Like muligheter? Betydning av etnisk bakgrunn for sysselsetting og inntekt*. Ph.d.-avhandling, Instituttet for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo
- Byrhagen, Karen, Torberg Falch og Bjarne Strøm (2006), *Frafall i videregående opplæring: Betydning av grunnskolekarakterer, studieretning og fylke*. SØF-rapport nr. 8/06

- Connolly, Sara, John Micklewright og Stephen Nickell (1992), "The occupational success of young men who left school at 16". *Oxford Economic Papers*, New Series 44:460-479
- Eikemo, T. A og Clausen, T. H (2007): "Logistisk regresjon" i (red.) Eikemo, T. A og Clausen, T. H (2007), *Kvantitativ analyse med SPSS- en praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*". Tapir akademiske forlag.
- Esmark, Kim (2006), "Kapittel 3: Bourdieus uddannelsessociologi" i Prieur, Annick & Carsten Sestoft (red.) *Pierre Bourdieu: en introduktion*. Reitzel.
- Evensen, Øystein (2008), *Det norske meritokratiet?- en kvantitativ studie av høytutdannede ikke-vestlige etterkommeres første møte med arbeidsmarkedet*. Masteroppgave, Instituttet for Sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo
- Falch, Torberg, Anne B. Johannessen og Bjarne Strøm (2009), *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. SØF. Trondheim
- Falch, Torberg og Ole Henning Nyhus (2009), *Frafall fra videregående opplæring og arbeidsmarkedstilknytning for unge voksne*. SØF-rapport nr. 07/09. SØF. Trondheim
- Falch, Torberg, Lars Borge, Päivi Lujala, Ole Henning Nyhus og Bjarne Strøm (2010), *Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring*. SØF-rapport nr. 03/10. SØF. Trondheim.
- Frøseth, Mari Wigum (2008), *Tre år etter videregående opplæring*. Rapport 46/2008. Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. Oslo.
- Hernes, Gudmund (2010), *Gull av gråstein. Tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring*. Fafo-rapport 2010:03. Oslo.
- Grøgaard, Jens B. Eifred Markussen, Nina Sandberg (2002), *Seks år etter. Om kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring og overgang til arbeid og høyere utdanning for det første reform 94-kullet*. NIFU-rapport 3/2002
- Grøgaard, Jens B.(2006), *Det første Reform 94-kullets overgang til arbeid etter videregående. Et dokumentasjonsnotat*. NIFU-Arbeidsnotat 19/2006
- Goldthorpe, John H (2000), *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Granovetter, Mark (1973), "The strength of weak ties" *American journal of sociology*, vol 78:6, pp1360-1380.
- Granovetter, Mark (1995), *Getting a job. A study of contracts and careers*. Chicago: The university of Chicago press.

- Grindland, Mina V. (2008), *Gjennomføring av videregående skole for minoritetselever. Betydningen av sosial bakgrunn og karakterer*. Masteroppgave, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo
- Hansen, Marianne Nordli (1997), "Sosial nettverk, rekrutteringskanaler og lønn I det norske arbeidsmarkedet" i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 38:171-195
- Hedström, Peter (2005), *Dissecting the social. On the principles of Analytical Sociology*. Oxford: Cambridge University press.
- Kalmijn M, Van der Lippe T (1997), "Type of schooling and sex differences in earnings in the Netherlands" *European Sociological Review* 1997;13:1-15.
- Li, Yaojun, Mike Savage & Alan Warde (2008), "Social Mobility and Social Capital in Contemporary Britain" *British Journal of Sociology*, 59, 391-411.
- Mincer, Jacob (1958), "Investment in human capital and Personal income Distribution" *The journal of political Economy*, Vol.66,no 4:281-302.
- Opheim, Silje (2009), "Kostnader ved frafall: Hva betyr frafall i videregående opplæring for inntekt blant ulike grupper yrkesaktive ungdom?" *Søkelyset på arbeidslivet, Nr 3 (26) (Oslo, Instituttet for samfunnsforskning, 2009) s. 325-349*.
- Reskin, Barbara (2002), "Rethinking Employment Discrimination" i Guillén, Mauro F., Randall Collins, Paula England & Marshall Meyer (red.) *The New Economic Sociology. Developments in an Emerging Field*, New York: Russell Sage Foundation.
- Ringdal, Kristen (2005), *Enhet og Mangfold*. Oslo: Fagbokforlaget
- Salmon, W. C.(1971): *Statistical Explanation and Statistical Relevance*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Skog, Ole Jørgen (2005), *Å Forklare Sosiale Fenomen*. Gyldendals Akademiske. Oslo
- Støren, Liv A. (2005), "Ungdom med innvandrerbakgrunn i norsk utdanning - ser vi en fremtidig suksesshistorie?" Oslo: SSB. I: Utdanning 2005.
- Støren, Liv A., Vibeke Opheim og Håvard Helland (2009), "Getting through closed doors? Labour market entry among ethnic minority and majority youth with low levels of formal education". *Journal of Education and Work*, 22(4), 261-282.

Tufte, P. (2000), *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*. Arbeidsnotat nr. 8 2000. Statens institutt for forbruksforskning SIFO.

URL:

Aftenposten (2009), ”Kan spare milliarder hvis flere fullfører skolen”
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3442818.ece> (Lesedato: 29.12.09)

Aftenposten (2011), ”Stryk- elever søker seg til yrkesfagene”
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article4113925.ece> (Lesedato: 07.05.11)

Det store norske leksikon (2011), <http://www.snl.no/diskriminering> (Lesedato 14.05.2011)

Greve, Arent (1998), “Betydningen av svake og sterke band i sosiale nettverk”
<http://www.magma.no/betydningen-av-svake-og-sterke-baand-i-sosiale-nettverk>
(lesedato 06.06.2011)

Regjeringen (2010), ”Frafallet må ned”
http://samarbeidforarbeid.regjeringen.no/tema/frafall-i-videregaaende-opplaering/#anker_postid_998 (lesedato 02.08.2010)

Regjeringen (2011), ”Kunnskapsløftet”
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnopplaring/kunnskapsloeftet.html?id=1411> (lesedato 11.09.2011)

Samordna opptak (2011), ”studiekompetanse”
<http://www.samordnaopptak.no/info/generell-studiekompetanse/> (Lesedato 09.10.2011)

Statistisk sentralbyrå (SSB)(1998), *Standard for yrkesklassifisering*. Oslo- Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/06/01/nos_c521/nos_c521.pdf
(Lesedato 08.10.2010)

Statistisk Sentralbyrå (SSB) (2001), *Norsk Standard for utdanningsgruppering, revidert 2000*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
http://www.ssb.no/emner/04/90/nos_c617/nos_c617.pdf (Lesedato: 16.12.2010).

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2003), *FD-trygd Dokumentasjonsrapport*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
http://www.ssb.no/emner/03/04/notat_200318/notat_200318.pdf
(Lesedato 13.12.2010).

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2011), ”Tilgangsdato for studiet”
<http://www.ssb.no/vardok/variabel/m14156> (Lesedato 06.06.11)

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2010), "Om Nasjonal utdanningsdatabase"
<http://www.ssb.no/mikrodata/> (Lesedato 15.04.2011)

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2011), "studieretning/utdanningsprogram"
<http://www3.ssb.no/stabas/ItemsFrames.asp?ID=5536158&Language=nb>
(Lesedato 13.03.2011)

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2011), "Grunnskolepoeng"
<http://www.ssb.no/vardok/variabel/m14156> (lesedato 05.08.2011)

Stortingsmelding 44 (2008-2009), Utdanningslinja:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-44-2008-2009-.html> (lesedato 05.09.2010)

Stortingsmelding 9 (2006-2007), Arbeid, velferd og inkludering:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20062007/stmeld-nr-9-2006-2007-.html?id=432894> (lesedato 13.09.2010)

Stortingsmelding 16 (2006-2007), ...Og ingen stod igjen. Tidlig innsats for livslang læring:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/stmeld-nr-16-2006-2007-.html?id=441395> (lesedato 14.09.2010)

Universitetet i Bergen (2011), "Metodeleksikon". <http://www.ub.uib.no/fag/sv-fag/fellesfag/metlex.htm> (lesedato 05.03.2011)

Alle kilder brukt i denne oppgaven er oppgitt. Antall ord: 39583

Vedlegg

Tabell 4.0 Oversikt over fagforbund, minstelønn og konsumprisregulering for 2007 og 2008

Avtaleeier	Gyldighet fra	Hvem	Timelønn/årslønn/ mndslønn	Minstelønn 2008	Minstelønn 2007	Dokument
Fagforbundet						
FF og HSH						
Helsetjenesten	01.05.2008		Årslønn	223700	215522,5	Landsoverenkomsten for helse og sosiale tjenester 2008-2010
	01.05.2010			230981,06	222537,4	Landsoverenkomsten for helse og sosiale tjenester 2010-2012
Spesialhelsetjenesten	01.05.2008		Årslønn	230000	221592,2	Landsoverenkomst for spesialhelsetjenesten 2008-2010
	01.08.2010		Årslønn	240805,95	232003,13	Landsoverenkomst for spesialhelsetjenesten 2008-2010
Barnehager	01.05.2008		Årslønn	223700	215522,5	
	01.08.2010		Årslønn	230981	221592,2	Landsoverenstemmelsen for barnehager 2010-2012
FF og NHO						
Frisører	01.05.2008	frisører uten svennebrev	Time:108	210600	202901,38	Overenkomst for frisører 2008-2010 mellom NHO Håndverk og LO. Avtalennummer 116
	01.05.2008	hjelpearbeidere	Time:75,6	147420	142030,97	Overenkomst for frisører 2008-2010 mellom NHO Håndverk og LO. Avtalennummer 116
	01.06.2010	frisører uten svennebrev	Time:120	223470,91	215301,78	Overenkomst for frisører 2008-2010 mellom NHO Håndverk og LO. Avtalennummer 116
Pleie og omsorg	01.05.2008	Privat virksomhet	Time: 104	202800	195386,52	
FF og Landbrukets Arbeidsgiverforening						
	2010-2012	Dyrepleiere og klinikkassistenter ansatt som dyrehelsepersonell	Årslønn	216069,63	208171,06	Intensjonavtale om lønns og arbeidsvilkår mellom fagforbundet og landbrukets arbeidsgiverforening for dyrepleiere og klinikkassistenter
FF og KS						
	2008-2010	ansatte i stillinger uten utdanning	Årslønn	223700	215522,5	KS. Hovedtariffavtalen 2008-2010
	2010-2012	ansatte i stillinger uten utdanning	Årslønn	229009,93	220638,32	KS. Hovedtariffavtalen 2010-2012
Norsk transportarbeider forbund						
pakkerioverenkomst	01.04.2010	sjåførere, bilhjelpere, pakkerioperatører	Mnd: 23079,25	270241,53	260362,68	Pakkerioverenkomsten for aviser , pakkerioperatører, sjåførere og bilhjelpere 2010-2012. Mellom NHO og MBL
avisbud	2010	avisbud	118,88	221557	213457	Avisbudavtalen 2010-2012. Overenkomst mellom NHO og Mediebedriftenes Landsforening og LO og Norsk transportarbeider forbund. Avtalenr 457
Havnetariff	før 2010	losse og lastearbeidere i havn	Time:135,48 -10,55 kroner	264186	254528,51	Havnetariffen 2008-2010. Avtalenr 173
	01.04.2010	losse og lastearbeidere i havn	Time:146,03	271945,47	262004,33	Havnetariffen 2010-2012. Avtalenr 173
Grossist	01.07.2010	de som jobber på lager i varedistribusjon og transport innen grossist	Time: 147,53	274738,38	264695,14	Grossistoverenkomsten 2010-2012 mellom NHO og NHO mat og bio og LO og Norsk transportarbeiderforbund
Overenkomst for transportsekskapene i norge						
Verkstedarbeidere	2010-2012	verkstedarbeidere hjelpearbeidere vaskere	Mnd: 23826,50 Mnd: 23143,50 Mnd: 22587,50	273052,8 265225,59 258853,8	263071,18 255530,09 249391,23	Overenkomst for transportsekskapene i Norge 2010-2012. Mellom Næringslivets Hovedorganisasjon, Transportbedriftenes Landsforening og landsforeningens overenkomstbundne medlemsbedrifter og LO og Norsk transportarbeiderforbund . Avtale 377 samme som over samme som over
rutebilkjørere	2010-2012	i oslo	Mnd: 22848 Mnd:23493	261839,4 269230,87	252267,44 259388,97	samme som over samme som over
nærtransport	2010-2012	utenfor oslo	Mnd:23707	271683,32	261751,76	samme som over
turbilkjøring	2010-2012	distribusjon	Mnd:22848	261839,4	252267,44	samme som over
	2010-2012		Mnd: 22848	261839,4	252267,44	samme som over
	2010-2012		Mnd: 22276,50	255289,73	245957,45	samme som over

Avtaleeier	Gyldighet fra	Hvem	Timelønn/årslønn/ mndslønn	Minstelønn 2008	Minstelønn 2007	Dokument
Fellesforbundet						
Hotell og restaurant Riksavtalen	2010-2012	kokker øvrige arbeidere servitører	Mnd: 21584,88 Mnd:20787,88 Time 132, 74 (35,5 t/u)	247363,19 238230,07 234012,24	238320,67 229521,42 225457,77	Riksavtalen 2010-2012. Mellom NHO og nho reiseliv og LO og Fellesforbundet samme som over samme som over
Byggfag- fellesoverenkomsten	2010-2012	se eget ark	Time:139	258853,8	249391,23	Fellessoverenkomsten for byggfag2010-2012. Mellom NHO og byggnæringens landsforening og LO og fellesforbundet.avtalenr 331
Byggeindustri-overenkomsten	2010-2012	se eget ark	Time 138	256991,54	247597,05	Overenkomsten for byggeindustrien 2010-2012. Overenkomst mellom Næringslivets hovedorganisasjon og byggnæringens landsforening og LO og fellesforbundet. Nr 328
Naturbruksoverenkomsten	2010-2012	tjenesteytingbedrifter innen naturbruk og samhörige bransjer, herunder skogbruk, jordbruk,	Time 138,5	257922,67	248494,14	Overenkomst for naturbruk 2010-2012. Avtale mellom NHO og NHO mat og bio og LO og Fellesforbundet. Overenkomst nr 370.
Handel og kontor						
HSH og HK	2010-2012	kontorfunksjonære, lagerarbeidere, hjelparbeidere og andre arbeidere, sjåførere, bud, lagerfunksjoner, butikk og ekspedisjonsfunksjoner	Mnd:19416	240202,58	231421,82	Landsoverenkomst Handel og kontor og Hsh 2010-2012

Tabell 4.1

Avtaleier	Gyldighet fra	Nettsteder man kan finne dokumentene brukt for å finne minstelønn
Fagforbundet		
FF og HSH		
Helsetjenesten	01.05.2008	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/HSH/?pageId=2560 Lesedato 12.10.10
	01.05.2010	http://www.fagforbundet.no/?article_id=53595 Lesedato 15.10.10
Spesialhelsetjenesten	01.05.2008	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/HSH/?pageId=2560 Lesedato 15.10.10
	01.08.2010	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/HSH/?pageId=2560 Lesedato 15.10.10
Barnehager	01.05.2008	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/HSH/?pageId=2560 Lesedato:20.10.10
	01.08.2010	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/HSH/?pageId=2560 Lesedato:20.10.10
FF og NHO		
Frisører	01.05.2008	
	01.05.2008	
	01.06.2010	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/NHO/?pageId=2561 Lesedato 21.10.10
Pleie og omsorg	01.05.2008	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/NHO/?pageId=2561 lesedato 21.10.10
FF og Landbrukets		
Arbeidsgiverforening	2010-2012	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/LandbruketsArbeidsgiverforening/?pageId=3810 (lesedato 09.10.2010)
FF og KS		
	2008-2010	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/KS/?pageId=2555 (lesedato 09.10.2010)
	2010-2012	http://www.fagforbundet.no/forsida/tariff/tariffomrader/KS/?pageId=2555 (lesedato 09.10.2010)
Norsk		
transportarbeider		
forbund		
Pakkerioverenkost	01.04.2010	http://www.vngf.no/pdfiler/Pakkerioverenskomsten%202010-2012.pdf (lesedato 19.10.2010)
avisbud	2010	http://tariffavtaler.nho.no/getfile.php/file/Historisk%20tariffavtaler%202008/457%20Avisbudavtalen.pdf (lesedato 19.10.2010)
Havnetariff	før 2010	http://tariffavtaler.nho.no/getfile.php/file/Historisk%20tariffavtaler%202008/173%20Havnetariffen%202008%20-%202010.pdf (lesedato 20.10.2010)
	01.04.2010	http://www.transportarbeider.no/kunder/ntf/mm.nsf/lugraphics/Havnetariffen_2010_2012.pdf (lesedato 21.10.2010)
Grossist	01.07.2010	http://www.transportarbeider.no/kunder/ntf/mm.nsf/lugraphics/Grossistavtalen_NHO_Mat_og_Bio_2010_2012.pdf (lesedato 19.10.2010)
Overenkost for		
transportselskapene i norge		
Verkstedsarbeidere	2010-1012	http://www.transportarbeider.no/kunder/ntf/cms.nsf/pages/ewr (lesedato 25.10.2010)
rutebilkjørere	2010-1012	http://www.transportarbeider.no/kunder/ntf/cms.nsf/pages/ewr (lesedato 25.10.2010)
nærtransport	2010-2012	http://www.transportarbeider.no/kunder/ntf/cms.nsf/pages/ewr (lesedato 25.10.2010)
turbilkjøring	2010-2012	http://www.transportarbeider.no/kunder/ntf/cms.nsf/pages/ewr (lesedato 25.10.2010)
Fellesforbundet		
Hotell og restaurant		
Riksavtalen	2010-2012	http://www.fellesforbundet.no/Lonns-og-arbeidsvilkar/Overenskomster/Hotell-restaurant-og-reiseliv---avtaler-2010---2012/ (lesedato 25.10.2010)
Byggfag- fellesoverenkosten	2010-2012	http://www.fellesforbundet.no/Lonns-og-arbeidsvilkar/Overenskomster/ (lesedato 26.10.2010)
Byggeindustri-overenkosten	2010-2012	http://www.fellesforbundet.no/Lonns-og-arbeidsvilkar/Overenskomster/ (lesedato 27.10.2010)
Naturbruksoverenkosten	2010-2012	http://www.fellesforbundet.no/Lonns-og-arbeidsvilkar/Overenskomster/ (lesedato 03.10.2010)
Handel og kontor		
HSH og HK	2010-2012	https://www.handellogkontor.no/portal/pls/portal/docs/1/312001.PDF (lesedato 14.10.2010)

Tabell 6.2

Variabel som ble inkludert		Yrkesfaglig studielinje			Studieforberedende studielinje		
		Chi-square	frihetsgrader	Sig	Chi-square	frihetsgrader	Sig
Mors inntekt	Step	80,890	9	,000	47,180	9	,000
	Block	80,890	9	,000	47,180	9	,000
Fars inntekt	Step	66,407	9	,000	41,977	9	,000
	Block	66,407	9	,000	41,977	9	,000
Mors utdanning	Step	2,570	4	,632	4,857	4	,302
	Block	2,570	4	,632	4,857	4	,302
Fars utdanning	Step	24,098	4	,000	10,948	4	,027
	Block	24,098	4	,000	10,948	4	,027

Forklaring: Endring i -2LL når de sosioøkonomiske variablene ble inkludert i en analyse som allerede bestod av kjønn, innvandringsstatus, bosted samt de øvrige sosioøkonomiske variablene som ikke ble testet.

Tabell 6.3

Variabel som ble inkludert		Yrkesfaglig studielinje			Studieforberedende studielinje		
		Chi-square	frihetsgrader	Sig	Chi-square	frihetsgrader	Sig
Mors inntekt	Step	67,606	9	,000	28,637	9	,001
	Block	67,606	9	,000	28,637	9	,001
Fars inntekt	Step	52,387	9	,000	27,453	9	,001
	Block	52,387	9	,000	27,453	9	,001
Mors utdanning	Step	4,445	4	,349	4,230	4	,376
	Block	4,445	4	,349	4,230	4	,376
Fars utdanning	Step	27,500	4	,000	11,944	4	,018
	Block	27,500	4	,000	11,944	4	,018

Forklaring: Endring i -2LL når de sosioøkonomiske variablene ble inkludert i en analyse som allerede bestod av kjønn, innvandringsstatus, bosted, studielinjer, ungdomsskolekarakterer samt de øvrige sosioøkonomiske variablene som ikke ble testet.

Tabell 6.4

Variabel som ble inkludert		Yrkesfaglig studielinje			Studieforberedende studielinje		
		Chi-square	frihetsgrader	Sig	Chi-square	frihetsgrader	Sig
Mors inntekt	Step	40,621	9	,000	14,486	9	,106
	Block	40,621	9	,000	14,486	9	,106
Fars inntekt	Step	32,719	9	,000	16,935	9	,050
	Block	32,719	9	,000	16,935	9	,050
Mors utdanning	Step	4,066	4	,397	4,939	4	,294
	Block	4,066	4	,397	4,939	4	,294
Fars utdanning	Step	24,352	4	,000	9,168	4	,057
	Block	24,352	4	,000	9,168	4	,057

Forklaring: Endring i -2LL når de sosioøkonomiske variablene ble inkludert i en analyse som allerede bestod av kjønn, innvandringsstatus, bosted, studielinje, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring, antall år gått på skolen samt de øvrige sosioøkonomiske variablene som ikke ble testet.

Tabell 7.2

Variabel som ble inkludert		Yrkesfaglig studielinje				Studieforberedende studielinje		
		Chi-square	frihetsgrader	Sig		Chi-square	frihetsgrader	Sig
Mors inntekt	Step	31,187	9	,000		19,471	9	,021
	Block	31,187	9	,000		19,471	9	,021
Fars inntekt	Step	49,732	9	,000		9,523	9	,390
	Block	49,732	9	,000		9,523	9	,390
Mors utdanning	Step	20,714	4	,000		20,926	4	,000
	Block	20,714	4	,000		20,926	4	,000
Fars utdanning	Step	4,836	4	,305		41,859	4	,000
	Block	4,836	4	,305		41,859	4	,000

Forklaring: Endring i -2LL når de sosioøkonomiske variablene ble inkludert i en analyse som allerede bestod av kjønn, innvandringsstatus, bosted samt de øvrige sosioøkonomiske variablene som ikke ble testet.

Tabell 7.3

Variabel som ble inkludert		Yrkesfaglig studielinje				Studieforberedende studielinje		
		Chi-square	frihetsgrader	Sig		Chi-square	frihetsgrader	Sig
Mors inntekt	Step	26,498	9	,002		17,086	9	,047
	Block	26,498	9	,002		17,086	9	,047
Fars inntekt	Step	44,672	9	,000		7,527	9	,582
	Block	44,672	9	,000		7,527	9	,582
Mors utdanning	Step	22,017	4	,000		14,135	4	,007
	Block	22,017	4	,000		14,135	4	,007
Fars utdanning	Step	4,415	4	,353		31,798	4	,000
	Block	4,415	4	,353		31,798	4	,000

Forklaring: Endring i -2LL når de sosioøkonomiske variablene ble inkludert i en analyse som allerede bestod av kjønn, innvandringsstatus, bosted, studielinjer, ungdomsskolekarakterer samt de øvrige sosioøkonomiske variablene som ikke ble testet.

Tabell 7.4

Variabel som ble inkludert		Yrkesfaglig studielinje				Studieforberedende studielinje		
		Chi-square	frihetsgrader	Sig		Chi-square	frihetsgrader	Sig
Mors inntekt	Step	20,176	9	,017		14,874	9	,094
	Block	20,176	9	,017		14,874	9	,094
Fars inntekt	Step	39,728	9	,000		6,849	9	,653
	Block	39,728	9	,000		6,849	9	,653
Mors utdanning	Step	21,413	4	,000		12,913	4	,012
	Block	21,413	4	,000		12,913	4	,012
Fars utdanning	Step	3,735	4	,443		29,582	4	,000
	Block	3,735	4	,443		29,582	4	,000

Forklaring: Endring i -2LL når de sosioøkonomiske variablene ble inkludert i en analyse som allerede bestod av kjønn, innvandringsstatus, bosted, studielinje, ungdomsskolekarakterer, tidligere arbeidserfaring, antall år gått på skolen samt de øvrige sosioøkonomiske variablene som ikke ble testet.

Tabell 6.5 Resultat av t-test for mor og fars utdanning og inntekt

	Far studieforbredende	Far yrkesfaglig	T-test far	Mor studieforbredende	Mor yrkesfaglig	T-test mor
Inntekt						
Inntektsdesil 2	-0,162	0,039	-0,83	0,24	0,16	0,34
Inntektsdesil 3	-0,13	0,272	-1,56	0,37	0,08	1,16
Inntektsdesil 4	0,383	0,402	-0,07	0,66	0,51	0,51
Inntektsdesil 5	0,383	0,404	-0,07	0,73	0,41	1,14
Inntektsdesil 6	0,237	0,311	-0,25	0,55	0,54	0,06
Inntektsdesil 7	0,386	0,397	-0,04	0,42	0,58	-0,58
Inntektsdesil 8	0,324	0,351	-0,09	0,46	0,59	-0,48
Inntektsdesil 9	0,36	0,785	-1,42	0,47	0,67	-0,73
Inntektsdesil 10	0,136	0,752	-2,13	0,61	0,59	0,07
Utdanning						
Påbegynt videregående	0,224	-0,202	2,02	-0,15	-0,12	-0,15
Avsluttet videregående	-0,026	0,077	-0,58	0,22	-0,05	1,47
Universitets eller høyskoleutdanning	-0,212	-0,557	1,54	-0,06	-0,24	0,81
Ikke info om utdanning	-0,509	-0,303	-0,75	0,11	0,13	-0,05

Tabell 6.6 Resultat av t-test for ungdomsskolekarakterer

	Studieforbredende	Yrkesfaglig	T-test
Karakterer	1,468	0,974	2,1150155
Karakterer*Karakterer	-0,414	-0,262	-1,76302947

Tabell 7.5 Resultat av t-test for mor og fars utdanning og inntekt

	Far studieforberedende	Far yrkesfaglig	T-test far	Mor studieforberedende	Mor yrkesfaglig	T-test mor
Inntekt						
Inntektsdesil 2	-0,225	0,123	-1,89	-0,21	-0,09	-0,61
Inntektsdesil 3	-0,115	-0,034	-0,44	0,04	0,03	0,08
Inntektsdesil 4	-0,198	0,22	-2,27	-0,08	0,09	-0,91
Inntektsdesil 5	0,122	0,481	-1,96	0,02	0,23	-1,11
Inntektsdesil 6	-0,22	0,355	-3,12	-0,08	-0,02	-0,32
Inntektsdesil 7	0,08	0,279	-1,09	0,05	0,21	-0,89
Inntektsdesil 8	0,034	0,31	-1,51	0,26	0,31	-0,28
Inntektsdesil 9	0,005	0,391	-2,11	0,16	0,09	0,37
Inntektsdesil 10	-0,134	0,319	-2,36	-0,13	0,05	-0,94
Utdanning						
Påbegynt videregående	-0,049	0,067	-0,95	-0,15	0,12	-2,36
Avsluttet videregående	-0,143	-0,014	-1,24	-0,16	0,04	-1,85
Universitetes eller høyskoleutd	-0,517	-0,152	-2,45	-0,32	-0,33	0,07
Ikke info om mor utdanning	-0,105	0,102	-0,95	0,2	0,26	-0,2

Tabell 7.6 Resultat av t-test for ungdomsskolekarakterer

	Studieforberedende	Yrkesfaglig	T-test
Karakterer	1,098	0,671	2,0701
Karakterer*Karakterer	-0,379	-0,176	-2,903

